

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

**Pravoslaví v Československu 1920 – 1942
(Biskupové Gorazd a Savvatij)**

**The Orthodoxy in Czechoslovakia 1920 – 1942
(Bishops Gorazd and Savvatij)**

Diplomová práce

Vedoucí práce:
prof. ThDr. Jan B. Lášek

Autor:
Libuše Pipková DiS.

Praha 2009

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce prof. ThDr. Janu B. Láškovi za odbornou pomoc, cenné rady a čas, který mi věnoval. Dále chci poděkovat ThDr. Jaroslavu Hrdličkovi, který mne inspiroval k výběru tohoto tématu a pomohl mi mnoha cennými radami. A v neposlední řadě chci poděkovat ThDr. Marku Krupicovi, ThD., Jiřímu Arnetovi a všem mým známým, se kterými jsem mohla toto rozporuplné téma diskutovat a získat tak mnoho nových pohledů na věci dávno zapomenuté.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci zpracovala samostatně výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne

Podpis:

Anotace

Diplomová práce „Pravoslaví v Československu 1920 – 1942 (Biskupové Gorazd a Savvatij)“ se snaží přispět k osvětlení této poněkud temné a v církevních kruzích mytologizované epochy českého pravoslaví.

Pojednává o vzniku a vývoji pravoslavné církve na našem území s ohledem na různost skupin, které byly v tomto procesu zapojeny. Jde o pokus zmapovat daný časový úsek s paralelním pohledem na vývoj zakladatelské pravoslavné skupiny a skupiny vycházející z prostředí katolické moderny.

Práce sleduje cestu obou budoucích částí pravoslavné církve od zániku mocnářství, přes etapu hledání v Církvi československé až ke konečnému krátkodobému spojení, po kterém následovala státní mocí podpořená uzurpace pražské katedry biskupem Gorazdem.

Annotation

Presented magisterial thesis „Orthodoxy in Czechoslovakia 1920 – 1942 (Bishops Gorazd and Savvatij)“ tries to contribute to enlightenment of this rather dark and in ecclesial circles mythologised era of Czech Orthodoxy.

It is concerned with the raise and development of Orthodox Church in our land, taking into consideration diversity of involved groups in this process. This is an attempt to map given period of time with a simultaneous insight towards the advancement of founding Orthodox group and another group coming out of the milieu of catholic modernism.

This thesis observes the path of both future parts of the Orthodox Church since the fall of the Austrian Empire through a prospecting phase in the Czechoslovak Church and finally to decisive short-time incorporation, followed by the State authority backing the usurpation of the Prague cathedra (of the Prague archbishopric) by bishop Gorazd.

Klíčová slova

- ~ Pravoslaví
- ~ Pravoslavná církev v Československu
- ~ Matěj Pavlík
- ~ Biskup Gorazd
- ~ Antonín Vrabec
- ~ Arcibiskup Savvatij
- ~ Jurisdikce
- ~ Česká náboženská obec pravoslavná
- ~ Biskup Dositej nišský
- ~ Církev československá

Keywords

- ~ Orthodoxy
- ~ Orthodox Church in Czechoslovakia
- ~ Matěj Pavlík
- ~ Bishop Gorazd
- ~ Antonín Vrabec
- ~ Archbishop Savvatij
- ~ Jurisdiction
- ~ Czech religious orthodox congregation
- ~ Bishop Dositej of Nis
- ~ The Czechoslovak Church

„Poznáte pravdu a pravda vás učiní svobodnými.“

Jan 8:32

Obsah

Obsah	7
1. Úvod	10
2. Dějiny pravoslaví na území koruny české	11
2. 1. Velkomoravská říše a byzantská misie.....	11
2. 2. České země a styky s Byzancí	12
2. 3. Husité a Konstantinopol	13
2. 4. Období rakouského mocnářství	15
2. 4. 1. Vytvoření pravoslavné skupiny při chrámu sv. Mikuláše	17
2. 4. 2. Založení Pravoslavné besedy v Praze	20
2. 4. 3. Česká pravoslavná obec – „pravoslavná krize“ ve starokatolické církvi	22
2. 4. 4. Situace pravoslavných za 1. světové války	26
3. Náboženské schéma první republiky	27
3. 1. Pravoslavná církev	27
3. 1. 1. Vznik Československé obce pravoslavné	27
3. 1. 2. Založení České náboženské obce pravoslavné (ČNOP).....	30
3. 2. Církev československá	36
3. 2. 1. Založení CČS	38
3. 2. 2. Otázka směřování CČS a pravoslavná krize	40
4. Pravoslavné skupiny u nás a jejich jurisdikční zařazení	52
4. 1. Skupina arcibiskupa Savvatije	52
4. 2. Skupina biskupa Gorazda	52
4. 3. Věřící biskupa Sergije	53
5. Životopisy hlavních protagonistů.....	56
5. 1. Antonín Vrabec – arcibiskup Savvatij	56
5. 2. Matěj Pavlík – biskup Gorazd	58
6. Podstata sporu	68
6. 1. Období od Gorazdova svěcení v Bělehradě do první rezignace	68
6. 2. Období od rezignace do finálního rozchodu s CČS	74
6. 3. Období od odchodu Gorazda z CČS do převzetí katedry	79
6. 4. Následující roky	87
7. Závěr	90

8. Seznam použité literatury	92
9. Přílohová část	95
10. Seznam příloh.....	126
11. Summary.....	127

Seznam zkratek

ř. z. – říšský zákoník

Království S. H. S. – Království Srbů, Chorvatů a Slovinců

ČNOP – Česká náboženská obec v Praze

MŠNO – ministerstvo školství a národní osvěty

CČS – Církev československá

ÚV CČS – Ústřední výbor Církve československé

RPC – ruská pravoslavná církev

1. Úvod

Náplní této práce, jak vyplývá z názvu, je snaha popsat pravdivě a reálně historii pravoslaví v počátcích moderního českého státu. Ačkoliv se zdá, že tato etapa v životě pravoslavné církve byla již dostatečně popsána a věnovalo se jí několik autorů jako např. ThDr. Jaroslav Šuvarský, CSc., prof. ThDr. Pavel Aleš nebo doc. ThDr. Gorazd Josef Vopatrný, ThD., bohužel tomu tak není.

Pro člověka je těžké překročit vlastní stín a pro církev je to nesporně ještě mnohem těžší, obzvlášť je-li v onom stínu skryto velmi sporné chování člověka, který je považován za hrdinu, mučedníka a světce, je-li v onom stínu skryta nespravedlnost spáchaná v zájmu státu a církvi zamlčená. Ale dokud svou vlastní historii objektivně nezhodnotíme, dokud se na ní nepodíváme s nadhledem a nepřestaneme ji mytologizovat, do té doby nemůžeme jít svobodně dál. Pokroucená pravda a tradované mýty nás svobodnými neučiní, to dokáže jen poznaná a přiznaná pravda.

V průběhu desetiletí se objevovaly pokusy popsat, co se vlastně v pravoslavné církvi na počátku nové Československé republiky událo, ale tato díla zůstala jen výkřiky do tmy. Ať už se jedná o brožuru Vladimíra Grigoriče, který v druhém vydání sám změnil názor a přijal „pravdu“ většiny nebo o práci archimandrity Sávy Nerudy „*V zájmu pravdy*“, byly to hlasy, které nikdo nechtěl slyšet. Zejména díky prof. Pavlu Markovi, který, při práci s archivními fondy v rámci svého výzkumu církevní krize v počátcích československého státu, shromáždil a předložil veřejnosti nové informace z tohoto období, můžeme doplnit dosud neúplnou mozaiku dějin pravoslavné církve v Československu.

V této práci jsem se zaměřila prakticky jen na dění v rámci České republiky (tj. Čech, Moravy a Slezska) a ponechávám stranou události, které ve stejnou dobu probíhaly na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Důvodem je zcela odlišné pozadí historické i kulturní tohoto děje v uvedených oblastech. Jurisdikční spory, které u nás zároveň reprezentovaly spor tradice a moderny, byly ve východní části tehdejší republiky jen okrajovou záležitostí, která se přimísila do již zuřícího národnostněosvobozujícího boje Rusínů a sporů mezi uniáty a pravoslavnými. Dočasná preference té či oné jurisdikce byla v těchto oblastech pouze pragmatickou otázkou – kdo nám dá „našeho“ biskupa. Proto jsem si dovolila jinak velmi zajímavé dění na východním Slovensku a Podkarpátí ponechat stranou své pozornosti a soustředit se pouze na českou oblast.

2. Dějiny pravoslaví na území koruny české

2. 1. Velkomoravská říše a byzantská misie

Během vlády knížete Rostislava (846 – 870) se Morava oddělila od východofranské říše (po roce 850) a franské duchovenstvo z pasovského biskupství, které na jejím teritoriu působilo, bylo donuceno zemi opustit. Rostislav se v souladu se svými mocenskými plány snažil na území své říše vytvořit samostatnou církevní organizaci nezávislou na žádném z blízkých států a zejména ne na říši franské. Nejprve se s tímto požadavkem obrátil na Řím, ale papež Mikuláš I. jeho žádosti nevyhověl. Další prosba už směřovala do Byzance k císaři Michaelovi III. Na císařův podnět v souladu s 28. kánonem 4. všeobecného sněmu¹ vyslal patriarcha Fotios na Velkou Moravu dva vzdělané mnichy Konstantina a Metoděje, kteří již za sebou měli několikaleté působení mezi Chazary a s misiemi mezi pohany tedy měli bohaté zkušenosti. Konstantin (přezdívaný Filozof a později přijavší mnišské jméno Cyril) působil na univerzitě v Konstantinopoli a Metoděj byl opatem kláštera Polychrom. Díky svému lingvistickému nadání sestavil Konstantin z písmen malé řecké abecedy první slovanské písmo tzv. glagolici, jejímž prostřednictvím bylo možno zachytit všechny detaily slovanské řeči. Následoval překlad nejdůležitějších částí Písma a liturgických textů do slovanského jazyka.

Solušští bratři dorazili roku 863 v průvodu několika svých žáků na Moravu a začali s úspěšnou misíí. V roce 864 ale napadl Ludvík Němec velkomoravskou říši a kníže Rostislav byl nucen opět přiznat vazalství vůči východofranské říši a umožnit návrat latinským kněžím. Brzy po jejich příchodu zpět do země dochází ke svárům dvou koncepcí - latinské a slovanské.

Roku 867 se bratři s mezitím vzdělaným duchovenstvem připraveným ke svěcení vydali do Cařihradu. Kvůli politickým okolnostem se ale zdrželi v Benátkách a nakonec

¹ *Pravidla všeobecných a místních sněmů i sv. otců pravoslavné církve*. Praha 1955, s. 35 - Pravidlo 28 čtvrtého všeobecného sněmu – „V naprostém souhlase s ustanoveními svatých otců a uznávajíc nyní přečtené pravidlo, přijaté stopadesáti v Bohu nejmilejšími z biskupů, kteří se sešli na sněmu v den zbožné paměti Theodosia v sídelním městě Cařihradě, novém Římě, usnášíme se a ustanovujeme totéž o výsadách nejsvětější církve v Cařihradě, novém Římě. Stolicí starého Říma přirklí otcové vhodné výsady, protože Řím byl sídelním městem. Z téhož důvodu jako stopadesát v Bohu nejmilejších biskupů poskytli jsme stejné výsady nejsvětější stolicí nového Říma správně rozhodující, že město, kterému se dostalo cti býti sídelním městem císaře a synklitu (senátu) a má stejné výsady jako starý sídelní Řím, má býti stejně povýšen i v církevních záležitostech, a má býti na druhém místě po něm. Proto budtež metropolitové oblasti Pontské, Asijské a Thrácké a také biskupové národů jiných plemen ve jmenovaných oblastech ustanovování svatou stolicí nejsvětější církve cařihradské a to: každý metropolita uvedených oblastí a oblastní církve cařihradské ustanovovati eparchiální biskupy v souhlase s předpisy božských pravidel. Metropolity uvedených oblastí má ustanoviti, jak bylo řečeno, cařihradský arcibiskup po vykonání souhlasné volby dle zvykového práva, o níž bude uvědoměn.“

zvolili snazší variantu a přijali pozvání od papeže Mikuláše I. do Říma. Mikuláš I. během jejich cesty zemřel a na stolec usedl Hadrián II., který jejich delegaci přijal. Metoděj se snažil dosáhnout papežského uznání již praktikované služby ve slovanském jazyce, což se mu podařilo. Hadrián II. roku 869 bulou *Gloria in Excelsis Deo* povolil konání bohoslužeb ve slovanštině a zároveň Metoděje vysvětil na biskupa a ustanovil ho arcibiskupem velké Moravy a Panonie a papežským legátem pro slovanské země.

Papež Jan VIII. roku 880 bulou *Industriae tuae* potvrdil Metoděje v úřadu a znovu schválil liturgické užívání staroslověnštiny, ale s podmínkou, že epištola a evangelium musí být čteny nejdříve v latině a až poté ve staroslověnštině. Zároveň, na žádost knížete Svatopluka, jmenoval nitranským biskupem prolatinsky orientovaného Wichinga, který se tím stal sufragánem arcibiskupa Metoděje.

Po Metodějově smrti (885) se administrátorem na Velké Moravě stal právě biskup nitranský Wiching a pokračující spory vyústily až ve vyhnání slovanských žáků z Velké Moravy a v zákaz slovanské bohoslužby bulou papeže Štěpána V. *Quia te Zelo fidei*.² Přestože moravská arcidiecéze nepřežila zánik velkomoravské říše po vpádu Maďarů do Panonské nížiny, kulturní dílo cyrilometodějské misie přetrvalo.

I přesto, že se tyto události odehrály v době nerozdělené církve, z hlediska pravoslavlí je lze s určitostí pokládat za počátek jurisdikční příslušnosti naší oblasti ke konstantinopolskému patriarchátu. Papež Hadrián II. ustanovením Metoděje na arcibiskupa moravského a panonského potvrdil oprávněnost Konstantinopole vyslat misii na naše území a tím i její pozdější přetrvávající jurisdikční nárok.

2. 2. České země a styky s Byzancí³

Zajímavou epizodou, která nemá s církevní jurisdikcí na našem území mnoho společného, ale přesto bych ji ráda zmínila, je kontakt českého krále Vladislava I. s byzantským císařem Manuelem I. Ve zprávě byzantského historika Ioanna Kinnama (1143-1203), sekretáře císaře Manuela I. se nachází zmínka o králi Vladislavu I. Byzantský císař a český král tehdy stáli proti sobě v podpoře dvou uchazečů o uherský trůn (Štěpána III. a Štěpána IV.). Zprávu o tom zaznamenal i český kronikář Vincentius. Podle jeho podání byl prostředníkem jednání mezi Manuelem a Vladislavem jakýsi Moravan Bohuta, který odešel k byzantskému dvoru během jeruzalémské výpravy římského krále Konráda III.

² VOPATRNÝ, Gorazd: *Dědictví otců*. Praha 1999, s. 22.

³ Viz HRADEČNÝ, Pavel, et al.: *Dějiny Řecka*. Praha 1998, s. 642, 643.

Manuel I. se mylně domníval, že Vladislavovi byl královský titul udělen Konrádem III. za účast na křižáckém tažení roku 1147, jehož účastníci složili byzantskému císaři vazalský slib, a tuto předpokládanou přísahu Vladislavovi připomínal. Po uzavření smíru mezi soupeři o uherský trůn poslal Vladislav I. do Byzance poselství s mnoha dary. Manuel I. se snažil přátelství s českým králem utvrdit sňatkem svého synovce Petra s Vladislavovou vnučkou.

Dokladem toho, že české království nebylo pro byzantského císaře Manuela I. nedůležité je uvedení českého krále mezi šesti vladaři (německý, korutanský, ruský, uherský, český a polský), kteří jsou zmíněni v básni složené k Manuelově korunovaci (1143). „*Jde o země, které sice nebyly podřízeny Byzanci, ale Manuelova zahraniční politika je zahrnovala do byzantské zájmové sféry a jejich vladaře do „rodiny panovníků“, kteří podle byzantské ideologie byli „přáteli“ císaře, ale v hierarchii vladařů zaujímali nižší postavení. Kinnamos jako císařův tajemník byl jistě dobře informován o byzantské diplomacii a ve své správě dal jasně najevo výraz tehdejší nechuti Byzance propustit českého krále Vladislava I. do sféry západního císařství, které neuznávala. Projevuje se to i v titulatuře, kterou byzantský historik a český kronikář používají - pro Vincentia byl Manuel jen „řeckým císařem“ a pro Kinnama zase Konrád III. pouhým „králem“.*“⁴

2. 3. Husité a Konstantinopol⁵

Další významnou kapitolou v dějinách česko-byzantských kontaktů je jednání zástupců pražských husitů s konstantinopolskou církví. „*V roce 1986 vydal Asterios Argyriu, řecký badatel, působící na univerzitě ve Štrasburku, oslavný životopis konstantinopolského církevního činitele z počátků 15. století Makaria Makrise, igumena kláštera Pantokrator. Z textu se dozvídáme, že první poselství vybraných představitelů českých husitů přišlo do Konstantinopole již v letech 1426-1429.*“⁶ Členy poselstva byli údajně přední představitelé českých utrakvistů. Byzantský císař Jan VIII. při této příležitosti svolal místní koncil, který měl teze předložené husity projednat. Makariův životopis tvrdí, že Makarios Čechy málem přesvědčil, a že už byli téměř ochotni „stát se součástí ortodoxní církve“, údajně prý chtěli po návratu domů pouze projednat řecká stanoviska se svými souvěrci.

Že se husité zajímali o východní křesťanství víme i z jiných pramenů. Jejich pozornost k ortodoxii nasměroval již John Wycliffe, který tvrdil, že Řekové na rozdíl od západní církve

⁴ HRADEČNÝ, 1998, s. 643.

⁵ Viz HRADEČNÝ, 1998, s. 644, 645.

⁶ HRADEČNÝ, 1998, s. 644.

zachovali prvotní křesťanské učení v původnější podobě. I Jan Hus ve svém traktátu *Výklad viery* píše o tom, že s Řeky mluvil o formuli filioque, a o vyjádření tohoto dogmatu ve Vyznání víry: „*Mluvil sem s nimi a oni sú řekli, že pochodí duch sv. od syna, ale jiným pravié obyčejem, než my pravíme.*“⁷ Pravděpodobně šlo o kompromisní řešení patriarchy Ioanna Bekka z Lyonského unijního koncilu (1274) - Bekkos se tehdy opřel o jedno místo z díla Cyrila Alexandrijského, že Duch svatý vychází z Otce „skrže Syna“. I na jiných místech se Hus zmiňuje o rozhovorech s Řeky, do styku se s nimi mohl dostat prostřednictvím některého z poselstev, která se snažila získat u evropských panovníků pomoc proti Turkům.

Na východ se před rokem 1415 vypravil i německý husita a viklefovec Petr Turnov, který byl roku 1426 upálen jako kacíř. I Jeroným Pražský se na basilejském koncilu odvolával na „řecký původ“ Čechů (chtěl tím zřejmě akcentovat byzantský původ českého křesťanství).

Více zpráv máme o jednání pražských husitů s konstantinopolskou církví roku 1452. „*Ve snaze získat vysvěcení Jana Rokycana na arcibiskupa navázali čeští utrakvisté styky s představiteli východní - byzantské církve v Konstantinopoli*“.⁸ Poslem pražských utrakvistů, který se toho roku v Konstantinopoli objevil, a prostředníkem jednání byl záhadný mistr Konstantin Platris, zvaný Tzesis - Anglikos (tj. Čech - Angličan, někteří jej považují za anglického reformátora Petra Payna, který v Praze spolupracoval s husity). Tehdejší situace v Konstantinopoli však už neposkytovala příliš příznivé podmínky pro jednání. Po skončení ferrarsko-florentského sněmu odmítlo byzantské obyvatelstvo unii s Římem a Gennadios Scholarios (pozdější konstantinopolský patriarcha) se stal z původního zastávce unie jejím vášnivým odpůrcem. Právě jeho podpis se nalézá mezi sedmi podpisy na listu konstantinopolské církve pražským husitům z 18. ledna 1452, ve kterém konstantinopolská církev vítá odpor Čechů k novotám zaváděným v římské církvi. Konstantin Platris totiž předložil Vyznání víry, v němž odmítl „filioque“ a přijal křestní formuli ortodoxní církve. Možnost uzavření unie husitské církve s církví řeckou bylo zcela zmařeno po dobytí Konstantinopole Turky v květnu 1453.

I přes tato jednání v Konstantinopoli očividně o husitech neměli příliš velké vědomosti, protože byzantský historik Laonikos Chalkokondyles považoval Čechy za pohany, uctívající Dia, Apollóna a Hérů. V díle datovaném po roce 1463 dokonce píše, že papež poslal roku 1451 do Prahy kazatele Jana Kapistrána, aby pohanské Čechy obrátil na víru v Ježíše Krista.

⁷ HUS, Jan: *Výklad viery, desatera a páteře*. Rukopis, Kozí Hrádek 1412.

⁸ ČAPKA, František: *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha 2000.

2. 4. Období rakouského mocnářství

Habsburská dynastie, ač byla strohým zastáncem římského katolicismu, musela po připojení nových území, na nichž se nepodařilo katolicismus plně prosadit (Bukovina, Dalmácie), poněkud upravit církevní poměry v říši a nastolit tolerantnější náboženskou politiku.

Pravoslavná církev v Rakousku byla až do rakousko-uherského vyrovnání v roce 1867 rozdělená do deseti eparchií.⁹

13. října 1781 vydal rakouský panovník a římskoněmecký císař Josef II. tzv. Toleranční patent, kterým se uvolil „*vyznavačům augsburského a helvetského náboženství, pak nesjednoceným Řekům povolití všude soukromé vykonávání jejich náboženství*“¹⁰ přičemž římskokatolickému vyznání zůstalo právo být jediným veřejným kultem. Ve skutečnosti byla nastalá situace ošetřena celou sérií patentů a nařízení, které upravovaly problematiku tolerance různě pro jednotlivé země monarchie a zároveň vznikla i řada prováděcích nařízení. Toleranční patent se v českém království například nevztahoval na Ašsko.

Po roce 1867 došlo k rozdělení církve v Předlitavsku¹¹ a Zalitavsku¹² v souladu s novým státoprávním uspořádáním.¹³ Roku 1873 došlo ke spojení tří rakouských eparchií – černovické¹⁴, dalmatsko-istrijské¹⁵ a kotorské¹⁶ do tzv. černovické metropole.¹⁷ Eparchie

⁹ MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1953*. Brno 2008, s. 26. Nevím, zda je vhodné pro tuto církev jako i pro větší část jejích následovníckých církví používat slovo autokefální, protože akt získání autokefality nespočívá v jednostranném vyhlášení samostatnosti ať už církví samou nebo státem, ale musí být učiněn mateřskou církví. Ačkoliv tedy fakticky církve působily samostatně nemusí to nutně znamenat (a pravděpodobně neznamená), že byly autokefální ve smyslu kanonického práva.

¹⁰ Citováno dle: FRANK, Gustav: *Toleranční Patent císaře Jozefa II.: Dějiny jeho vzniku a následků dle původních pramenů*. Vídeň 1881, s. 28-31.

¹¹ Předlitavsko (též Cislajtánii, oficiálně Království a země na říšské radě zastoupené) zahrnovalo země na západ od řeky Litavy – České země (Čechy, Moravu a část Slezska), Halič a Bukovinu, Horní a Dolní Rakousy, Salcbursko, Štýrsko, Korutany, Kraňsko, Tyrolsko, Vorarlbersko, Dalmácii a Rakouské přímoří.

¹² Zalitavsko (též Translajtánii, oficiálně Země Svatoštěpánské koruny či Uherské koruny) tvořily země na východ od jmenovaného toku – Uhry (včetně Slovenska), město Rijeka, Chorvatsko a Slavonie a od roku 1908 Bosna a Hercegovina).

¹³ Každý z obou celků měl vlastní parlament (říšská rada v Předlitavsku, uherský sněm v Zalitavsku) a vládu.

¹⁴ Černovická eparchie vznikla roku 1777 připojením Bukoviny k Habsburské monarchii. Od roku 1783 spadala pod metropolii v Srémských Karlovcích a v roce 1873 byla také povýšena na metropolii. Sídlo arcibiskupa bylo v Černovicích.

¹⁵ Dalmatsko-istrijská eparchie vznikla po připojení Dalmácie k monarchii, sídlo biskupa bylo zpočátku v Šibeniku a od roku 1838 v Zadaru. Spolu s kotorskou eparchií byla počítaná za tzv. dalmatské eparchie (diecéze), jejichž církevní záležitosti byly regulovány císařským rozhodnutím z 28. července 1853 (ministrské nařízení z 26. září 1853, č. 4376). Viz FIEDLER, František, et al. *Česká politika. Díl druhý. Část první: Ústava mocnářství Rakousko-Uherského*. Praha 1907. s. 780.

¹⁶ Kotorská eparchie vznikla roku 1871 a sídlo biskupa bylo v Kotoru.

v Zalitavsku¹⁸ taktéž spadaly pod metropolii v Srěmských Karlovcích. Mimo ně zde bylo ještě několik skupin tzv. „macedonských“ pravoslavných a po anexi Bosny a Hercegoviny přibyla tamnější autokefální církev.¹⁹

Po roce 1873 můžeme tedy na území Rakousko-Uherska rozlišit tři samostatné pravoslavné církve – rakouskou církev (nazývanou také jako metropole černovická či bukovinsko-dalmatská) v Předlitavsku a uhersko-rumunskou církev s metropolitou sibiňským a uhersko-srbskou církev s metropolitou srěmskokarlovackým v Zalitavsku.

Ve Vídni působily tři farní obce – expozitury²⁰ a to: od roku 1718 obec při chrámu sv. Jiří (později národnostně profilovaná pro makedonsko-valašské a albánské příslušníky, kteří byli tureckými státními občany), od roku 1788 obec při chrámu sv. Trojice (pro ty, kdo nejsou slovanské národnosti a nejsou turečtí státní příslušníci) a od roku 1893 obec při chrámu sv. Sávy (pro občany slovanské národnosti). Etnická profilace obcí byla pravděpodobně mnohem staršího data než státní nařízení, která ji normativně upravovala. Definitivní konstituce srbsko-řecko-východních církevních a farních obcí proběhla nařízením c. k. místodržícího ze dne 1. května 1893²¹ (platnost nabylo dnem vyhlášení, tj. 6. května 1893), Sbírka zákonů č. 19, týkající se potvrzení příslušnosti vyznavačů řecko-východního náboženského vyznání ke třem, ve Vídni existujícím řecko-nesjednoceným církevním obcím. Konstituce těchto církevních obcí proběhla na zákonem z 19. prosince 1890, Sb. č. 68, stanoveném obecním území c. k. říšského hlavního a rezidenčního města Vídeň a území dalších obcí náležejících k vídeňskému policejnímu okrsku, přičemž podle §2 výše uvedeného nařízení každá z těchto církevních obcí představovala samostatný matriční obvod.

Roku 1848 se v Praze konal slovanský sjezd. Při této příležitosti organizátoři zajistili na Václavském náměstí konání pravoslavné liturgie. Sloužil srbský kněz Pavel Stamatovič.²²

Rozvoj pravoslaví v českých zemích, neoddělitelně spjatý s panslavistickým hnutím a myšlenkou slovanské vzájemnosti, můžeme datovat od roku 1863, kdy přijali přední čeští

¹⁷ Synodální statut této metropole byl schválen císařským rozhodnutím ze dne 21. srpna 1884 (misterské nařízení ze dne 24. srpna 1884, č. 761). Viz FIEDLER, 1907, s. 780.

¹⁸ V roce 1864 zde vznikla samostatná uhersko-rumunská pravoslavná církev se sídlem v Sibini a titulem metropole a v roce 1868 vznikla uhersko-srbská pravoslavná církev se sídlem ve Srěmských Karlovcích a s titulem metropole.

¹⁹ Do roku 1800 byla církev v Bosně a Hercegovině pod jurisdikcí konstantinopolského patriarchátu a v roce 1800 získala autokefalitu. Byla rozčleněna na tři eparchie se sídlem v Sarajevu, Mostaru a Tuzle. Roku 1899 se sarajevská eparchie rozdělila na dvě a vznikla tím další eparchie se sídlem v Banja Luce.

²⁰ V té době existující obce původně spadaly pod metropolii ve Srěmských Karlovcích, ale po vzniku metropole černovické se obce samozřejmě přesunuly pod její správu.

²¹ Podle §3 nařízení vstupuje v účinnost dnem jeho vyhlášení. Svazek č. VII. Zemské sbírky zákonů, která nařízení obsahuje, byla vydána a rozeslána dne 6. května 1893.

²² Vopatrný, 1999, s. 79; MAREK, 2008, 29.

politici Karel Sladkovský (1823-1880), František Ladislav Rieger (1818-1903), Edvard Grégr (1827-1907) a František August Brauner (1810 – 1880) pravoslaví.²³

V roce 1864 došlo zákonem č. 91/1864 ř.z.²⁴ ke změně názvu pravoslavné církve z „řecká nesjednocená církev“ (*griechisch-nicht-unirten Kirche*) na „řecká východní církev“ (*griechisch-orientalisch Kirche*).²⁵

13. října 1870 se v chrámu sv. Alexandra Něvského v Petrohradě sjednotilo s pravoslavím 14 Čechů, bývalých římských katolíků, kteří tímto způsobem reagovali na vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti. Sjednotil je metropolita petrohradský Isidor.²⁶

2. 4. 1. Vytvoření pravoslavné skupiny při chrámu sv. Mikuláše

Ještě téhož roku (1870) se pravoslavní Češi v Praze pokusili o získání chrámu, kde by se mohly praktikovat pravoslavné bohoslužby. Podařilo se jim prostřednictvím petrohradského Slovanského dobročinného spolku²⁷ respektive jeho zástupce hraběte P. A. Goleniščeva-Kutuzova propůjčit si od pražské městské rady chrám sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí,²⁸ který byl v majetku města. Chrám byl pronajat na dobu 30 let za 300 dukátů ročně²⁹ a Slovanský dobročinný spolek ho nákladem asi 30.000 zlatých opravil.³⁰

Zákonem č. 68 z 20. května 1874³¹ se pravoslavná církev stala vyznáním uznaným státem.

28. srpna 1874³² byl chrám po opravě slavnostně vysvěcen vídeňským protojerejem M. F. Rajevským, pražským protojerejem A. Lebeděvem a pešťským protojerejem Kustodievem. A. Lebeděv (1833 – 1897), který byl do Prahy vyslán petrohradským spolkem za účelem misijních aktivit,³³ se stal duchovním správcem tohoto prvního českého pravoslavného chrámu. Při svěcení dostali přítomní brožurku „V čem záleží trest' pravoslaví“. Rakouské úřady však ještě v témže roce nechaly chrám za asistence policie uzavřít. Po

²³ URBAN, Rudolf: *Tschechoslowakische hussitische Kirche*. Marburg/Lahn 1973. s. 99; VOPATRNÝ, 1999, s. 79; srov. s tvrzením v GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná Církev v Republice Československé*. Praha 1926, s. 40: „Pravoslaví začalo se v Čechách a na Moravě znovu roditi v poslední čtvrti uplynulého století.“.

²⁴ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=rgb&datum=18640004&seite=00000307>

²⁵ Viz FIEDLER, 1907, s. 737, 779.

²⁶ VOPATRNÝ, 1999, s. 79; GRIGORIČ, 1926, s. 33, 34.

²⁷ Slovanský dobročinný spolek - Slavjanskoje blagotvoritelnoje občestvo: srov. CINEK, 1926, s. 221.

²⁸ GRIGORIČ, 1926, s. 40; CINEK, František: *K náboženské otázky v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*. Olomouc 1926, s. 221; VOPATRNÝ, 1999, s. 80; MAREK, 2008, s. 30.

²⁹ VOPATRNÝ, 1999, s. 80.

³⁰ CINEK, 1926, s. 221; srov. URBAN, 1973, s. 99.

³¹ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=rgb&datum=18740004&seite=00000151>

³² GRIGORIČ, 1926, s. 41; srov. MAREK, 2008, s. 30: kde autor uvádí datum pravděpodobně podle juliánského kalendáře - 16. srpna 1874.

³³ MAREK, 2008, s. 31; srov. VOPATRNÝ, 1999, s. 80. Tyto misijní aktivity ale většinou měly méně či více zřejmý i politický podtext a proto je úředníci mocnářství neviděli příliš rádi.

diplomatické intervenci Ruska byl chrám po roce opět otevřen, ale podle výnosu z roku 1875 byl považován pouze za soukromý a i duchovní v něm sloužící byli považováni za soukromé osoby a tudíž svátosti jimi udělené neměly v Rakousku-Uhersku státní platnost.³⁴ Proto se všichni pravoslavní Češi oficiálně museli obracet kvůli křtům, svatbám či pohřbům do Vídně, kde byla nejbližší státem uznaná farnost,³⁵ která představovala samostatný matriční obvod.³⁶ Vykonané a matričně zapsané svátosti v této farnosti byly platné i v očích státu. Nejprve se proto čeští pravoslavní obraceli ke knězi řecké farnosti sv. Trojice a od roku 1893³⁷ ke knězi de facto srbské farnosti sv. Sávy.³⁸

Zde se naskytá otázka jaká byla matriční praxe u českých pravoslavných do vzniku obce sv. Sávy ve Vídni a koneckonců i poté. Po vyhlášení tolerančního patentu zůstávalo i nadále právo vést matriky pouze římskokatolickým duchovním³⁹ a do těchto matrik museli i nekatoličtí duchovní hlásit všechny odpovídající vykonané obřady.⁴⁰ Podle matričního zákona z roku 1870 byly vedeny u okresních úřadů civilní matriky, do nichž byly povinně zapisováni ti, kteří nebyli příslušníky některé ze státem uznaných církví (např. angličtí inženýři zaměstnaní u českých firem) a osoby bez vyznání. Ruští duchovní v Praze si v letech, kdy zde působili, údajně vedli soukromé „farní“ matriky⁴¹ a stejně tomu tak bylo i u západočeských chrámů.

I přesto, že podle nařízení c. k. místodržícího ze dne 1. května 1893 měli všichni pravoslavní Slované na území Rakouska matriční příslušnost k obci u sv. Sávy ve Vídni, zdá se, že realita byla mnohem pestřejší než zákon žádal. Ze statistiky v *Odvodním spisu biskupa Gorazda* je zřejmé, že do matriky u sv. Sávy bylo během 24 let zapsáno 22 obřadů vykonaných tamním duchovním správcem, 16 obřadů delegovaných a 5 obřadů provedených rumunskými duchovními za první světové války, které se týkají českých občanů. 43 zapsaných obřadů během 24 let poměrně nekoresponduje s údaji o počtu pravoslavných věřících na území Čech, Moravy a Slezska ze sčítání lidu z roku 1900, kdy bylo evidováno 369 osob pravoslavného (řecko-východního) vyznání v Čechách, 184 na Moravě a 38 ve

³⁴ GRIGORIČ, 1926, s. 40; VOPATRNÝ, 1999, s. 80; MAREK, 2008, s. 31; srov. CINEK, 1926, s. 221.

³⁵ Viz znění tolerančního patentu – „vzdálenější pak do nejbližší, však v c. k. dědičných zemích se nacházející modlitebny, kolikrátkoli by chtěli, se vypravití mohou, též jejich duchovní z dědičných zemí svých domácích víry navštěvovati a jim i nemocným potřebným vyučováním, duchovním a tělesným potěšením přísluhovati“ Citováno dle: FRANK, 1881, s. 28-31.

³⁶ Viz nařízení c. k. místodržícího ze dne 1. května 1893, Sbírka zákonů č. 19.

³⁷ Obec sv. Sávy ve Vídni byla zřízena výnosem místodržitelství vídeňského ze dne 1. května 1893, č. 27.055.

³⁸ VOPATRNÝ, 1999, s. 19.

³⁹ Bylo tak nařízeno dvorním dekretem z 22. února 1782. Viz FIEDLER, 1907, s. 728.

⁴⁰ Tato povinnost např. pro příslušníky evangelického vyznání skončila až výnosem ministerstva vnitra z 30. ledna 1849, č. 107 ř.z., o matrikách evangelických.

⁴¹ MAREK, 2008, s. 31.

Slezsku.⁴² Pokud odmítneme možnost, že pravoslavní na našem území byli křtěni, oddáváni a pohřbíváni v řádu desítek osob, aniž by se o tom někde učinil záznam, je pravděpodobné, že si duchovní vystačili se svými privátními matrikami nebo že využívali i nadále zvyk hlásit tyto obřady do místně příslušných matrik římskokatolických.

Protojerej A. Lebeděv sloužil u sv. Mikuláše do roku 1882, pak jej vystřídal o. N. Apraksin (1847 – 1907), který zde byl duchovním od roku 1882 do roku 1901 a od roku 1901 do roku 1914 zde působil o. Nikolaj Ryžkov (1867 – 1920).⁴³

V lázeňských městech na západě Čech postupně vyrostly tři pravoslavné chrámy, v té době budované především pro ruskou šlechtu, která se sem jezdila léčit, pro Čechy až v poslední řadě. Roku 1889 byl postaven chrám sv. Olgy ve Františkových Lázních. Roku 1897 byl vysvěcen chrám sv. Petra a Pavla v Karlových Varech a jako třetí byl dokončen chrám sv. Vladimíra v Mariánských Lázních. V chrámech bylo vydržována i ruské duchovenstvo, ovšem většinou jen během lázeňské sezóny.⁴⁴

Roku 1895 zemřeli v Mariánských Lázních dva pravoslavní věřící Slované. Předpokládám, že byli pohřbeni některým z ruských pravoslavných duchovních – buď o. Nikolajem Apraksinem nebo jiným knězem, kterého si na sezónu do lázní přivezla ruská šlechta, jak bylo jejím standardním zvykem. Záznam o jejich úmrtí byl okresním úřadem v Teplé učiněn do civilní matriky, v souladu s matričním zákonem z roku 1870. Protože šlo o příslušníky státem uznané církve, vznesl zároveň okresní úřad dotaz k ministerstvu vnitra, které o dva roky později rozhodlo o matriční příslušnosti všech pravoslavných Slovanů (zdá se že i v případě, kdy šlo o cizí státní příslušníky) k obci sv. Sávy ve Vídni.⁴⁵

Oproti situaci v našich zemích, kde bylo pravoslaví považováno za v podstatě cizorodý a nežádoucí nicméně ze zákona tolerovaný prvek, na Balkáně se monarchie s převahou pravoslaví smířila a po roce 1887 začala pravoslavné duchovní v těchto oblastech finančně podporovat formou kongruy, stejně jako tomu bylo u římskokatolického a unionovaného

⁴² FIEDLER, 1907, s. 682.

⁴³ GRIGORIČ, 1926, s. 40; MAREK, 2008, s. 31.

⁴⁴ Jako jeden z těchto „lázeňských“ duchovních působil i kněz od sv. Mikuláše v Praze, a v Praze se tedy během sezóny bohoslužby nekonaly, viz GRIGORIČ, 1926, s. 43.

⁴⁵ Stalo se tak výnosem ministerstva vnitra z 20. května 1897, č. 1614/pres.

duchovenstva. Jedná se o zákon č. 142/1887 ř.z.,⁴⁶ zákon č. 17/1894 ř.z.⁴⁷ a zákon č. 177/1898 ř.z.⁴⁸

25. května 1900 došlo k podepsání nové smlouvy na chrám sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí. Tentokrát byl soukromou osobou, která zaštitila petrohradský Slovanský dobročinný spolek senátor A. A. Naryškin.⁴⁹ Z nájemní smlouvy je vidět, že se zanedlouho očekávalo zřízení pravoslavné církevní obce, odstavec VIII. zní: „*Pan nájemce má právo převést všechna práva a povinnosti z této smlouvy pro něho vycházející: na pravoslavnou obec církevní, kdyby taková v Praze se zřídila.*“⁵⁰

V Praze se služby spontánně přetvářely z církevní slovanštiny, kterou pochopitelně ruské duchovenstvo sloužilo, do českého jazyka, zejména za o. Nikolaje Ryžkova. Sbor téměř od počátků odpovídal knězi česky a i dirigenti bývali zpravidla Češi – například dva roky zde byl dirigentem Zdeněk Fibich, po něm Karel Bendl. Středoškolský profesor Rank, který ovládal jak církevní slovanštinu tak český jazyk, byl autorem bilingvních textů, které se u sv. Mikuláše používaly a i přes svou mírnou zastaralost se ve 30. letech staly základem textů Lidového sborníku modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve.⁵¹

2. 4. 2. Založení Pravoslavné besedy v Praze

Protože i v následujících letech se rakouské úřady stavěly k vytvoření pravoslavné církevní obce v Praze velmi záporně (její vznik byl politicky neprůchodný zejména kvůli otevřeně proruské orientaci českých pravoslavných věřících,⁵² přestupy Čechů k pravoslaví v

⁴⁶ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=rgb&datum=18870004&seite=00000475> - jde o provizorní kongruový zákon pro pravoslavné, který pojednává o majetkovém zabezpečení řecko-východních duchovních v Dalmácii. Zaručuje duchovním minimální plat dle odsloužených let a velikosti místa působení. Přiznává jim výnosy z různých druhů majetku, včetně úroků, darů, kapitálových úroků, pronájmu nemovitého majetku, dále z mešních stipendií a dalších liturgických úkonů atd., ukládá povinnost danit jednotlivé věci a vyjmenovává, co dále stát duchovním platit bude (administrativní náklady na správu) a nebude (ubytování). §§4-6 mluví o platech administrátorů a důchodu pro duchovní.

⁴⁷ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=rgb&datum=18940004&seite=00000040> - jedná se o další kongruový zákon pro pravoslavné: ruší se jím §1 zákona z 13. 4. 1890 (66/1890), a §1 zákona 1887/142 se mění tak, že se kaplanům sloužícím mimo farnost se zpětnou platností zvyšuje minimální plat o 160 zl.

⁴⁸ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=rgb&datum=18980004&seite=00000316> - jde o novelizaci zákona č. 142/1887 ř.z.: mluví znovu o zvýšení platů kaplanů, jmenuje pouze určité příjmy jako příjmy (vylepšuje podmínky), totéž u výdajů, upravuje vykazování příjmů ze strany duchovních, řeší excurrando duchovní správní jednotky a jejich zvláštnosti vzhledem k financování.

⁴⁹ GRIGORIČ, 1926, s. 40.

⁵⁰ GRIGORIČ, 1926, s. 41.

⁵¹ Dle ústního sdělení prof. Pavla Aleše

⁵² Srov. KAFKA, Pavel: *Pamětní spis o právním postavení církve pravoslavné v Československé republice*. SÚA Praha, fond MŠNO, karton 3907. citováno dle: VINŠ, Petr Jan: *Starokatolická obec v Praze a její vztah k vznikající Církvi československé*. Diplomová práce HTF UK, Praha 2008, s. 71.

letech 1900-1908 se dokonce zabývala i ministerská rada ve Vídni, která v nich viděla nebezpečí panslavismu) byl roku 1903 založen občanský spolek Pravoslavná beseda v Praze – Pravoslavnoje občestvo v Pragě.⁵³ Ustavující valná hromada Pravoslavné besedy proběhla 24. května 1903 a osobami, které jí svolaly byly JUC. František Budina, Jiří Svoboda a Václav Vrabec (otec budoucího arcibiskupa Savvatije). Předsedou byl zvolen Václav Artus a místopředsedou se stal Cyril Pelikán.⁵⁴ Hlavním cílem Besedy, jejíž členové nebyli bezvýhradně pravoslavní, ale mohli jimi být osoby jakéhokoliv vyznání, byla „propagace a šíření Pravoslaví mezi Čechy pořádáním přednášek, členských schůzí, šířením pravoslavně-náboženských knih atd.“⁵⁵

Pravoslavná beseda, jejíž členská základna nikdy nebyla příliš rozsáhlá (začínala na 27 členech⁵⁶ a ani později jejich počet nepřesáhl stovku) podporovala a pěstovala kult mistra Jana Husa, čímž do jisté míry napodobovala činnost staršího a početně silnějšího spolku Starokatolická beseda Hus.^{57, 58} Jedním ze stěžejních bodů programu Pravoslavné besedy byla podpora budování památníků této známé české osobnosti a účast na slavnostních aktech pokládání základního kamene či odhalování jednotlivých hotových pomníků. V roce 1905 (jak je pojednáno níže), přestoupilo k Pravoslavné besedě přibližně sto starokatolíků. Uvážíme-li již zmíněnou velmi omezenou členskou základnu Pravoslavné besedy, bylo i těchto několik desítek jedinců velmi významným posílením, „*je dokonce možné, že v Pravoslavné besedě ex-starokatolíci získali většinu. To by vysvětlovalo i zjevné paralely mezi činností Pravoslavné besedy a programem starokatolických uskupení, zejména Besedy „Hus“.*“⁵⁹ Připisovat silně „husovsky“ zaměřenou orientaci Pravoslavné besedy, s níž byla spojena i snaha dosáhnout kanonizace mistra Jana ze strany ruské pravoslavné církve⁶⁰ „*jen (ex)starokatolickému elementu v Pravoslavné besedě by bylo jistě přehnané, ale minimálně jisté myšlenkové ovlivnění lze pokládat za dosti pravděpodobné.*“⁶¹

⁵³ LAŠŤOVKA, Marek et al.: *Pražské spolky: Encyklopedie spolků na území Prahy z 18.–20. století*. Praha 1998, s. 536.

⁵⁴ GRIGORIČ, 1926, s. 42.

⁵⁵ GRIGORIČ, 1926, s. 42.

⁵⁶ Viz GRIGORIČ, 1926, s. 42: 3 členové zakládající, 17 činných a 2 přispívající – z toho 21 pravoslavných a 6 jiného vyznání.

⁵⁷ LAŠŤOVKA, 1998, s. 1: 30 (I/30) Starokatolická beseda Hus, Praha, 1901-1912.

⁵⁸ Srov. Vinš, 2008, s. 71: Starokatolická beseda Hus byla založena do velké míry jako substituce starokatolické filiální obce v Praze (analogicky s Pravoslavnou besedou), jejímuž založení (respektive uznání) kladly rakousko-uherské úřady legislativní překážky. Bylo by velmi zajímavé srovnat členské obsazení Starokatolické besedy Hus a Pravoslavné besedy z hlediska eventuelního členství některých osob v obou spolcích, což by mohlo prokázat „starokatolickou“ inspiraci účty prokazované Janu Husovi, ale k tomu bohužel není dostatek archivních materiálů.

⁵⁹ VINŠ, 2008, s. 75.

⁶⁰ GRIGORIČ, 1926, str. 42: Tato aktivita podle autora vyšla v roce 1903 od JUC. Fr. Budiny.

⁶¹ VINŠ, 2008, s. 75.

Spolek se kromě výše zmíněných aktivit snažil také budovat knihovnu, která již ke konci roku 1903 obsahovala 60 svazků a několik brožur diákona A. Vozněsenského. 21. února 1904 se konala první valná hromada Besedy⁶² a měsíc nato při spolkové schůzi (27. března 1904) byla uspořádána první přednáška *O ruštině mezi Slovany* od Dr. A. Dobiáše. Další jeho přednáška *Sergij Radoněžský a sergijevský klášter* se konala 7. května téhož roku. 20. listopadu pak proběhla přednáška téhož na téma *O významu ruského jazyka pro Slovany a Čechy zvláště*, v prosinci pak cyklus pokračoval přednáškou *O staroslovanském bohoslužebném jazyku v Pravoslaví slovanském*. 27. dubna 1905 se konala druhá valná hromada Besedy, na níž bylo zvoleno stejné předsednictvo jako na minulém – předsedou zůstal prof. Dr. Antonín Dobiáš a místopředsedou Jaroslav A. Vaněk.⁶³

2. 4. 3. Česká pravoslavná obec – „pravoslavná krize“ ve starokatolické církvi

V roce 1904 se skupina českých starokatolíků pokusila vyřešit krizi, která nastala v pražské filiální obci po odjezdu jejího zakladatele kněze Dr. Františka Išky do Chicaga,⁶⁴ přijetím pravoslaví. Sám Iška chápal pravoslaví „jako sesterskou církevní rodinu, která s jeho národní církví stojí na totožném dogmatickém základě, ale konstatoval, že její forma neodpovídá zcela duchu a zvyklostem západním.“⁶⁵ Vnímал však zvláštní blízkost, kterou české prostředí k východní církvi má skrze cyrilometodějskou tradici a přál si, aby jeho národní církev posloužila sblížení křesťanského východu a západu.⁶⁶ Lze tedy říci, že až zhruba do první čtvrtiny roku 1900 František Iška profiloval svou církev jako spojnicí mezi západem a východem, konkrétně mezi německým starokatolictvím a ruským pravoslavím.“⁶⁷ Díky ideovému směřování svého duchovního vůdce a zakladatele byla tedy pražská starokatolická obec poměrně propravoslavně zaměřená. Kroky, které po Iškově definitivním odchodu podnikla církevní rada, „jejíž někteří představitelé s pravoslavím otevřeně sympatizovali,⁶⁸ zejména její jednatel a předseda Besedy „Hus“ Boleslav Schnabel-Kalenský a Václav

⁶² Předsedou byl zvolen prof. Dr. Antonín Dobiáš a místopředsedou Jaroslav A. Vaněk. GRIGORIČ, 1926. s. 42

⁶³ GRIGORIČ, 1926, s. 43.

⁶⁴ PULEC, Radim: *Před rozhodujícím krokem*. HČBF, Praha, 1974. Diplomová práce s. 59.

⁶⁵ Národní Katolík, Praha 6.7.1899, str. 22. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 56.

⁶⁶ Národní Katolík, Praha 17.8.1899, str.38. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 57.

⁶⁷ VINŠ, 2008, s. 56, 57.

⁶⁸ Dopis ze dne 2. 11. 1903 Františka Petránka Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21, kde v kontextu konfliktu s Peřinou uvádí: „Pan Schnabel a pan Kliment mají na tom vinu – dle jejich názoru zásluhu – že pan Peřina nadobro odevzdal funkce a že stojí obec zde bez kněze. Dostaneme kněze? A když – smím tomu věřit, že i kdyby všem vyhovoval, že vyhoví i panu Schnablovi a Klimentovi, kteří dominují (aspoň de facto) v obci? Vaše veledůstojnosti – vyhoví jim ten kněz? Pakli ne – stihne ho osud Peřinův, a pakli ano – tak to nebude starokatolický kněz – pak to musí být jen presbyter či pop církve ruské, ku kteréž o přistoupení tito tak všemi silami pracují!“ Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 72.

*Kliment, jednatel Besedy Hus*⁶⁹ a jejíž rozhodovací moc v této době vzrostla nejsou příliš překvapivé. V březnu roku 1904 vystoupili Václav Kliment s Boleslavem Schnabel-Kalenským na jednání církevní rady pražské starokatolické filiální obce a předsedli svou ideou vytvoření české pravoslavné obce s českým obřadem a jurisdikční příslušností k bukovinsko-dalmatské metropolii rakouské pravoslavné církve.⁷⁰ Za touto prezentovanou ideou nestál zájem o vytvoření pouze jedné pravoslavné obce, ale snaha vytvořit „zcela samostatnou a svéprávnou česko-slovanskou církev, jako osmnáctou autokefální církev pravoslavnou“.⁷¹ „*Jednání byl přítomen i ruský mnich českého původu Václav Maršálek a jednalo se o českém pravoslavném duchovním, který by byl schopen převzít pastorační obce.*“⁷² Proti této iniciativě se postavil jak nový duchovní pražské starokatolické obce Josef Peřina, tak zbytek církevní rady.⁷³ Část pravoslavně orientovaných činovníků pak rezignovala na své funkce, ale ve svazku starokatolické obce zůstala.⁷⁴ Když se ke stávajícím problémům pražské starokatolické církevní obce přidružily ještě problémy rázu finančního,⁷⁵ rozhodla se tato skupina navázat kontakt s o. Nikolajem Ryžkovem „*a jeho prostřednictvím se (bez mandátu církevní rady, ovšem jejím jménem) obrátila na ruský pravoslavný synod a petrohradského metropolitu Antonije.*“⁷⁶ Skupina odevzdala 21. listopadu 1904 knězi od sv. Mikuláše Nikolaji Ryžkovovi memorandum adresované ruskému synodu v Petrohradě, které obsahovalo šest bodů akcentujících zejména bohoslužebné užívání českého jazyka. Synod odpověděl prohlášením z 9. 4. 1905,⁷⁷ které bylo podepsáno metropolitou Antoniem, Vladimírem a Flavianem a třemi dalšími biskupy.⁷⁸ Na všechny body bylo odpovězeno kladně, jen kanonizace Jana Husa byla ponechána dalšímu vývoji.

„Aby byla myšlenka spojení s pravoslavím podpořena, byla v ruském tisku, který pak citovaly i Dresdner Nachrichten, vypuštěna nepravdivá zpráva, že se k pravoslaví připojilo 3000 českých starokatolických rodin. Proti této zprávě se důrazně ohradil varnsdorfský starokatolický list Freie Kirchenstimmen s poukazem na to, že celá starokatolická obec v

⁶⁹ VINŠ, 2008, s. 72.

⁷⁰ VINŠ, 2008, s. 72.

⁷¹ GRIGORIČ, 1926, s. 44; MAREK, 2008, s. 33.

⁷² VINŠ, 2008, s. 72.

⁷³ Dopis ze dne 1. 11. 1904 Václava Klimenta Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21. Citováno dle VINŠ, 2008, s. 73.

⁷⁴ Václav Kliment uvádí v citovaném dopise: „V důsledku toho měl jsem i ze svazku obce vystoupiti, bych ale zachoval si možnost i právo zasažení do osudu obce, neučinil jsem tak.“ Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 73.

⁷⁵ O ekonomických těžkostech pražské obce informoval veřejně Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 2.12.1904, str. 391. Pragmatický přístup ke konfesijní příslušnosti vyjadřuje sám Kliment poukazem na to, že do církve vstoupil z důvodů národních, nikoli náboženských, viz dopis ze dne 28.3.1904 Václava Klimenta Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 73.

⁷⁶ VINŠ, 2008, s. 73.

⁷⁷ GRIGORIČ, 1926, s. 118, 119.

⁷⁸ GRIGORIČ, 1926, s. 118, 119; MAREK, 2008, s. 33.

Praze, kde jedině takové přestupy připadají v úvahu, má toliko 800 členů, že počet oficiálně ohlášených výstupů z církve je minimální a že jde pouze o pravoslavnou propagandu iniciovanou „rusofily“ Klimentem, Schnabelem a Zdráhalem za podpory „jednoho ruského duchovního“ (s největší pravděpodobností Ryžkova).⁷⁹ Dne 18. prosince 1904 byla do starokatolické kaple svolána mimořádná valná hromada, kde vystoupili Prokop Winkler a Václav Kliment a vyzývali obec k přestupu k pravoslaví, tentokráte pod ruskou jurisdikci. Když se nesečkali s úspěchem, složili své funkce a valnou hromadu opustili. 19. prosince 1904 sloužil pak pro ně Nikolaj Ryžkov bohoslužbu v chrámu sv. Mikuláše a 6 osob při ní přistoupilo k přijímání.⁸⁰ Šest výstupů z církve evidují také v roce 1904 varnsdorfské⁸¹ matriky.“⁸²

V průběhu března a dubna 1905 byli 104⁸³ členové této skupiny sjednoceni s pravoslavím a vytvořili zvláštní útvar nazývaný „Česká obec pravoslavná“, který sami označovali jako „Českou pravoslavnou 18. obec“.⁸⁴ Toto hnutí nemělo na rozdíl od Pravoslavné besedy žádnou právní subjektivitu a oficiálně neexistovalo. Řídil je sbor důvěrníků (bývalí členové církevní rady starokatolické obce),⁸⁵ který se pravděpodobně koncem ledna 1905 obrátil písemně na Dr. Nikodima Milaše, biskupa dalmatsko-istrijské eparchie a žádal jej, aby prohlásil, že uznává pravoslavné rakouské občany v Čechách za příslušníky své jurisdikce. O několik dní dříve se na biskupa Nikodima obrátil o. Nikolaj Ryžkov se žádostí, aby mu udělil oficiální plnomoc vykonávat církevní úkony⁸⁶ pro pravoslavné rakouské příslušníky v Čechách a na Moravě. Biskup Nikodim odpověděl na obě žádosti dopisem ze dne 7. února 1905,⁸⁷ ve kterém o. Nikolajovi sdělil, že mu bohužel nemůže vyhovět, neboť jeho jurisdikce mimo Dalmácii a Istrii je rozšířena pouze na pravoslavné Slováky nacházející se v policejním obvodu politické obce města Vídně. Po této odpovědi se o. Ryžkov obrátil 1. března 1905⁸⁸ na metropolitu bukovinsko-dalmatského Vladimíra s dotazem, k jurisdikci kterého

⁷⁹ Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10.1.1905, str. 75. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 73.

⁸⁰ Dopis ze dne 2.1.1905 Josefa Peřiny Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 73.

⁸¹ Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.3.1905, str. 46. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 73.

⁸² VINŠ, 2008, s. 73, 74.

⁸³ Dle údajů Vladimíra Grigoriče, které od něj přejímá doc. Vopatrný: GRIGORIČ, 1926, s. 45; VOPATRNÝ, 1999, s. 81; Srov. MAREK, 2004, s. 25.

⁸⁴ Tímto názvem se hlásili k myšlence vytvořit zcela samostatnou a svéprávnou česko-slovanskou osmnáctou autokefální pravoslavnou církev.

⁸⁵ GRIGORIČ, 1926, s. 45.

⁸⁶ Viz GRIGORIČ, 1926, s. 47, podle kterého o. Nikolaj píše, že: „nemá ani neměl jurisdikce nad zdejšími pravoslavnými, ale byl nucen, často i na vyzvání úřadů, obstarávat náboženské úkony, a o všech případech oficiálně sděloval nejbližšímu rakouskému farnímu knězi ve Vídni – a sice duchovnímu správci srbského chrámu.“

⁸⁷ Viz příloha č. 3.

⁸⁸ GRIGORIČ, 1926, s. 47.

rakouského biskupa má náležet budoucí česká pravoslavná obec. Odpověď na tento dopis schází.

Ani po odchodu ze starokatolické církve nesložili bývalí členové církevní rady, nyní sdružení v České obci pravoslavné, zbraně a udali pražskou starokatolickou obec na c. k. místodržitelství pro chybné vedení matrik.⁸⁹ Šetření c. k. místodržitelství zavedlo záminku k vypovězení starokatolické obce z nově pronajatých bohoslužebných prostor a těchto zmatků „bylo pak využito k šíření desinformací mezi věřícími v tom smyslu, že se celá starokatolická obec rozpustila, respektive přidala k pravoslaví.“⁹⁰

Avizovaný přechod celé pražské filiální starokatolické obce k pravoslaví byl opakovaně dementován a popřen ve starokatolickém tisku a tato aktivita byla označena za činnost „několika disidentů“ či „malého zlomku obce“.⁹¹ „Skutečný počet starokatolíků, který k pravoslaví přestoupil, je nejasný. Filiální obec v Praze měla na konci roku 1904 asi 822 členů,⁹² statistika z roku 1907 uvádí asi 700 členů.⁹³ Statistiky pro roky 1905 a 1906 nemáme bohužel k dispozici. Lze ale v každém případě pozorovat pokles členstva o přibližně 100-120 osob v průběhu dvou let. Kolik z nich jde na vrub „pravoslavné krizi“ a kolik odešlo z nespokojenosti s Peřinovou pastorcí, která byla mnohokrát terčem stížností, není jasné.⁹⁴ Peřina v jednom ze svých dopisů Čechovi hovoří o 32 osobách, které přestoupily k pravoslaví,⁹⁵ pozdější dopis představenstva obce, které si stěžuje na Peřinovu špatnou pastoreci, hovoří o přibližně 60 osobách.⁹⁶ Pravoslavné zdroje zmiňují (pomineme-li absurdní tvrzení o 3000 rodinách) asi 100 osob. „Pravoslavné křídlo“ v pražské filiální obci

⁸⁹ Na řádném valném shromáždění 26. února 1905 bylo zvoleno nové představenstvo starokatolické filiální obce, které jasně odmítlo pravoslavné směřování. Poté, co proběhla kontrola účetnictví novým pokladníkem (bývalý pokladník byl sympatizantem pravoslavné orientace), bylo zjištěno, že pokladna obce je prázdná a za nájem modlitebny zůstaly nesplacené dluhy. Z nezbytnosti byla nájemní smlouva vypovězena a starokatolická obec našla dočasně útočiště u evangelické farnosti u Salvátora, která za mírný poplatek poskytla starokatolíkům k dispozici svůj kostel. Tento akt pohostinství byl ale podmíněn právní subjektivitou pražské filiální obce, kterou ta ovšem neměla. Této situace využili bývalí členové starokatolické církevní rady (sdružení v České obci pravoslavné) a udali pražskou starokatolickou obec na c. k. místodržitelství kvůli chybnému vedení matrik. Místodržitelství zjistilo, že některé matriky jsou vedené pod titulem „Česká starokatolická obec v Praze“ a prohlásilo, že taková starokatolická obec v Praze právně neexistuje. To bylo důvodem k vypovězení pražské starokatolické obce z evangelického chrámu sv. Salvátora, která se posléze vrátila do svých starých prostor v Jeruzalémské ulici. Viz VINŠ, 2008, s. 74.

⁹⁰ VINŠ, 2008, s. 74.

⁹¹ Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25. 4. 1905, s. 61, 62, Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10. 10. 1905, s. 151, 152. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 74.

⁹² Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25. 3. 1905, s. 46. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 74.

⁹³ Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25. 2. 1908, s. 32. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 74.

⁹⁴ Např. v roce 1907, kdy už „pravoslavná krize“ dávno odezněla, vykazují matriky 33 výstupů z církve. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 75.

⁹⁵ Dopis ze dne 31. 3. 1905 Josefa Peřiny Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 75. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 75.

⁹⁶ Dopis ze dne 5. 6. 1907 filiální obce v Praze Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 75.

*mohlo tedy čítat odhadem 50-100 věřících, přičemž ne všichni ze starokatolické církve⁹⁷ formálně vystoupili.*⁹⁸ Vzniklá rozdvojenost pravoslavného hnutí v Čechách byla překonána poté, co se stalo naprosto zřejmým, že pražská starokatolická obec jako taková k pravoslaví nepřestoupí a Česká obec pravoslavná přestala veřejně vystupovat. Na schůzi 29. října 1905 se členové právně neexistující České obce pravoslavné rozhodli vstoupit⁹⁹ do Pravoslavné besedy a 3. valné hromady¹⁰⁰ Pravoslavné besedy, která se konala 4. dubna 1906, se již zúčastnili jako její členové. Myšlenka vytvoření církevní obce opět nedošla svého naplnění a ani v otázce jurisdikce nenastalo žádné nové rozhodnutí „patrně důsledkem neochoty rakouských úřadů“.¹⁰¹

2. 4. 4. Situace pravoslavných za 1. světové války

První světová válka vnesla do vývoje nové komplikace. 2. srpna 1914 byli ruští duchovní z chrámu sv. Mikuláše, o. Nikolaj Ryžkov a diákon Alexandr Solovjov, zatčeni a internováni v Chebu (1914) a později v Karlštejně (1915). Chrám byl uzavřen, finanční hotovost a liturgické předměty byly zkonfiskovány. O. Ryžkov byl posléze obviněn z velezrady a po procesu ve Vídni byl odsouzen vojenským soudem 7. května 1917 k trestu smrti oběšením. K popravě nedošlo, protože byl o. Nikolaj vyměněn za ruského válečného zajatce, uniatského lvovského metropolitu hraběte Andreje Šeptického.¹⁰²

V této době se pravoslavní Češi¹⁰³ obrátili na pravoslavného vrchního polního kuráta ThDr. et MUDr. Virgilia Ciobanu, který byl ustanoven v Praze, s prosbou, aby vojenští kuráti zajistili náboženské potřeby českých pravoslavných. I přes zákaz rakouského vojenského velitelství obstarávali rumunští vojenští kuráti V. Ciobanu, Laurentius Curea a N. Soșdean¹⁰⁴ duchovní správu pro pravoslavné Čechy až do roku 1918.¹⁰⁵

⁹⁷ Na tento fakt poukazují např. Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10. 10. 1905, s. 151,152. „Česká obec pravoslavná“ neměla žádné formální struktury a tedy ani požadavky členství a pro členství v Pravoslavné besedě nebyla přetrvávající starokatolická konfese překážkou. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 75.

⁹⁸ VINŠ, 2008, s. 74, 75.

⁹⁹ Většinou se mluví o 104 členech starokatolické církve, tento počet ovšem není jistý. Valná hromada Pravoslavné besedy ze dne 4. 4. 1906 zaznamenává proti lednu roku 1905 přírůstek pouze o 4 členy (2 členy činné a 2 přispívající), mezi činovníky jsou však již uvedeni bývalí starokatolíci. Je možné, že se v Pravoslavné besedě vyskytla skupina, kterou přijetí bývalých starokatolíků s jejich oblibou Jana Husa přimělo spolek opustit? VINŠ, 2008, s. 75; Srov. GRIGORIČ, 1926, str. 43, 48.

¹⁰⁰ Předsedou byl zvolen Václav Royt a místopředsedou Vladimír Marek. GRIGORIČ, 1926, s. 48.

¹⁰¹ GRIGORIČ, 1926, s. 48.

¹⁰² Srov. VOPATRNÝ, 1998, s. 81; Marek, 2008, s. 35; GRIGORIČ, 1926, s. 49.

¹⁰³ Kontakt s pravoslavnou rumunskou duchovní správou navázal a po celou dobu války udržoval JUDr. Miloš Červinka, po válce pokračoval v korespondenci zejména s o. Virgilem Ciobanu. GRIGORIČ, 1926, s. 49,52.

¹⁰⁴ GRIGORIČ, 1926, s. 49; MAREK, 2008, s.35; VOPATRNÝ, 1998, s. 81..

¹⁰⁵ GRIGORIČ, 1926, s. 49: „o čem svědčí zápisy matriční vojenské duchovní správy, jež byly vedeny v jazyce německém a dnes jsou uschovány u duchovní správy pravoslavné církve v Praze.“

3. Náboženské schéma první republiky

3. 1. Pravoslavná církev

3. 1. 1. Vznik Československé obce pravoslavné

Po konci války a vzniku samostatné Československé republiky se objevila snaha znovu pokračovat v započatém díle a završit snahu o vytvoření nezávislé české pravoslavné církve. Předválečný spolek Pravoslavná beseda, ve kterém se angažovali i někteří bývalí starokatolíci z České obce pravoslavné, se během války v podstatě rozpadl¹⁰⁶ a zůstalo pouze několik aktivních členů. Stanovy Pravoslavné besedy navíc byly k tomuto účelu nevhodné, proto byl roku 1919¹⁰⁷ založen nepolitický spolek Československá obec pravoslavná.¹⁰⁸ U zrodu tohoto nového spolku stál JUDr. Miloš Červinka (1863 – 1936), bývalý místopředseda Pravoslavné besedy.¹⁰⁹ Stanovy spolku, jehož cílem bylo „*prováděti veškeré předběžné organizační práce k získání potřebných podkladů k ustavení samostatné (autokefální) československé církve pravoslavné dle učení sv. apoštolů Cyrila a Metoděje a Mistra Jana Husi jakožto církve čistě národní na základech demokratických a podle dogmat církve řeckovýchodní*“,¹¹⁰ ze dne 7. května 1919 byly potvrzeny výnosem zemské správy politické v Praze dne 17. února 1920 č. 8-A-1356/3 ai 1919/22879.¹¹¹ „*Idea založení samostatné české církve „dle učení sv. apoštolů Cyrila a Metoděje a Mistra Jana Husi“ nebyla na našem území ideou novou, na pravoslavné půdě se objevuje již v roce 1904 v souvislosti se zmíněnou Českou obcí pravoslavnou (Českou pravoslavnou 18. obcí), jejíž odvolání se na husovskou tradici můžeme sledovat až k Františku Iškovi a jeho pojetí jazykově českého starokatolictví, z něžž zakladatelé České obce pravoslavné vycházeli.*“¹¹²

První starostí Československé obce pravoslavné bylo nalezení kněze, který by duchovně spravoval a svátostně zabezpečil věřící a dále získání chrámu pro bohoslužby.

¹⁰⁶ Fakticky možná přestala Pravoslavná beseda fungovat, ale administrativně existovala až do roku 1924. Viz LAŠŤOVKA, 1998, s. 536: 286 (XXII/261) Pravoslavná beseda v Praze – Pravoslavnoje občestvo v Praze, Praha 1903-1924.

¹⁰⁷ LAŠŤOVKA, 1998, s. 2: 52 (I/52) Čs. Obec pravoslavná 1919 – 1925.

¹⁰⁸ GRIGORIČ, 1926, s. 50.

¹⁰⁹ Od roku 1912. GRIGORIČ, 1926, s. 49.

¹¹⁰ NA Praha, fond MŠNO, sig. 47 VII, kart. 3910 citováno dle: MAREK, 2008, s. 42, 43.

¹¹¹ GRIGORIČ, 1926, s. 50; Srov. URBAN, 1973, s. 100: „Die Statuten des Vereins Tschechoslowakische Orthodoxe Gemeinde wurden am 31. März 1922 vom Schulministerium genehmigt.“

¹¹² VINŠ, 2008, s. 93.

Otázka duchovních byla záhy vyřešena a do Prahy přicestovali o. Jaroslav Alexej Vaněk¹¹³ (1877 – 1945) a o. Luka Olchový¹¹⁴ (1892 – 1978), v roce 1921 pak Michael Stělmašenko.¹¹⁵

Problém s bohoslužebnými prostory oproti tomu přetrvával několik let. Chrám sv. Mikuláše, který měli pravoslavní před válkou pronajatý, státní správa v roce 1914 zavřela, město Praha muselo smlouvu o užívání s ruským subjektem vypovědět a chrám dostala k dispozici vojenská správa pro potřeby pražské posádky.¹¹⁶ JUDr. Miloš Červinka se snažil se státními úřady dohodnout obnovení předválečného stavu, ale jednání komplikoval zřejmě i fakt, že o tentýž kostel zažádali o rok dříve (již v roce 1919) pražští starokatolíci a snad i spolek Volná myšlenka.¹¹⁷ Nakonec kostel získala nově vzniklá Církev československá a palčivý problém pravoslavných bohoslužeb se na přechodnou dobu vyřešil spoluužíváním kostela oběma církvemi.

Po organizační stránce se Československá obec pravoslavná snažila zajistit si patronát některé existující autokefální církve, aby mohla začít pracovat na budování vlastní církevní struktury. 8. března 1920 se Československá obec pravoslavná písemně obrátila na metropolitu (později patriarchu) srbské pravoslavné církve Dimitrije se žádostí o poskytnutí podpory a pomoci k vytvoření samostatné pravoslavné církve.¹¹⁸ Volbu srbské církve lze

¹¹³ Jaroslav Alexej Vaněk (3. 2. 1877 v Tlumačově okres Domažlice – 10. 5. 1945 asi Brno) působil jako pravoslavný duchovní v české farnosti na Volyni v Hulči České u Zdobunova, na podzim 1920 mu byl povolen pobyt v ČSR a působil zřejmě na Podkarpatské Rusi. V prosinci 1920 v obci Bílky vysvětil místním pravoslavným nově postavený kostel v napjaté atmosféře bojů pravoslavných s uniáty. V roce 1921 z Červinkovy iniciativy a na základě dohody mezi biskupem Dositejem a biskupem Evlogijem přešel do Prahy. Od konce srpna 1921 se však jeho postavení značně zkomplikovalo, když z Rafalského iniciativy přišel do Prahy o. Michael Stělmašenko, a kromě toho narážel na záměry a chování M. Červinky, který se mu údajně začal mstít za to, že prý zmařil jeho vysvěcení na kněze. Proto začal usilovat o přechod na Moravu, v létě 1922 o tom informoval biskupa Gorazda a kontakty vyústily v roce 1923 v převzetí funkce tajemníka diecézní rady v Olomouci. Jeho působení skončilo roztržkou a od 1. 1. 1924 A. Vaněk pracoval v Brně jako duchovní správce v místní ruské komunitě. NA Praha, fond PMR, sig. 262, kart. 141.; APC Olomouc, fond pozůstalost M. Pavlíka-Gorazda, složka Dokumenty z archivu vladyky Dositeje, bez sig.; Tamtéž. Složka Dopisy kněžím, A. Vaněk 6. 7. 1922 Gorazdovi. Citováno dle: MAREK, 2008, s. 43 (další údaje tamtéž). Srov. GRIGORIČ, 1926, s. 50; URBAN, 1973, s. 100.

¹¹⁴ Luka Olchovyj (1892 ve Vysocku, Polsko – 9. 3. 1978 Clifton, stát New Jersey, USA) byl k 1. 9. 1920 úřadem v Iršavě vyhoštěn z Podkarpatské Rusi, neboť nezabránil pravoslavným v Bílkách zabrat uniatský kostel. Odešel do Prahy, odkud měl být vyhoštěn do Srbska. M. Červinka v jeho případě intervenoval u prezidia ministerské rady. Nakonec mu byl umožněn návrat na Podkarpatskou Rus. Citováno dle: MAREK, 2008, s. 43 (udávaná webová stránka http://zarubezje.narod.ru/mp/O_113.htm již neexistuje).

¹¹⁵ MAREK, 2008, s. 43.

¹¹⁶ MAREK, 2008, s. 43, 44; URBAN, 1973, s. 100; GRIGORIČ, 1926, s. 51.

¹¹⁷ Dopis ze dne 8. 8. 1919 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21, kde se uvádí: „Pokud se týče svatomikulášského chrámu, máme skoro jistotu, že jej obdržíme, zatím však prý nespěchají, ježto vojenští malířští odborníci jej uvnitř opravují. Církvi pravoslavné prý vrácen nebude. Uchází se však oň též spolek 'Volná Myšlenka' ku konání svých nevěreckých přednášek a získala vlivné činitele. My získali téměř celé městské zastupitelstvo.” Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 93.

¹¹⁸ MAREK, 2008, s. 44. Autokefální sjednocená pravoslavná církev Království Srbů, Chorvatů a Slovinců vznikla sloučením všech jihoslovanských pravoslavných církví. Na fúzi se dohodli archijerejové všech eparchií 13. 5. 1919 v Sremských Karlovcích, v roce 1920 byl přijat její statut, státně schválen a 12. 11. 1920 se metropolita Dimitrij stal jejím patriarchou. Cařihradský patriarcha Meletios vzal v únoru 1922 všechny tyto akty na vědomí, schválil je a církev uznal.

snadno pochopit, přijmeme-li tezi o „kontinuitě ideje autokefální církve mezi Českou obcí pravoslavnou z roku 1904 a Československou obcí pravoslavnou. Již v roce 1904 se starokatolíci Boleslav Schnabel-Kalenský a Václav Kliment se svou ideou o připojení pražské starokatolické obce k pravoslaví obrátili právě do Sremských Karlovic (správně Srěmských Karlovců; L. P.). Ruská církev, na kterou se Schnabel-Kalenský a Kliment obrátili při druhém pokusu přivést pražskou starokatolickou obec k pravoslaví, nebyla v roce 1920 již tak vhodná z důvodu nepřehlednosti situace po Leninově puči v roce 1917.“¹¹⁹ Tento dopis byl předán o. Milivoji Crvčaninovi, knězi na velvyslanectví Království Srbska (S. H. S.) s prosbou, aby jej přeložil do srbštiny a odeslal na patřičnou adresu.¹²⁰ Žádost na místo svého určení nedorazila a proto 4. května 1920 byla poslána znovu, tentokrát osobně - po známém o. Milivoje Crvčanina, který cestoval do Bělehradu.¹²¹ Podle sdělení o. Milivoje byla druhá žádost v pořádku doručena, ale přesto se Československá obec pravoslavná nedočkala žádné odpovědi a to ani po urgenci 31. července 1920.¹²²

V srpnu roku 1920 přijel do Prahy nižský biskup Dositej, který byl v Karlových Varech na léčení. Seznámil se zde se situací Církve československé, která uvažovala o přijetí srbské jurisdikce a přijal od ní memorandum,¹²³ které doručil posvátnému synodu srbské církve. Zástupci Československé obce pravoslavné využili jeho pobytu v Praze a pokusili se s ním projednat svou žádost. Biskup Dositej se ale věnoval převážně jednání s ústředním výborem Církve československé a o početně nevelkou pravoslavnou obec se příliš nezajímal, přislíbil však, že bude o žádosti českých pravoslavných informovat posvátný synod srbské církve.¹²⁴ Když v březnu 1921 přijel nižský biskup do Prahy opět bez jakékoliv odpovědi ze strany srbské církve, předali mu zástupci Československé obce pravoslavné 29. března 1921¹²⁵ další žádost adresovanou srbskému synodu. 14. června 1921 biskup Dositej sdělil úředním přípisem č. 103,¹²⁶ že žádost přijal a že jí zaslal posvátnému synodu. Tento přípis byl

¹¹⁹ VINŠ, 2008, s. 94.

¹²⁰ GRIGORIČ, 1926, s. 73.

¹²¹ GRIGORIČ, 1926, s. 73.

¹²² GRIGORIČ, 1926, s. 73; MAREK, 2008, s. 45.

¹²³ Toto memorandum obdržel biskup Dositej 3. září 1920 a obratem jej poslal JUDr. M. Červinkovi s žádostí, aby mu sdělil, co o něm soudí, což M. Červinka dopisem 15. září 1920 učinil. GRIGORIČ, 1926, s. 74.

¹²⁴ MAREK, 2008, s. 45.

¹²⁵ MAREK, 2008, s. 45; GRIGORIČ, 1926, s. 75; srov. VOPATRNÝ, 1998, s. 93. Archimandrita Savvatij přesídlil do Čech až na konci října roku 1921, tedy nemohl v této době stát v čele Československé obce pravoslavné.

¹²⁶ „Als Bischof Dositej in die Tschechoslowakei kam, wandten sich die in dem Verein Tschechoslowakische Orthodoxe Gemeinde zusammengeschlossenen orthodoxen Tschechen in einer an den Heiligen Synod der serbischen Kirche gerichteten Bittschrift vom 29. März 1921 an ihn mit der Bitte, die serbische Kirche möge sie unter ihren Schutz nehmen. Dies geschah durch ein Schreiben Bischof Dositejs vom 14. Juni 1921.“ Citováno dle: URBAN, 1973, s. 101. Rudolf Urban se mylně domnívá, že úředním přípisem biskupa Dositeje ze 14. června 1921 byla konstituována jurisdikce srbské pravoslavné církve nad naším územím. To se nestalo, neboť biskup Dositej sám nemohl jurisdikci srbské pravoslavné církve na našem území konstituovat a srbský synod na

pravoslavným v Praze doručen téměř dva měsíce po jeho vydání teprve 6. srpna 1921. Nicméně i tato žádost zůstala bez odpovědi. Československá obec pravoslavná se s žádostí obrátila na biskupa Dositeje znovu v prosinci 1921, kdy pobýval v Praze a poté se 18. února 1922 ještě jednou pokusili oslovit srbskou církev¹²⁷. Opět bezvýsledně.

I přes soustavné a nevysvětlitelné mlčení ze strany srbské pravoslavné církve pokračovala práce na vytvoření samostatné církve. Během první poloviny roku 1921 zpracoval JUDr. Červinka statut České náboženské obce pravoslavné a 31. července 1921 jej předložil ministerstvu školství a národní osvěty ke schválení, které tak 31. března 1922 výnosem č. 28362 učinilo.¹²⁸ Koncem roku 1921 byl představiteli Československé obce pravoslavné pozván do Prahy archimandrita Savvatij, s nímž se počítalo jako s duchovním správcem a budoucí hlavou autokefální církve a který také 30. října 1921 přicestoval.¹²⁹ Zda se zástupci Československé obce pravoslavné obrátili přímo na něj osobně, nebo zda si ho vyžádali a od koho není známo.

3. 1. 2. Založení České náboženské obce pravoslavné (ČNOP)

Na 15. června 1922 bylo svoláno řádné spolkové shromáždění Československé obce pravoslavné, které se zároveň stalo ustavujícím shromážděním České náboženské obce pravoslavné. Ve Vladislavově ulici č. 3 v Praze bylo oznámeno členům Československé obce pravoslavné, že spolek dosáhl svého cíle a že všichni jeho členové jsou už členy ČNOP.¹³⁰ Po přečtení statutu náboženské obce probíhala dále schůze de facto jako první všeobecné shromáždění.¹³¹ Proběhly volby představenstva obce, při nichž shromáždění zvolilo archimandritu Savvatije duchovním správcem obce,¹³² JUDr. Miloše Červinku předsedou obce a Václava Royta a generálního konzula Jana Rixu náměstký předsedy. Dále byl zvolen

danou žádost (ani jinou ze zaslanych žádostí) nikdy neodpověděl, tudíž jurisdikce nemohla žádným způsobem vzniknout.

¹²⁷ GRIGORIČ, 1926, s. 79.

¹²⁸ GRIGORIČ, 1926, s. 52; MAREK, 2008, s. 46; srov. CINEK, 1926, s. 222.

¹²⁹ GRIGORIČ, 1926, s. 52; MAREK, 2008, s. 47.

¹³⁰ GRIGORIČ, 1928, s. 54.

¹³¹ V tomto případě by veškeré námitky, které byly vznesené (viz Odvodní spis biskupa Gorazda; GRIGORIČ, 1928, s. 53 – 55) postrádaly opodstatnění. Je možné, že volby do všeobecného shromáždění (ve smyslu volby duchovního správce, představenstva obce, synodální rady a zástupců duchovních a laiků) proběhly z poloviny – tj. že se nezvolilo celé všeobecné shromáždění, ale pouze jeho část a náhradou za synodální radu proběhla volba správního výboru, který podle §29 doplňuje její činnost. Je možné, že z personálních či jiných důvodů se ČNOP rozhodla zpočátku existovat ve zvláštním stavu, který ale její statuta připouštěla. Za účelem kompletního objasnění situace je nezbytné dále důkladně prostudovat zápis ze shromáždění.

¹³² „Všeobecnému čili velkému shromáždění přísluší svrchovaná pravomoc pro celý obvod Obce a mezi jinými též: Volba Episkopa (který podle §23 jest duchovním správcem pro celý obvod obce), pak ustanovení počtu a členů Synodální rady a jich volba, jakož i volba představenstva (předsedy a dvou náměstků, §20) Obce (§13).“ Citováno dle: GRIGORIČ, 1928, s. 54.

tajemník Václav Sochor, osm členů správního výboru,¹³³ hospodářský odbor, revizní odbor a smírčí soud.¹³⁴ Do výboru byli zvoleni Vilém Binder, Václav Otakar Červený, Boris Matěj Dušek, Cyril Pelikán, Michael Petkov, Božín Petkovič a Vítězslav Štěpánek.¹³⁵ Tento zvláštní stav, kdy nebylo zvoleno celé všeobecné shromáždění vyjasnil Miloš Červinka takto: „Schválením statutu vstupuje dnes naše věc do jiného stadia, jednak působnost naše, která dosud pohybovala se výlučně na základech zákona spolkového, přechází zároveň na půdu zákonů církevních, předpisů zákona spolkového však úplně neopouštějíc. Až do provedení voleb na základě všeobecného shromáždění, svolaného po rozumu nového statutu, má správní výbor, pokud se týče některých jeho členů, funkci dvojí, tj. spravovati záležitosti výhradně spolkové z jedné strany, a vykonávati funkci přisedících synodální rady ze strany druhé.“¹³⁶ Česká náboženská obec pravoslavná se 29. června 1922 obrátila na MŠNO se žádostí o úřední potvrzení zvoleného duchovního správce - biskupa archimandrity Savvatije. Ministerstvo, podle V. Müllera, přednosty církevního oddělení MŠNO, Českou náboženskou obec pravoslavnou na základě „starého státního uznání pravoslavné konfese“¹³⁷ výnosem ze dne 30. srpna 1922, č. 89037 uznalo.¹³⁸

Ještě téhož dne ČNOP oznámila patriarchům konstantinopolskému a srbskému,¹³⁹ že: „Česká náboženská obec pravoslavná v Praze, jejíž začátky spadají do posledních desetiletí minulého století, zadržaná ve svém vývoji světovou válkou, dosáhnoucí usnesením ministerské rady ze dne 16. března 1922 a rozhodnutím ministerstva školství a národní osvěty ze dne 31. března 1922, č. 28362 státního uznání, zvolila ve shromáždění, konaném 15. června 1922 za svého prvního Episkopa pro území Čech, Moravy a Slezska o. Archimandritu SAWATIJE, Kandidáta Kijevské Duchovní Akademie, jehož volba byla výnosem min. škol. A nář. osvěty ze dne 30. srpna 1922, č. 89037 vládou potvrzena. Pokládáme svoji příjemnou povinností o tom

¹³³ Tento zvláštní stav, kdy správní výbor spolku zároveň řídil náboženskou obec byl ale v souladu se stanovami (konkrétně §29) – „Pokud „Česká Náboženská Obec Pravoslavná“ nebude ustavena na základě voleb do Všeobecného shromáždění, t. j. pokud Všeobecné shromáždění nezvolí příslušné činovníky a orgány (jak nahoře uvedeno), do té doby záležitosti Obce má řídit Představenstvo a správní výbor spolku „Pravoslavná Obec Československá v Praze“, kterýžto výbor obstará úkoly Synodální Rady při vypsání voleb a svolání prvního Všeobecného shromáždění (§29). Citováno dle: GRIGORIČ, 1928, s. 54. Srov. MAREK, 2008, s. 47; GRIGORIČ, 1926, s. 52; URBAN, 1973, s. 101.

¹³⁴ MAREK, 2008, s. 47.

¹³⁵ GRIGORIČ, 1926, s. 52; MAREK, 2008, s. 47.

¹³⁶ SÚA Praha, fond MŠNO, sig. 47 VII, karton 3915-zápis ze schůze obce 15. 6. 1922. Citováno dle: MAREK, 2005, s. 290.

¹³⁷ MAREK, 2008, s. 48. Tento výrok a díky recipovanému rakouskému právu stále platné kongruové zákony pro pravoslavné ukazují, že biskup Gorazd a jeho společníci se nedostatečně orientovali v platné legislativě, když se v polovině 30. let obtížně snažili o zařazení pravoslavné církve mezi církve kongruové (což bylo v roce 1926 završeno úspěchem), neboť ta jako taková mezi ně nikdy nepřestala patřit. Viz Marek 2008, s. 49, 121.

¹³⁸ V roce 1923 potvrdila zemská politická správa právo obce vést matriky. Viz Marek, 2008, s. 47.

¹³⁹ URBAN, 1973, s. 101.

*Vaši Svatosti zprávu podati, vyprošující si modliteb svatých i arcipastýřské požehnání.*¹⁴⁰ Na oznámení nedošla žádná odpověď. Mlčení ekumenického trůnu lze snadno vysvětlit politickou situací, ve které se v těchto letech středomořská oblast nalézala a kterou i sám konstantinopolský patriarcha ve svém pozdějším listu zmiňuje.¹⁴¹ Zatvrzelé mlčení srbského patriarchátu ovšem vysvětlit nelze.¹⁴² Zároveň bylo zvolení a potvrzení nového biskupa oznámeno metropolitovi kijevskému a haličskému Antonijovi, předsedovi Synodu biskupů ruské zahraniční církve a ruskému arcibiskupu Evlogijovi, který momentálně sídlil v Berlíně.¹⁴³ Metropolita Antonij archimandritovi Savvatijovi srdečně blahopřál a vyslovil lítost nad tím, že za daných okolností, v nichž se ruská pravoslavná církev nalézala, nemůže osobně vysvětlit archimandritu Savvatije na biskupa, ale že dle svých možností pomůže k uskutečnění chirotonie prvního biskupa pro českou pravoslavnou církev. Což také skutečně provedl zasláním doporučujícího dopisu konstantinopolskému patriarchovi. Také arcibiskup Evlogij odpověděl, že bere oznámení na vědomí, gratuluje zvolenému a doufá, že ruští věřící v Československu budou pod ochranou české pravoslavné církve.¹⁴⁴

Na podzim roku 1922 se zástupci České náboženské obce pravoslavné finálně rozhodli, stejně jako svého času sv. Rostislav, obrátit se do Konstantinopole. Své rozhodnutí oznámili státní správě a zároveň zaslali ministerstvu zahraničí žádost¹⁴⁵ o poskytnutí pomoci a 6. prosince téhož roku žádost na ministerstvu urgovali. V lednu 1927 ministerstvo českým pravoslavným konečně odpovědělo ve smyslu, že jde o záležitost ryze církevní, do níž stát nehodlá zasahovat.¹⁴⁶ 12. ledna 1923 se tedy zástupci ČNOP obrátili na konstantinopolského

¹⁴⁰ GRIGORIČ, 1926, s. 53.

¹⁴¹ „*Sotva byvše zbaveni velikého nebezpečí, které vážně hrozilo na okamžik vyvrácením i této historické stolice Nejsvětějšího Apoštolského a Patriaršího Oekumenického Prestolu*“ – Přípis Cařihradského Patriarchy Kyr Meletia České Náboženské Obci Pravoslavné v Praze z 26. ledna 1923, č. 504. GRIGORIČ, 1926, s. 120, 121.

¹⁴² Srov. CINEK, 1926, s. 223.

¹⁴³ Dle sdělení prof. Antoina Nivièra z Paříže byl arcibiskup Evlogij uvězněn v prosinci 1918 v Kijevě a poslán do Galicie, poté se v srpnu 1919 vrátil přes Konstantinopol na jih Ruska. V lednu 1920 definitivně opustil Rusko, přes Konstantinopol přicestoval v únoru 1920 do Bělehradu, dále pokračoval v dubnu 1921 do Berlína, nakonec se v lednu 1923 dostal do Paříže, kde zůstal.

¹⁴⁴ GRIGORIČ, 1926, s. 53.

¹⁴⁵ Žádost č. 606 z 12. října 1922. GRIGORIČ, 1926, s. 56.

¹⁴⁶ č. 9.018./III/4 ai 1923. „*Česká náboženská obec pravoslavná žádá podáním ze dne 12. října 1922, aby jí státní správou byla poskytnuta pomoc i podpora tím způsobem, že prostřednictvím delegáta Republiky Československé v Cařihradě by byla osobním dotazem u patriarchy Meletia opatřena informace o stanovisku patriarchátu k úpravě církve pravoslavné v Republice Československé, která jest navrhována v příloze ze dne 8. října 1922.*

Dalším podáním ze dne 6. prosince 1922 činí se návrh, aby patriarchát v osobě patriarchy vselenského Meletia byl přímo dotázán, je-li ochoten jednak českou náboženskou obec pravoslavnou a s ní celou tvořící se církev pravoslavnou v Republice československé (nevyjímaje Podkarpatskou Rus) přijmouti pod svoji kanonickou jurisdikci a uděliti jí samostatnost, jednak učiniti vhodné opatření co do vysvěcení archimandrity Sawatija na eparchielního episkopa v hodnosti archiepiskopa a svého exarchy pro Republiku Československou.

Ministerstvo zahraničních věcí dohodnuvši se s ministerstvem školství a národní osvěty, považuje úpravu církve pravoslavné, která jest navrhována v obou zmíněných podáních za záležitost ryze církevní, při níž státní správa není povolána spolupůsobiti. Ministerstvu zahraničních věcí nelze tudíž vzhledem na vnitrocírkevní ráz žádané

patriarchu Meletia s žádostí o přijetí české pravoslavné církve pod ochranu konstantinopolského patriarchátu a o vysvěcení archimandrity Savvatije na biskupa.¹⁴⁷ Patriarcha Meletios obratem odpověděl a v dopise z 26. ledna 1923 se kladně vyjádřil k žádosti České náboženské obce pravoslavné.¹⁴⁸

26. února roku 1923 odcestovali zástupci ČNOP do Konstantinopole, kde 3. března proběhla konstitutivní kanonická volba archimandrity Savvatije za biskupa.¹⁴⁹ Archimandrita Savvatij byl vybrán ze tří kandidátů jako nejvhodnější osoba pro vedení nově ustanovené pravoslavné církve v Československu.¹⁵⁰ V neděli 4. března 1923 byl v patriarším chrámu sv. Jiřího Vítězného chirotonizován na biskupa a ustanoven arcibiskupem pražským a celého Československa.¹⁵¹

úpravy církve pravoslavné v Republice Československé prostředkovati mezi patriarchátem Cařihradským a českou náboženskou obcí pravoslavnou podle žádosti ze dne 12. října a 6. prosince 1922. – O tom se tamní česká náboženská obec pravoslavná vyznává. Za ministra: D r. H a l f a r m. p.“ GRIGORIČ, 1926, s. 119, 120.

¹⁴⁷ SÚA Praha, fond Ministerstvo školství a národní osvěty, karton 3907 a 3909. Citováno dle: VINŠ, 2008, s. 95.

¹⁴⁸ Č. prot. 504 „Meletios, Boží Milostí Archiepiskop Cařihradu, Nového Říma, Oekumenický Patriarch.

Veledůstojný představený a velectění pánové, kteří tvoříte správní výbor Pražské Pravoslavné České Obce, synové v Pánu milovaní naší Napatrností, ať je milost s Vámi a mír od Boha. Sotva byvše zbaveni velikého nebezpečí, které vážně hrozilo na okamžik vyvrácením i této historické stolice Nejsvětějšího Apoštolského a Patriaršího Oekumenického Prestolu, s velikým zájmem a pozorností vzali jsme na vědomí v sezení našeho svatého a posvátného Synodu Vaše listy ze srpna a prosince m. r., jsouce pamětlivi vždy, že mateřskou péčí naší veliké Kristovy Církve v Cařihradě bylo zvěstováno kdysi u Vás veliké a nade všechno Jméno Velikého Boha a Spasitele našeho Ježíše Krista a že znova zrození byli v Kristu svatým křtem Vaši otcové, vzdali jsme vděčně chválu Nejvyššímu, Který tak zařídil poměry Své Svaté Církve v požehnané Republice Československé, že dilo od Ní do Vaší země vyslaných prvních hlasatelů víry vlastních bratrů Kyrilla a Methoděje znova rozkvétá opět a že strom pravoslavné zbožnosti od nich zasazený a zaléváný rozvíjí se v bujně a plodné ratolesti v dílech víry a lásky. Ať jest zase pochváleno Jméno Páně na věky!

A již obracejíce pozornost svou a zřetel k tomu, co se děje od nějaké doby ve Vaší zemi, s velikou radostí byli jsme zpraveni o ustavení se tamější Pravoslavné Obce, která má býti s pomocí Boží, „Jenž uzdravuje a scházející doplňuje“, jádrem a základem tvořící se a vznikající v Československu Pravoslavné Církve. Zvláštní pak radost jsme pocítili pro Vaši volbu veledůstojného mezi archimandrity a od nás milovaného v Kristu syna Sawatija jako prvního episkopa této církve. Tato volba, obsahujíc vše, k čemu se hledí ve svatých kanonech a církevní vzdělání i zkušenost, svatost a dobrá úcta jeho u křesťanského lidu, která byla schválena také od vlády Československé Republiky, dochází také našeho požehnání.

Pročež z rozhodnutí našeho Svatého a Posvátného Synodu píšíce k Vám tento přítomný patriarší náš list, nejprve žehnáme všechny Vás, celou vůbec tamější Pravoslavnou Obec vyzývající i pomoc shůry k usnadnění Vašich zbožných a svatých snah a záměrů, dále žehnáme a schvalujeme i uvedenou volbu veledůstojného archimandrity Sawatije, jako prvního Československého pravoslavného episkopa, zároveň Vám oznamujeme, že dychtíme, abychom my sami patriarší a synodskou Liturgií, která se bude konati v neděli Pravoslaví, neb následující neděli, v přesvatém Patriarším chrámě, vyžádali na tohoto kandidáta milost Svatého Ducha a abychom jej rukopoložili v hodnost Episkopa Svaté Boží Církve v Republice Československé.

To za odpověď uvádějíce všem Vám a dodávajíce, že s kandidátem, který k nám má přijeti, budeme uvažovati také o všeobecné organizaci tamější pravoslavné Církve, žádáme od Boha vše nejlepší, Jehož milost a nekonečné smilování ať jest s Vámi. 1923, ledna 26. Patriarcha Cařihradský MELETIOS m. p.“ GRIGORIČ, 1926, s. 120, 121.

¹⁴⁹ Viz příloha č. 5. Zpráva o volbě archimandrity Savvatije biskupem – 3. března 1923

¹⁵⁰ Viz příloha č. 6. Tomos o zřízení pravoslavného arcibiskupství v Československé Republice – č. 1132, Konstantinopol, březen 1923.

¹⁵¹ „Když církevní péčí Archiepiskopie Pražská a celého Československa byla řádně zřízena, bylo nutno ustanoviti v ní hodného Archiereje a pastýře k úplnému uspořádání jejích záležitostí.

Proto také naše Napatrnost po vykonaném návrhu tří kandidátů, podle ustáleného řádu, totiž: velezbožného Archimandrity Sawatia, jenž byl napřed zvolen pravoslavnou obcí pražskou, a Archimandritů Pankratia a

Stejného dne byl JUDr. Miloš Červinka vysvěcen na kněze¹⁵² a ustanoven protopresbyterem svatého apoštolského patriaršího konstantinopolského trůnu v nově vzniklém pravoslavném arcibiskupství v Československu. Po návratu do Prahy byl arcibiskup Savvatij i s o. Červinkou přijati prezidentem republiky T. G. Masarykem, kterému předali dopis od patriarchy Meletia. Další dopis patriarcha spolu s posvátným synodem adresovali České náboženské obci pravoslavné.¹⁵³

Meletia, dala dovolení přeosvíceným a velectěným Metropolitům, kteří nyní tvoří v tomto carském městě svatou Synodu, milovaným ve Svatém Duchu našim spolubratřím a společníkům v bohoslužbě, totiž: Metropolitovi v Caesarei NIKOLAOVI, Metropolitovi Nikaei VASILIOVI, majícímu také hlas Metropolity KALINIKA v Kyziku, Metropolitovi v Chalkedonu GREGORIOVI, Metropolitovi v Rhodu APOSTOLOVI, Metropolitovi v Koryci JOACHIMOVI, Metropolitovi ve Varně NIKODEMOVI, Metropolitovi v Dyrrhachiu JAKUBOVI, majícímu také hlas Metropolity JOACHIMA v Metrách, a Metropolitovi Velegradu JOACHIMOVI, aby vykonali kanonické hlasování podle církevního předpisu, aby ten, kdo ukáže se býti nejvhodnějším, byl zvolen za Archiepiskopa a duchovního ochránce přesvatého Archiepiskopátu Pražského a celého Československa.

A když tyto hlasy byly odevzdány v našem převelebném patriarším chrámě sv. Velkomučenníka Jiřího Vítěze, 3. dne měsíce března, jest ze tří navržených kandidátů vybrán a vyvolen nejzbožnější Archimandrita Kyr Sawatij.

Tento tedy byv takto v Synodě kanonicky vyvolen a od nás potvrzen, byl od nás posvěcen za Archiepiskopa Pražského a celého Československa dne 4. přítomného měsíce března indikce 6. v našem převelebném patriarším chrámě, když s naší Nepatrností konali bohoslužbu Přeosvícení Metropolitě: Cesarai Nikolaos, Nikee Vasilios, Rhodu Apostolos, Koryce Joachim, Varny Nikodemos, Velegradu Joachim, a stal se řádným a kanonickým Archijerejem a duchovním pastýřem a ochráncem nejsvětějšího Archiepiskopátu Prahy a celého Československa. Přeosvícený tedy Archiepiskop Pražský a celého Československa a již nyní náš milý bratr a společník v bohoslužbě odchází a jsa usazován na svůj Pražský Prestol, jest povinen bez odkladu ujmouti se řízení svého Archiepiskopátu se všemi právy příslušejícími jeho archierejské hodnosti a pásti kanonicky Kristovo stádo duchovní v něm, vyučuje je napomináním svého slova a vedením svého života tomu, co prospívá duši a spáse, stává se pro všechny vším, aby tak získal všechny a přivedl k Bohu lid hojný; žehnati a posvěcovati je a vykonávati všechny úkony Archierejské (také usazení svatého svého přisedícího), jako řádný Archiepiskop Pražský a celého Československa, jsa jím skutečně a jsa tak nazýván. Jsou pak povinni všichni jemu poddaní žijící v tomto Archiepiskopátu velectění klerikové a přehorliví kněží a přesvatí igumenové svatých klášterů, kněží-mnichové a prostí mnichové, velevázení výboři a starší a představení a archonti a ostatní křesťanské obyvatelstvo, aby vzdávali jeho Přeosvícenosti náležitou úctu a poddanost a poslušnost, jako svému otci a duchovnímu učiteli, a aby připomínali kanonického jeho jména ve všech svatých obřadech a bohoslužbách a přispívali a pomáhali mu ve všech jeho potřebách církevních.

Proto tedy dává se vyvolenému Přeosvícenému Archiepiskopu Pražskému a celého Československa, ve Svatém Duchu milému bratru a společníku v bohoslužbách Naší Nepatrnosti Kyr Sawatiovi toto Patriarší potvrzení na důkaz a bezpečnost.

V měsíci březnu, 6. indikce, léta spásy tisícího devítistého dvacátého třetího. MELETIOS, Boží Milostí Archiepiskop Cařihradský a Oekumenický Patriarch v. r.:“ Dekret o vysvěcení a ustanovení prvního Archiepiskopa Pražského a celého Československa, daný v Cařihradě v březnu 1923, č. 1138. GRIGORIČ, 1926, s. 123, 124.

¹⁵² Na diákona byl M. Červinka chirotonizován 3. března 1923 metropolitou Varny Nikodimem. GRIGORIČ, 1926, s. 58.

¹⁵³ „MELETIOS, Boží Milostí Archiepiskop Cařihradu, Nového Říma, Oekumenický Patriarch. Čís. prot. 1134.

Pravoslavné Obci v městě Praze a všem pravoslavným křesťanům, kněžím i laikům – Apoštolské požehnání.

Archimandritu Sawatia, poslaného k nám od obce Pražské, aby rukopoložením byl posvěcen na Episkopa, se ctí přijavše a podrobivše ho zkoumání volby našimi Metropolitami a hodným Archierejstvím ho shledavše, posvětili jsme jej vzýváním Božské milosti při patriarší a synodské Liturgii v četné navštíveném chrámě minulé neděle, čtvrtého tohoto měsíce, za Archiepiskopa Pražského a celého Československa.

Zvěstující tímto svým otcovským listem toto vysvěcení všemu pravoslavnému kněžstvu a lidu bydlícímu v hranicích Bohem chráněného Československa, užíváme této příležitosti, abychom požehnali celé kněžstvo pravoslavného Československa i lid, a abychom mu přáli všechnu dobré, co slibuje Bůh těm, kdož Jej milují a zachovávají Jeho přikázání a abychom také projevíli radost, kterou máme ve svém srdci, pro znovunavázání starých svazků Vaší země s Přesvatým Apoštolským a Patriarším Prestolem Cařihradským. Neboť z něho vyšli a od něho byli vysláni k Vaším otcům svatí mužové Cyrillos a Methodios a od něho přijav Methodios episkopskou hodnost, byl pastýřem Vašich Otců jako Episkop Moravský. Vzpomenuvše si na tyto duchovní svazky nyní, kdy milostí Boží Vaše země stala se státem svobodným, založeným na základech rovnosti a svobody osob a

Po návratu svých delegátů z Konstantinopole oznámila Česká náboženská obec pravoslavná dvěma dopisy z 29. března ministerstvu školství a národní osvěty a zemské správě politické, že archimandrita Savvatij byl vysvěcen a povýšen na arcibiskupa a JUDr. Červinka na arcikněze a žádala aby toto bylo vzato na úřední vědomost. K oběma dokumentům byly přiloženy překlady listin vydaných konstantinopolským patriarchátem (dekretu o zřízení pravoslavného arcibiskupství pro Československou republiku a dekretu o ustanovení arcibiskupa pražského a celého Československa). Zemská správa politická v Praze odpověděla výnosem z 27. října 1923 č. 29163 praes. S odvoláním na výnos MŠNO ze 14. září 1923 č. 95420-VI. Že: „*Pro poměr mezi státní správou kultovou a náboženským vyznáním řecko-východním, pravoslavným, v českých zemích jest zatím směrodatným pouze platný statut náboženské obce pravoslavné v Praze, jejíž zřízení bylo schváleno vnesením ministerstva školství a národní osvěty ze dne 31. března 1922 čís. 28362, neboť mimo tuto obec náboženskou, jejíž obvod se podle statutu jejího vztahuje na Čechy, Moravu a Slezsko, není dosud ani jiné náboženské obce ani vyšší církevní jednotky tohoto vyznání v českých zemích, který by byla vznikla za součinnosti a vědomí státní správy kultové. V rámci tohoto statutu byla vnesením ministerstva školství a národní osvěty ze dne 30. srpna 1922 čís. 89037 potvrzena volba archimandrity Sawatyho duchovním správcem jmenované náboženské obce podle § 24. statutu uvedeného. Vzhledem na to jeví se býti bezpředmětnou žádost této obce, aby bylo potvrzeno jmenování Sawatyho archiepiskopem pražským a všeho Československa, jelikož státní správa kultová za poměrů tu vyličených zná zatím pouze funkci duchovního správce této obce, jímž jest její zvolený episkop, a musí pokládati ustanovení Sawatyho archiepiskopem po tak dlouho za akt čistě církevní a na poměr státu k pravoslavnému vyznání vztah nemající, pokud nebude provedena v dohodě se státní správou*

náboženských společností, přišli jste k Patriaršímu Prestolu Cařihradskému, jako duchovní matce, spravedlivě od ní žádající, aby povinně pečovala o Vás, jako o své děti.

My pak učinivše tuto událost podkladem velikého díkůčinění Bohu, nejenom jsme obdarovali Vašeho vyvolence SAWATIA vysokou hodností Archiepiskopskou, nýbrž také zabezpečili jsme listem Patriarším a Synodským nový stav Pravoslavné Církve v Československu tak, aby Pravoslaví mohlo bez úrazu nastoupiti cestu k úspěchům v požehnané Republice Československé. Neboť věříme v Pánu Ježíši, že stane-li se jen zjevnou krása pravoslavné nauky v celé Vaší zemi a objeví-li se tato i ve Vašem životě osobním i společenském, že oprávněni jsme očekávati, že bude přijato s velikou úctou a že mu bude dána přednost ve Vaší zemi. Svobodný pak život Vaší země požehnaný s hůry, uvádí lidu v ní na paměť podání, jímž Otcové jeho byli vyučeni ústy velikých učitelů všech Slovanských národů, kteří vyšli z Cařihradu, míníme přesvaté Cyrilla a Methodia, na jejichž prosby uděluje Nebeský Otec Své dary celé Pravoslavné Církvi v Československu a celému národu Československému, Milostí Jednorozeného Svého Syna Spasitele našeho požehnaného na věky věků.

V C a ř i h r a d ě, v měsíci březnu 1923.

MELETIOS, Boží Milostí Archiepiskop Cařihradský, Nového Říma, Ōekumenický Patriarch, rozhoduje v. r.

Metropolit Caesareae NIKOLAOS v. r., Metropolit Chalkedonu GREGORIOS v. r., Metropolit Koryce JOACHIM v. r., Metropolit Dyrrhachie JAKOB v. r., Metropolit Nikeae VASILIOS v. r., Metropolit Rodu APOSTOLOS v. r., Metropolit Varny NIKODEMOS v. r., Metropolit Velegradu JOACHIM v. r.“ Přípis patriarchy a Synodu Cařihradské Církve České Náboženské Obci Pravoslavné v Praze z března 1923, č. 1134. GRIGORIČ, 1926, s. 124, 125.

*kultovou další organizace pravoslavné církve, v níž by byla obsažena i funkce archiepiskopa jakožto hlavy této církve.*¹⁵⁴

Jak představitelé České náboženské obce pravoslavné v Praze v této oblasti dále postupovali a zda byla vyvinuta nějaká snaha o provedení další organizace pravoslavné církve bohužel není známo. Každopádně již v červenci 1924 byla pro stát situace rozhodnuta a o konstituování pravoslavné církve pod konstantinopolskou jurisdikcí nebyl rozhodně zájem.

3. 2. Církev československá

Vznik Církve československé byl výsledkem mnohaletého kvasu uvnitř římskokatolické církve. Reformní hnutí, které se mezi katolickým duchovenstvem objevilo na sklonku roku 1918 a které vyústilo až ke vzniku nové církve, navázalo na českou Katolickou modernu¹⁵⁵ z přelomu 19. a 20. století. Katolickým modernismem je nazýváno hnutí některých římskokatolických duchovních, kteří si uvědomovali, že s nastupujícími změnami industriální éry se mění i postavení a úloha náboženství a církve v životě jednotlivců. Vníмали, že ve společnosti probíhají sociální a filozofické změny, na něž církev nedokáže

¹⁵⁴ GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev ve státě*. Praha 1928, s. 67.

¹⁵⁵ Problematice Katolické moderny se v posledních letech věnuje mnoho publikací a monografií, pro ilustraci je možno zmínit:

MAREK, Pavel. *Apologetové nebo kacíři?: studie a materiály k dějinám české Katolické moderny*. 1. vyd. Rosice u Brna: Gloria, 1999. 197 s. ISBN 80-86200-11-6.

MAREK, Pavel. *Český katolicismus 1890-1914: kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Olomouc: Pro Katedru politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci vydalo nakladatelství Gloria Rosice, 2003. 649 s. ISBN 80-86200-76-0.

MUSIL, Roman; FILIP, Aleš. *Zajatci hvězd a snů: Katolická moderna a její časopis Nový život (1896-1907)*. 1. vyd. Praha: Argo, 2000. 458 s. ISBN 80-7203-262-3.

Modernismus - historie nebo výzva?: studie ke genezi českého katolického modernismu. Zdeněk Kučera, Jan B. Lášek. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2002. 300 s. Pontes pragenses. ISBN 80-86263-35-5.

Česká katolická moderna : sborník z konference konané 10. listopadu 1998 v Prostějově. Pavel Marek. 1. vyd. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2000. 115 s. ISBN 80-86276-04-X.

MAREK, Pavel; ČERVENÝ, Vladimír; LACH, Jiří. *Od katolické moderny k českému církevnímu rozkolu: nástin života a díla Emila Dlouhého-Pokorného (1876-1936), kněze, politika a žurnalisty*. 1. vyd. Rosice u Brna: Gloria, 2000. 315 s. ISBN 80-86200-30-2.

MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý – Pokorný: Život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 370 s. ISBN 978-80-7325-129-1.

SOLDÁN, Ladislav; MAREK, Pavel. *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí: Nástin života a díla vůdčí osobnosti českého katolického modernismu*. Třebíč: Arca JiMfa, 1998. 471 s. ISBN 80-7221-021-1

BATŮŠEK, Stanislav. *Katolická moderna: Karel Dostál-Lutinov a jeho přátelé a spolupracovníci*. 1. vyd. Třebíč: Arca JiMfa, 1996. 226 s. ISBN 80-85766-82-5.

SOLDÁN, Ladislav. *Karel Dostál-Lutinov a Nový život: dva sloupy Katolické moderny*. 1. vyd. Rosice u Brna: Gloria, 2000. 105 s. ISBN 80-86200-29-9.

VOGEL, Jiří. *Herman Schell, apologeta a dogmatik: Dílo katolického modernisty a jeho vliv na Církev československou husitskou*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2001. 196 s. Pontes pragenses. ISBN 80-86263-18-5.

„Jsem disgustován-“: vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova. Pavel Marek; rukopis připravil Oldřich Svozil. 1. vyd. Rosice u Brna: Gloria, 2002. 725 s. ISBN 80-86200-68-X.

ŠMÍD, Marek. *Masaryk a česká Katolická moderna*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2007. 254 s. ISBN 978-80-86263-98-4

adekvátně reagovat. Chtěli tomuto stavu čelit reformou katolické církve a některých oblastí jejího učení a vytvořit předpoklady pro renesanci katolicismu, který by opět zaujal místo, jež mu v minulosti náleželo. Že je třeba na novou podobu světa reagovat pochopil i papež Lev XIII., který tak systematicky činil prostřednictvím množství encyklik jako byla např. encyklika *Rerum novarum* z roku 1891. Lze zjednodušeně říct, že se římskokatolická církev rozdělila na dva tábory – modernisty a mnohem početnější skupinu antimodernistů, konzervativních odpůrců jakýchkoliv změn. Myšlenka renesance katolicismu vzbudila ohlas i mezi českým duchovenstvem. Čeští modernisté sdružili kolem časopisu *Nový život*, který vydával Karel Dostál-Lutinov (1871 – 1940). Mezi nejznámější představitele české Katolické moderny patří kromě Lutinova Ludvík Sigismund Bouška (1867 – 1942), Xaver Dvořák (1858 – 1939) a Jindřich Šimon Baar (1869 – 1925).

I když bylo modernistické hnutí v katolické církvi zakázáno v roce 1907 papežskou encyklikou Pia X. *Pascendi dominici gregis*,¹⁵⁶ problémy na něž reagovalo přetrvaly. Po skončení první světové války a novém politickém rozdělení Evropy se umlčené hlasy volající po reformně katolické církve ozvaly s novou silou.

Na přelomu revolučního roku 1918 došlo k obnovení Jednoty katolického duchovenstva, za níž stáli bývalí členové stejnojmenné organizace rozpuštěné v roce 1907 a čelní představitelé Katolické moderny Jindřich Šimon Baar, Xaver Dvořák a František Jan Kroiher (1871 – 1940). Jednota prakticky ve všem navázala na svůj předválečný program. Její zástupci v tisku publikovali provolání, v němž se distancovali od oficiální politiky vyšší hierarchie římskokatolické církve a „*přihlásili se k myšlence národního sebeurčení*“.¹⁵⁷ Vyslovili nezbytnost reforem upravujících vnitrocírkevní poměry a postavení katolické církve v nově vzniklém státě. Jednota měla za cíl stát se celostátní organizací se sídlem v Praze a integrovat reformní hnutí na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Nedlouho po svém založení již měla 3000 členů.¹⁵⁸ Prakticky se jí její snahu ale nepodařilo realizovat a reformní duchovenstvo v Čechách a na Moravě postupovalo paralelně a nechávalo si volný prostor pro své názory a rozhodnutí. 10. května 1919 se výbor Jednoty v Praze rozhodl vyslat delegaci československých kněží do Říma, která by zde předala své požadavky a požádala o povolení jejich realizace ze strany papeže.¹⁵⁹ Delegace ve složení František Kroiher, ThDr. Vojtěch Šanda, prof. PhDr. Alois Kolísek a Marian Blaha se 21. června 1919 vydala do Vatikánu. Prakticky hned na počátku mise se delegáti zalekli, že memorandum v podobě, v jaké jej

¹⁵⁶ U nás byla kardinálem Skrbenským zakázána Jednota katolického duchovenstva a větší část duchovních musela podepsat protimodernistickou přísahu.

¹⁵⁷ MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918 – 1924)*. Brno 2005, s. 41.

¹⁵⁸ 2700 z Čech a 300 z Moravy. MAREK, 2005, s. 54.

¹⁵⁹ Podrobnosti v MAREK, 2005, s.105 – 113.

přivezli z Prahy, je předem odsouzeno k zamítnutí a ponechali z něj jen čtyři body,¹⁶⁰ které posléze předložili k jednání. Po několika setkáních s nižšími úředníky¹⁶¹ byli 4. července zástupci Jednoty připuštěni na půlhodinovou audienci k papeži. Ačkoliv mise skončila více než nejednoznačně a rozhodně ne tak, jak reformní duchovenstvo očekávalo, prezentoval ji F. Kroiher na valném shromáždění Jednoty 7. srpna 1919 jako v podstatě úspěšnou a přítomnému kněžstvu tak poskytl falešnou naději. Reakcí na jeho vystoupení bylo zesílené názorové štěpení uvnitř Jednoty a realizace reformu bez povolení tzv. *via facti*, která byla až do této doby poměrně menšinovou záležitostí radikálního křídla reformistů.¹⁶² Po omezené vlně kněžských sňatků následovalo praktické zavádění českého bohoslužebného jazyka. Karel Farský stihl do vánoc roku 1919 vydat Český misál, podle kterého se ještě téhož roku sloužily české vánoční bohoslužby. Názor, že katolická církev je ve své podstatě nereformovatelná přivedl radikální reformisty až k myšlence schizmatu. Tuto ideu vyslovil na schůzi Klubu reformních kněží 27. listopadu 1919 Karel Farský a vybídl k vytvoření nové národní církve.

¹⁶⁰ „Na prvním místě stál požadavek aktuálně jmenovat, ne tedy volit, nové biskupy, bezúhonné, schopné a oddané národu, kteří nahradí současnou garnituru v Čechách, na Moravě i na Slovensku, zkompromitovanou politicky a nepřijatelnou i uvnitř církve v důsledku nepřiměřených praktik vůči kléru. Jmenování je třeba provést s přihlédnutím k současné situaci, do budoucna by měli mít duchovní a věřící možnost navrhnout primasovi nejvhodnější osoby pro výběr biskupů, jenž náleží v konečné fázi Sv. Otcí.

Druhý požadavek směřoval ke změně statutu pražského arcibiskupa v československého primase, plně v duchu pojetí funkce, jak je obsaženo v Obnově. Formulace představy o jeho kompetencích je ukryta v tezi „měl by mít taková práva, jako kdysi sv. Metoděj“, a zůstala asi zcela nepochopena; svou roli tu vedle neznalosti detailů z počátků českých církevních dějin zřejmě sehrála i skutečnost, že představa je zahrnuta do sebestředné evokace role Čechů v unionistickém hnutí a vůbec slovanském světě.

Také následující postulát je plně převzat z programu Jednoty a požaduje zavedení češtiny do bohoslužeb a modlitby breviáře a disponuje představou zavedení staroslovenštiny na památných místech.

Poslední článek memoranda se týká celibátu, přičemž mnohomluvná formulace směřuje k závěru o nutnosti „zmírnit celibátní zákon“, aniž by představu specifikovala a připomíná nutnost trestat přestupky při jeho porušení, bez ohledu na postavení kněze.“ První požadavek byl vnímán jako přijatý – jmenování biskupů se aktuálně řešilo a do budoucna měla rozhodovat vláda v dohodě s Vatikánem; druhý taktéž – proti jmenování pražského arcibiskupa primasem nebyly námitky, i v Maďarsku měl kompetence jako odvolací instance; ve třetím požadavku se vyšlo vstříc žádosti – čtení epištoly a evangelia bylo možné česky zavést ihned, zbytek problematiky bylo nutno dále studovat; pouze čtvrtý požadavek byl absolutně smeten se stolu. MAREK, Pavel: *České schisma: Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917 – 1924*. Rosice u Brna 2000, s. 40, 41. První požadavek byl vnímán jako přijatý – jmenování biskupů se aktuálně řešilo a do budoucna bude rozhodovat vláda v dohodě s Vatikánem; druhý taktéž – proti jmenování pražského arcibiskupa primasem nebyly námitky, i v Maďarsku měl kompetence jako odvolací instance; ve třetím požadavku se vyšlo vstříc žádosti delegátů – čtení epištoly a evangelia bylo možné česky zavést ihned, zbytek problematiky bylo nutno dále studovat; pouze čtvrtý požadavek byl absolutně smeten se stolu.

¹⁶¹ Delegace jednala nejprve se státním sekretářem Pietrem Gasparim, poté se státním podsekretářem Federicem Tedeschinim. MAREK, 2005, s. 110, 111.

¹⁶² Radikální část reformistů tvořila v Jednotě od jara 1919 volné seskupení tzv. Ohnisko a od 15. září téhož roku Klub reformních kněží Jednoty československého duchovenstva. Po B. Zahradníku-Brodském byl předsedou zvolen ThDr. Karel Farský (1880 – 1927). Viz Marek, 2005, s. 116 – 130; Marek, 2000, s. 53 – 58.

3. 2. 1. Vznik církve československé

8. ledna 1920 proběhl sjezd radikálního křídla reformistů, který dal vzniknout nové národní církvi. Výsledek sjezdu nebylo možno přímo předjímat, nálada se v průběhu sjezdu měnila dle toho který řečník měl právě slovo. Přítomní duchovní reprezentovali snad všechny možné postoje k situaci.¹⁶³ Historickým a směřodatným se nakonec stal projev A. Tylínka a G. Procházky, kteří vyzvali k okamžitému řešení situace a vyburcovali své kolegy k aktivitě. Shromáždění rozhodlo o vzniku Církve československé 140 kladnými hlasy proti 66.¹⁶⁴ Vatikán na vznik nové církve reagoval rychle a všichni členové ČČS byli 15. ledna 1920 exkomunikováni z římskokatolické církve.¹⁶⁵

K mladé církvi se postupně přihlásilo zhruba půl milionu lidí a ta se tak stala druhou nejpočetnější církví v československém státě. Ačkoliv ČČS chtěla být církví novou ve všech ohledech, věroučně zůstávala poměrně dlouho na pozicích církve římskokatolické, což bylo jejím představitelům vyčítáno a bylo to považováno za úmyslné klamání věřících. Nakolik v tom byl úmysl a nakolik se jen projevíly důsledky toho, že česká katolická moderna rezignovala na modernismus teologický a její zájem byl zacílen téměř výhradně na organizační záležitosti církve si netroufám posoudit. První provolání k československé veřejnosti¹⁶⁶ z 10. ledna 1920 bylo pro mnoho lidí i z řad modernistů vysloveně šokujícím.

¹⁶³ Bohumil Zahradník-Brodský byl silně na pochybách, zda jít do rozkolu a nakonec pro oddělení nehlasoval, Karel Farský zřejmě počítal s oběma možnostmi vývoje sněmu a na schizma nenaléhal, Emil Dlouhý-Pokorný otevřeně vyzýval k vytvoření nové církevní organizace. MAREK, 2000, s. 91.

¹⁶⁴ Po odchodu nemalého počtu členů hlasovalo pouze 215 osob, 11 hlasů bylo neplatných. CINEK, 1926, s. 27; MAREK, 2000, s. 92; MAREK, 2005, s. 214.

¹⁶⁵ MAREK, 2000, s. 220; VOPATRNÝ, 1999, s. 87

¹⁶⁶ „Národu československému! Věrní velikému odkazu svatého mučedníka kostnického, „Pravdy každému přejte“, po velikých bojích a vnitřních strastech, jimiž rozhárána trpí náboženská duše národa československého, uvědomili jsme si povinnost, kterou přítomné dni velikého osvobození ukládají i stavu duchovnímu. Opět a opět přesvědčuje nás vývoj veškerého života ve svobodné republice československé o pravdivosti výroků velikého našeho filosofa, že česká otázka jest stále ještě otázkou náboženskou, otázkou tolikrát řešenou, ale pro nepřízeň poměrů nikdy nedořešenou, otázkou nejen celonárodní, nýbrž znepokojující nitro každého vážného českého člověka. Nadešla opět po staletích doba, kdy může česká duše přikročiti k rozhodnutí odvěkého rozporu svého nitra: Být nábožensky svobodnou a zbožnou po svém svědomí, nebo sloužiti Bohu podle zákonů neuznávané světovlády cizí, která ztotožňuje náboženství se svou panstvíchovostí a sebe s Bohem. Proto, aby konečně osvobozen byl duševní a náboženský život náš a tím aby opět bylo očištěno i mravní, rodinné a sociální žití českého člověka na podkladě dosavadní křesťanské kultury, jak vyvinula se u nás svérázně zásluhou apoštolů soluňských Cyrila a Metoděje, Mistra Jana Husa a Českých bratrů, přikročilo duchovenstvo československé, sdružené v Klubu reformního kněžstva, na svém sjezdu dne 8. ledna roku 1920 ke zřízení samostatné církve československé. Církev československá, založená svým jménem „církev“, tj. „sbor Páně“, na základě evangelia Kristova, přejímá prozatím až do ustanovení vlastního zákona dosavadní náboženský řád církve římskokatolické, obnovený v duchu demokracie. V důsledku toho přijato, že stěžejní zásadou církve československé jest svoboda svědomí a náboženského přesvědčení jednoho každého tak, aby se nikomu nesmělo z jeho dobrého přesvědčení nic bráti, ani vnucovati. Neboť chceme, aby konečně přítrž byla učiněna náboženským bojům v národě, a žádáme si svobody svědomí a náboženského přesvědčení nejen pro sebe, nýbrž i pro každého jiného, buď si on kdokoliv. Proto přejímá církev československá, zejména i dosavadní

„*Mlhavý, věroučně neurčitý program, okrášlený libivými hesly náboženského liberalismu a českého historismu*“¹⁶⁷ sice oslovoval masy nespokojených věřících římskokatolické církve, ale mezi inteligencí vyvolával přinejmenším skepsi. Prakticky ihned po založení CČS bylo toto kriticky komentováno dvěma významnými historiky – prof. Šustou a prof. Pekařem.¹⁶⁸ Vakuum v oblasti věroučné, extrémní nejasnost směřování, povrchnost hesel, jimiž nová církev oslovovala lid a v podstatě podružné a osobní důvody, které stály za jejím založením, byly podrobeny ostré kritice v tisku.

Již od počátku se ve vedení nové církve objevovaly dva směry, které se časem vyhraňovaly – radikální směr Karla Farského, který byl zastáncem vytvoření nové formulace křesťanství a provedení reformace v čistě moderním duchu a směr konzervativní, reprezentovaný Bohumilem Zahradníkem-Brodským, který chtěl sledovat starokřesťanskou linii věrouky a církev modernizovat jen po stránce organizační a disciplinární.¹⁶⁹ Zpočátku převažoval názor konzervativní a zdá se, že CČS aspirovala být i nadále církví katolickou, pouze s tím rozdílem, že se stane církví národní - přeruší styky s Římem a zvolí si svého patriarchu. Že celá věc není zas tak prostá, začalo docházet všem zúčastněným ve chvíli, kdy došlo na řešení praktických otázek jakou bylo například svěcení biskupů.

3. 2. 2. Otázka směřování CČS a pravoslavná krize

Přibližně první čtyři roky po vzniku CČS trvalo období hledání orientace, ve kterém krystalizovala struktura nové církve po stránce věroučné i organizační. Nejmarkantnějším projevem tohoto hledání bylo navazování kontaktů s jinými církvemi, ve snaze inspirovat se a hlavně nalézt řešení nejpálčivějších vnitrocírkevních problémů. Církev československá měla

bohoslužebný řád až do podrobnější úpravy s tou jen pozměnou, že veškeré služby Boží, jichž účast je ovšem dobrovolná, konají se výhradně jazykem mateřským. Zatímni správu církve československé vede církevní výbor duchovních i laiků. Úkolem církevního výboru jest, v jednotě s kulturními činiteli laickými v národě a za pomoci reformního duchovenstva organisovati církev československou, upraviti zatímni řád výchovný a bohoslužebný, ujednati zatímni poměr církve československé ke státu a k církvi římskokatolické a pracovati k brzkému svolání církevního sněmu, Národe československý! Uskutečňujice proroctví velikého biskupa Jana Amose Komenského, že „vláda věcí tvých vrátí se Ti opět v ruce tvé“, skládáme v těchto velikých dnech tvého osvobození do tvého rozhodnutí i svobodu tvého svědomí, v přesvědčení, že nebude svobodného národa československého, nebude svobodné republiky československé, nebude-li svobodného svědomí jednotlivcova před Bohem. Nyní jest na jednom každém jednotlivci, aby odhlášením z církve římské a přihlášením do církve československé dokázal, že jest mu zájem o svobodu vlastního svědomí, o mravní povznesení národa a jeho výchovy a zdemoralisování i života náboženského zájmem opravdovým. Dáno v Praze dne 10. ledna leta Páně 1920. Za církevní výbor: B. Zahradník-Brodský, farář v Lubenicích, nyní odborový rada v ministerstvu školství a národní osvěty. ThDr. Karel Farský, profesor náboženství v Plzni. G. Procházka, farář v Jenišovicích u Turnova. F. Stibor, farář v Radvancích ve Slezsku.“ Citováno dle CINEK, 1926, s. 28, 29.

¹⁶⁷ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 29.

¹⁶⁸ CINEK, 1926, s. 29 – 37.

¹⁶⁹ MAREK, 2005, s. 222; CINEK, 1926, s. 39.

podstatě tři možnosti dalšího směřování.¹⁷⁰ První cestou bylo udržet status quo, tedy být skutečně katolickou národní církví se zachováním věroučného schématu římskokatolické církve a reformou pouze jazykovou a disciplinární. Nedostatkem této možnosti bylo, že nenacházela řešení jak dosáhnout svěcení duchovenstva a nezajišťovala dostatek financí pro církve potřebných. Druhou možností bylo přiklonit se k některé ze stávajících církví (starokatolické, anglikánské, pravoslavné, českobratrské atd.), což by vyřešilo jak problémy se svěcením, tak pravděpodobně i obtíže rázu ekonomického. Tato možnost ovšem omezovala svébytný vývoj nové církve, protože byla spojena s nezbytností přijmout určité podmínky, které ne vždy byly pro CČS akceptovatelné. Třetí eventualitou bylo vydat se cestou absolutní reformy „*nově formulovat křesťanství po stránce věroučné, mravoučné i disciplinární*“,¹⁷¹ provést „*novou reformaci v duchu moderní kultury*“¹⁷² a vytvořit nový typ nedogmatické církve. První možnost byla pomalu opouštěna a třetí potřebovala dostatek času ke svému vývoji, přitom bylo nutné okamžitě řešit aktuální problémy.

Již v únoru 1920 církevní výbor zvažoval navázání styků a českými evangelickými církvemi, podle Karla Farského byly nabídky k vysvěcení československého episkopátu od starokatolíků z Nizozemí, Švýcarska a Skotska, určitou ochotu projeví i britští anglikáni a v srpnu 1920 jednala v Praze CČS s arcibiskupem Darlingtonem z americké episkopální církve.¹⁷³ Další alternativou na níž se pracovalo bylo sblížení se srbskou pravoslavnou církví, které zpočátku vypadalo nejnadějněji. První kontakty se srbskou pravoslavnou církví se objevily nedlouho po založení CČS, snad už v březnu 1920. Kdo byl prvotním iniciátorem kontaktů mezi oběma církvemi je těžké určit. Profesor Marek na podkladě archivních materiálů CČS uvádí, že „*úlohu prostředníka mezi církvemi sehrál ministr kultu Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (SHS) Marinkovič na popud ataché pražské jihoslovanské ambasády Milivoje Crvčanina, jenž byl shodou okolností pravoslavným duchovním*“ a tedy že iniciativa vzešla od srbské pravoslavné církve.¹⁷⁴ František Cinek považuje za původce této myšlenky Bohumila Zahradníka-Brodského, jehož inspirátorem byl údajně protestantský nadšenec dr. Kopal-Stěhovský, docent na Husově fakultě.¹⁷⁵ B. Zahradník-Brodský se za iniciátora i sám v pozdějších letech označuje.¹⁷⁶ Určitou roli při navazování kontaktů sehrál prý i JUDr. Miloš Červinka, který se na pracovním sjezdu CČS, jenž proběhl 9. – 10. června

¹⁷⁰ Viz MAREK, 2008, s. 51; MAREK, 2005, s. 218.

¹⁷¹ GORAZD PAVLÍK: *O krisi*, s. 8. Citováno dle: MAREK, 2008, s. 52. Viz CINEK, 1926, s. 39.

¹⁷² GORAZD PAVLÍK: *O krisi*, s. 8. Citováno dle: MAREK, 2008, s. 52. Viz CINEK, 1926, s. 40.

¹⁷³ MAREK, 2005, s. 218.

¹⁷⁴ MAREK, 2005 s. 219, 220.

¹⁷⁵ CINEK, 1926, s. 40.

¹⁷⁶ Archiv úřadu eparchiální rady olomoucko-brněnské eparchie pravoslavné církve v Olomouci, fond M. Pavlík-Gorazd, složka korespondence B. Zahradníka-Brodského s Gorazdem – B. Zahradník 26. 8. 1935 Gorazdovi, bez sig. Píše: „*Já, který jsem iniciátorem myšlenky spojení...*“ Citováno dle: MAREK, 2005, s. 221.

1920, prohlásil za zástupce srbské pravoslavné církve¹⁷⁷ a podle profesora Marka byl Církví československou kooptován do komise pro formulaci podmínek pro jednání se srbskou církví.¹⁷⁸ Domnívám se, že k otázce, kdo první stál za pokusem spojit CČS se srbskou pravoslavnou církví ještě zdaleka nepadlo poslední slovo a informace z dosud neprobádaného archivu srbské pravoslavné církve v Bělehradu nám na tuto dobu vrhnou nové světlo.

Bohumil Zahradník-Brodský apeloval, že *„nutno prý obrátit zraků tam, odkud nám přišlo světlo křesťanství, k pravoslavnému slovanskému východu, kde první snahy našich předků roku 1451 se zachycovaly, aby národu duchovní osvobození přinesly. I národní momenty prý k tomu nutkají, kdežto prý internacionalismus římský ochromuje a ničí sebevědomí národů, pravoslavné církve, nedotýkající se charakteru a samostatnosti národní, obmezující pouze na obor náboženský, který u nich není překážkou, ale přímo vzpruhou myšlenky nadšeně vlastenecké. Bratrský národ srbský s celou svou minulostí, svou slávou i svým utrpením, svým žhavým slovanstvím a hlavně svým poctivým demokratismem je českému lidu dávno už milý a drahý. U něho prý jsou uchovány ideje i duch cyrilometodějský.“*¹⁷⁹ Paradoxní a poněkud humorné je, že zatímco nadšeně psal o srbském pravoslaví a doufal, že v něm CČS najde prostor ke své umírněně reformní realizaci, v srbské církvi už druhým rokem probíhal konflikt mezi kněžstvem a episkopátem ve své podstatě podobný boji Jednoty v katolické církvi.¹⁸⁰

Podle Františka Cinka vedení CČS oficiálně požádalo srbskou církev o navázání kontaktů shodou okolností ve stejnou dobu, kdy ministerstvo zahraničí usilovalo o navázání styků se srbskou vládou kvůli utvoření politického spolku.¹⁸¹ Posvátný synod srbské církve žádosti ochotně vyhověl a do Prahy poslal svého delegáta, nižského biskupa Dositeje.¹⁸²

22. srpna 1920 se v Praze setkal s biskupem Dositejem Bohumil Zahradník-Brodský. Údajně ho před setkáním přepadly obavy, aby srbská pravoslavná církev neměla požadavky,

¹⁷⁷ Údajně zde prohlásil: „*Naší úlohou je, aby něco z pravoslaví vniklo do římského duchovenstva. Naše církev je demokratická, neboť církev je pro národ a nejen pro duchovenstvo. Já vidím ve vašem hnutí hnutí nám příznivé, a proto chceme s vámi navázati styky. Až provedete to, co chcete, pak budete tam, kde my. Já jsem k dispozici a prosím o vážné uvažování. Jedná se o prospěch národa a lidu.*“ ÚAM CČSH Praha, fond K40/863 – Paříkův zápis ze zasedání sjezdu v červnu 1920. Citováno dle: MAREK, 2005, s. 219.

¹⁷⁸ MAREK, 2005, s. 219.

¹⁷⁹ Český zápas, čís. 36, 1920, str. 1, 2. Citováno dle: CINEK, 1926, s. 40, 41.

¹⁸⁰ Srbské „Svešteničke Udružení“ bojovalo v roce 1919 za možnost ženitby ovdovělých duchovních. Na stránkách „Vestniku“ se objevovaly otevřené útoky srbských kněží proti biskupům, vyjádření typu, že v v srbské pravoslavné církvi vládne „*pustota, egoism, zloba, svévole, nepořádek a nečinnost*“ nebyli ničím výjimečným. V srpnu dalo kněžstvo episkopátu ultimátum – buď do nového roku 1920 biskupové otázku kladně vyřeší, nebo se ovdovělí kněží budou ženit i bez jejich svolení. Mnozí z duchovních postupovali „*via facti*“ stejně jako české duchovenstvo z Jednoty. Nejen postup, ale i výsledek byl prakticky totožný v obou církvích – srbsští biskupové všechny dotyčné duchovní suspendovali. Viz CINEK, 1926, s. 41.

¹⁸¹ CINEK, 1926, s. 41.

¹⁸² CINEK, 1926, s. 42. Podle Grigoriče nebyl Dositej do ČSR vyslán srbskou církví, ale přijel v srpnu 1920 na léčení do Karlových Varů a na zpáteční cestě z lázní se zastavil v Praze, neboť se toužil setkat se se zástupci CČS. Srov. GRIGORIČ, 1926, s. 73; MAREK, 2005, s. 221; VOPATRNÝ, 1999, s. 87.

které by bylo pro ČČS nemožné přijmout kvůli jejímu osobitému národnímu charakteru nebo vžitým zvykům. Po setkání s nišským biskupem byly ale jeho obavy naprosto rozptýleny. Stejně tak, když následující den jednal s Dositejem Karel Farský, vrátil se s přesvědčením, že otázka spojení mezi církvemi je pouze záležitostí času.¹⁸³ Církev československá následně vypracovala memorandum,¹⁸⁴ v němž specifikovala podmínky za jakých je ochotna připojit

¹⁸³ CINEK, 1926, s. 42.

¹⁸⁴ „V Praze dne 3. září 1920.

Nejdůstojnější Svatý Archijerejský Sabor srbské pravoslavné sjednocené církve v Bělehradě.

Jménem československé církve žádá podepsaný Ústřední výbor církve československé, aby církev československá přijata byla do svazku pravoslavné sjednocené církve srbské za těchto podmínek: Český národ chová ve vděčné a stále vzpomínce světlou památku a veliké náboženské dílo svatých věrozvěstů Cyrila a Metoděje, kteří mezi Čechy rozžehli světlo křesťanského učení a položili základ ke křesťanské kultuře jak české, tak jugoslávské a všeslovanské. Bohužel, že působením německé hierarchie bylo pouto, které nás s východními Slovy tak slibně sblížilo, přetrháno a náš národ dostal se do područí Říma, který vždy a všude byl nepřitelem našich národnostních a slovanských snah. Byl to veliký náš kněz a mučedník svaté paměti, Mistr Jan Hus, který bojoval pro mravní obrození národa, pro jeho odtržení od Říma a pro křesťanskou snášlivost svým učením o svobodě svědomí. Ale pro politické a jiné překážky nebylo ani tomuto muži, jehož úcta v národě českém nikdy nevyhynula a nikdy nevyhne, popřáno, aby se mohl dožít osamostatnění a v duchu slovanském obrozeného křesťanství v Čechách. Teprve po nabytí politické samostatnosti vrací se náš národ k této veliké myšlence a chce navázat tam, kde násilně bylo pouto přetrženo, k svatému Cyrilu a Metoději a k svatému Janu Husovi a touží, aby jeho křesťanská víra vrátila se k veliké slovanské rodině, od které světlo nauky Kristovy dostala.

Církev československá jako nositelka těchto ideí projevuje ochotu přijmout dogmatické učení srbské pravoslavné sjednocené církve, vyjádření sedmi ekumenickými koncily a modlitbou Věřím (věřuju) a podrobí se předpisům a zákonům srbské pravoslavné sjednocené církve s výhradou svobody svědomí a volného vývoje náboženského. Vzhledem k nepřekonatelným překážkám a charakteru československého národa žádá a přeje si ústřední výbor církve československé, aby této církvi bylo povoleno:

1. *Míti jazyk český jazykem bohoslužebným, kterým by se konala mše svatá i obřady. Církev československá vynasnaží se, aby cestou pozvolné evoluce mladší duchovenstvo a zvláště dorost kněžský naučil se staroslovanskému jazyku, aby mohly být občas obětovány mše jazykem staroslovanským.*
2. *Žádáme dále, aby obřady, a to jak mše svatá, tak ostatní obřady byly konány dosavadním způsobem a řádem. Časem upraví se potřebné náboženské knihy, modlitby a obřady, aby byly od církve římskokatolické odlišné a aby byly vhodně upraveny nebo přizpůsobeny nové církvi, pokud staré tradice a zvyky lidu tomu bránit nebudou.*
3. *Žádáme, aby zřízení církve československé bylo demokratické tak, aby kněží v duchovní správě byli ustanovováni se souhlasem farních církevních obcí. Pokud se týká obsazování ostatních předních duchovních úřadů, biskupy nevyjímaje, žádáme, aby i tato místa obsazována byla za souhlasu věřících a aby se biskupem nemohl stát, proti němuž většina věřících by odpor projevila.*
4. *Žádáme, aby při převzetí našich kněží bylo upuštěno od jejich přesvěcování, analogicky, jako římskokatolická církev nepřesvěcuje pravoslavné kněze, když přestupují z církve pravoslavné do církve římskokatolické.*
5. *Žádáme, aby našim kněžím bylo povoleno ženiti se, a to nejen před svěcením, ale i po svěcení a nejen jednou, ale i po druhé a po třetí.*
6. *Žádáme, aby dokud nebude ekumenickým koncilem odstraněn zákaz ženitby kandidátů úřadu biskupského, nebudeme-li mít dosti schopných neženatých kandidátů této hodnosti, byla i ženatým dána dispens, aby mohli být na biskupy posvěceni.*
7. *Žádáme, aby pravoslavná srbská sjednocená církev vyslala do československé republiky svého biskupa, který by pro první dobu byl ordináři naší církve na tak dlouho, než budeme mít své české biskupy a aby tento biskup naší církev zorganizoval. Výslovně a snažně prosíme, aby sem vyslán byl nejdůstojnější pan biskup Dositej, k němuž chováme plnou důvěru.*
8. *Žádáme, aby po zorganizování naší církve byli nám vysvěceni naši biskupové, kteří by potom převzali vedení autokefální – autonomní – československé církve. Vzhledem k tomu, že je zde oprávněné nebezpečí, že církev římskokatolická, aby snahy po sjednocení našeho národa se srbskou pravoslavnou církví paralysovala, hodlá zřídit v republice římskokatolický patriarchát, a dále vzhledem k tomu, že jest nutno, aby zástupcové, respektive biskupové naši mohli být účastnými na ekumenickém sněmu pro rok 1921 projektovaném, žádáme, aby posvěcení našich biskupů stalo se v době nejkratší.*

se k srbské pravoslavné církvi. 3. září 1920 bylo toto memorandum jednohlasně schváleno ústředním výborem CČS. Na nátlak moravských delegátů Matěje Pavlíka a Josefa Stejskala došlo na poslední chvíli k vsunutí důležitého dodatku „s výhradou svobody svědomí a volného náboženského vývoje“ do již hotového čistopisu memoranda.¹⁸⁵ Podle A. Spisara bylo důvodem vsuvky to, že Matěj Pavlík „pociťoval hrůzu z pravoslavlí“.¹⁸⁶ Soudobými pozorovateli byl tento akt hodnocen jako ponechání si možnosti případné změny základního směřování i přes slíbené vyznání učení sedmi všeobecných sněmů – „touto klausulí bylo přijetí dogmatu pravoslavného učiněno ilusorním. Slibováno přijetí věroučení pravoslavného a současně onou výhradou odmítáno“.¹⁸⁷ František Cínek uvádí, že „tato důležitá vsuvka, která tvořila zadní dvířka radikalismu, byla koncesí učiněnou hlavně Pavlíkovi, tehdy velmi radikálnímu, který, když nemohl překaziti zaslání vypracovaného už memoranda, žádal energicky v posledním okamžiku zmírnění první podmínky uvedenou klausulí.“¹⁸⁸ Matěj Pavlík samozřejmě později soudobý výklad svého činu odmítal a tvrdil „že se jednoznačně vyslovil pro přijetí náboženského učení srbské pravoslavné církve, avšak měl obavu, že po spojení nebude mít CČS možnost prosadit národní specifika, „nebude moci ani zaujmouti stanovisko k demokratickému státu po stránce církevně politické, bude nucena ztotožnit se se všemi postoji srbské církve a rezignovat na formulaci vlastních postojů k obecným problémům a otázkám“.¹⁸⁹ Snažíme-li se pochopit, jaký byl skutečný důvod tak razantního prosazení této vsuvky, neměli bychom zapomínat na fakt, že Matěj Pavlík jako jeden z nemnoha členů CČS

-
9. Žádáme, aby hmotné postavení našich kněží bylo upraveno naprosto spravedlivě a rovnocenně a aby kněží dostali pevný plat dle stupnice státních úředníků lit. A (úředníci s akademickým vzděláním).
 10. Žádáme, aby pro ten čas, než budeme moci otevřít vlastní fakultu a ústav pro bohoslovce, bylo 15 našich chovanců přijato a udržováno na bohosloveckém učilišti v Bělehradě.
 11. Žádáme, aby nebylo překáženo tomu, aby členy církevních farních výborů mohly být také ženy, které projevují dosti schopností a náležitěho ducha.
 12. Protože pod jménem pravoslavný představují si mnozí Čechoslováci církevní poměry v Rusku před válkou panující a v Čechách obavy vzbuzující a také proto, aby byla dokumentována autonomie československé církve, žádáme, aby naše církev měla jméno buď Československá církev pravdověrná, nebo Československá cyrilometodějská církev, nebo církev československá. Předkládající tyto podmínky, máme na zřeteli velikou myšlenku sjednocení Slovanstva ve věcech víry. Staleté zvyky a tradice římskou církví nám vnucené a v lidu zatím vžitě nutí nás žádati, aby nám byl popřán čas k harmonickému vybudování naší církve. – Chceme jíti se srbskou pravoslavnou církví ve stopách svatého Cyrila a Metoděje a Mistra Jana Husa, a bude-li nám bratrskou pravoslavnou církví poskytnuta morální a hmotná pomoc, uskuteční se ideál všech upřímných Čechů, abychom byli spjati nejen páskou krve, ale také páskou víry Kristovy. Prosíme o brzkou vaši odpověď a ujišťujeme Vás svou úctou a vroucí láskou. Ústřední výbor církve československé.“

CINEK, 1926, s. 42; GRIGORIČ, 1926, s. 74.

¹⁸⁶ A. Spisar: „Církev československá a pravoslavlí“, časop. „Za pravdou“, Olomouc, 21. prosince 1922, č. 51, str. 320. Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 74.

¹⁸⁷ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 43.

¹⁸⁸ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 43.

¹⁸⁹ Citováno dle: MAREK, 2005, s. 226; Srov. „Svoje stanovisko a strach z pravoslavlí omlouval b. Gorazd již po svém vysvěcení v roce 1922 v obšírné stati „Aby bylo jasno“, nejprv ukvapeností, nezralostí, pak tím, že on není ideologem, nýbrž více organisátorem. – („Za pravdou“ 1922, č. 8, 9, 10.)“ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 75.

měl s pravoslavným osobní zkušenosti již z dob studií, kdy navštívil Rusko právě za účelem poznání pravoslaví a seznámení se s ním.

Memorandum odevzdali zástupci ústředního výboru CČS 6. září na jugoslávském velvyslanectví, kde byl přítomen i ministr Djorić, delegátovi srbské církve, který s ním okamžitě odcestoval do Srbska.¹⁹⁰ 5. září 1920¹⁹¹ předal biskup Dositej text memoranda JUDr. Červinkovi coby zástupci českých pravoslavných, aby se k němu vyjádřil.¹⁹²

¹⁹⁰ CINEK, 1926. s. 46; srov. GRIGORIČ, 1926, s. 74. Podle údajů Vladimíra Grigoriče bylo memorandum ze strany CČS předáno biskupu Dositejovi již 3. září a ten s ním po banketu, který pořádal 6. září v Obecním domě, odcestoval do Srbska.

¹⁹¹ GRIGORIČ, 1928, s.

¹⁹² „Vaše Preosvjaščenstvo, Vysocevážený Vladyko a Pane!

Poslušen příkazu Vašeho Preosvjaščenstva, dovoluji si tímto projeviti svůj skromný úsudek ohledně prosby podané československou církví za přijetí do svazku sv. Církve Pravoslavné: Dějinami národa českého jest prokázáno, že národ náš po všecky věky vědom si byl toho, že prvé světlo svaté víry Kristovy přinesli jemu slovanští věrozvěstové sv. Kyrill a Methoděj z východu, a že víra, římskou mocí násilím vnučená a nepřátelskou vládou podporovaná, není vírou jeho slavných předků. Proto po celé věky snažili se svrhnouti toto břímě na duši jeho ležící, a vrátiti se k víře své původní. Leč násilí jeho římských a s Římem spojených tyranů dovedlo postupem času zahladiti jasný obraz jeho původních obřadů náboženských v duši jeho vtisknutý. Polohou zeměpisnou svojí vlasti oddělen od ostatních slovanských svých bratrů a udržován v nevědomosti a otroctví, nemohl vlastním názorem oživit zahlazené črty původní své víry. Proto v době husitské a později v době poreformační snažil se přenést do nově utvořené své víry to, co mu především v duši jeho utkvělo z dob minulých, tj. národní svůj jazyk a přijímání pod obojí způsobou. V století minulém jevila se tato touha po návratu k víře otců v snahách mnohých znamenitých mužů národa po bližším spojení s Ruskem, jako představitelem pravoslavného slovanstva. Ovšem snahy tyto, pokud přestaly býti pouhými tužbami, potlačovány byly rakousko-římskými katany vším možným násilím. Vrací-li se nyní část svobodného českého národa (a ostatní národ jistě vbrzku rovněž se vrátí) v lůno původní církve své, nesluší to považovati za zjev přechodný, vyvolaný nenávistí jeho proti Římu, nýbrž to zazněla struna v hloubi českého, slovansky vždy citícího srdce, ukrytá plným svým zvukem, zvukem, který neznikne, ale s pomocí Boží rozvine se v plnou harmonii slovanskou. – Zbožná přání, která po staletí naplňovala tisíce věrných srdcí českých, stávají se skutkem a okamžik, jehož dožítí se dopřála nám prozřetelnost Boží, jest okamžikem historickým, který zajisté stane se počátkem nové lepší doby všeho Slovanstva. – Jak se pak my, pravoslavní, k této prosbě, k nám vznášené zachovati máme, předpisuje nám svaté evangelium Lukáše v kapitole XV. – Jest přirozeno, že tohoto vracejícího se ztraceného syna v dům otcovský přijme svatá církev naše v své mateřské lůno a že prominuvši mu jeho poblouzení, upraví mu jeho poměr ve velké rodině tak, aby se cítil šťastným u své matce, leč z opatrnosti další jeho kroky sama povede, přihlížejíc k tomu, aby odložil vlastnosti, jež by mohly porušiti jednotu a svornost velké rodiny pravoslavné. – Konečně prosba, kterou přihlášení přednášejí tak obšírně, z největší části není nesplnitelnou, a to tím spíše, ježto v prvé části výslovně prohlašují ochotu přijati dogmatické učení církve naší i podrobiti se předpisům i zákonům jejím. Výhrada svobody svědomí a volného vývoje náboženského jest v církvi naší každému zaručena, pokud ovšem by neznamenala porušení dogmatických předpisů a zavedení novot, rušících jednotu pravoslavných církví. – K jednotlivým požadavkům druhé části prosby slušelo by připomenouti: ad 1. Používání jazyka českého při všech úkonech bohoslužebných jest nutno, ježto jazyk staroslověnský jest pro lid nezvyklým a zejména s počátku těžko srozumitelným, a četba knih pro neznalost písma vyloučena. Z toho důvodu bylo i pravoslavným Čechům sv. Synodem ruským užívání českého jazyka bohoslužebného přiznáno. Za to ale bude nutno, aby se neponechávalo pozvolné evoluci naučení se jazyku staroslovanskému, odkazu to po předcích zděděnému a společné pásce všech pravoslavných Slovanů. Od kněží starších ovšem nelze žádati, aby znali jazyk staroslovanský, leč i těmto by se doporučovalo, aby z lásky k svaté věci sami hleděli aspoň částečně osvojit si tento posvátný jazyk. U kněží mladších, zvláště těch, kteří aspirují na vyšší hodnost církevní, bude pak povinností, aby studiu staroslovanského jazyka věnovali náležitou péči, tak, aby se čtením staroslovanských knih a spisů ve vzdělání svém mohli zdokonalovati. – Dorost kněžský musí býti vychován tak, aby se ve znalosti jazyka staroslovanského nijak nelišil od ostatního kněžstva pravoslavného. Vůbec musí býti vyučován staroslovánštině i na školách veřejných věnováno tolik péče, aby i laici jazyk ten ovládali, čímž se jim ostatní jazyky slovanské stanou přístupnějšími a srozumitelnějšími. – Ad 2. Jest samozřejmo, že nelze v otázce obřadu postupovati tak, aby dosavadní obřad byl odstraněn rázem a zaveden obřad nový, leč z dosavadních obřadů musí býti odstraněno vše, co jest specifickým příznakem římsko-katolické církve, jakož i to, co nesrovnává se s dogmatickými předpisy církve pravoslavné. Jest to ku příkladu používání hostií při Liturgii, přijímání pod jednou, myropomazání (biřmování) vyhrazené episkopům, ušní zpověď, uctívání hostie, litanie, růženec, modlitby za duše v očistci,

V březnu 1921 znovu přicestoval biskup Dositej do Prahy, tentokrát již jako delegát srbského pravoslavného patriarchátu.¹⁹³ Zástupci ČNOP očekávali, že při této příležitosti přiveze nějakou odpověď na jimi zaslané prosby srbské pravoslavné církvi, ale nestalo se tak a biskup Dositej se věnoval pouze jednáním s CČS. Zajímavé v této souvislosti je, že už v březnu 1921 padlo v konzistorní radě CČS rozhodnutí po příjezdu biskupa Dositeje k němu JUDr. Červinku nepouštět.¹⁹⁴ Zda toto rozhodnutí souviselo s Červinkovým komentářem memoranda či s obavou aby přítomnost pravoslavného elementu při jednání neovlivňovala biskupa Dositeje v neprospěch moderní formace CČS nebo zda snad JUDr. Červinka začal na Dositeje naléhat, aby se věnoval i záležitostem ČNOP bohužel není známo.

8. – 9. ledna 1921 proběhl v Praze v Národním domě na Smíchově první sjezd delegátů náboženských obcí CČS. Nejdůležitějším bodem programu měl být referát Matěje Pavlíka o dogmatických záležitostech Církve československé, ve kterém měl podle předběžných oznámení „*zaujati přesné stanovisko (doslovně) k mešními kredu (k sedmi prvním obecným sněmům církevním), ke kultu mariánskému, kultu eucharistickému, úctě svatých, ostatků, obrazů, k stvoření a světovému názoru, k duši a životu posmrtnému, k Trojici Boží, k smyslu života, k otázce a výchově pohlavní, k vědě...*“¹⁹⁵ Pavlík se k překvapení většiny vyhnul v podstatě jakékoliv jasné formulaci a prohlásil, že sněm není kompetentní usnášet se o otázkách dogmatických, které byly uvedeny v programu sjezdu. Prohlásil, že o takto důležitých a choulostivých věcech nelze rozhodovat bez „*předběžné vědecké a popularizační přípravy*“.¹⁹⁶ V současných poměrech by to prý bylo nevědecké a nedemokratické, u věroučných otázek je třeba se omezit jen na specifikování obecných

křížování, žehnání po římském způsobu a j. Dále jest třeba, aby úprava ritu stala se jednotně a aby nebylo zaváděno nic samovolně bez předchozího schválení příslušných orgánů církevních. – Veškerá opatření a ústupky musí býti rázu přechodného, ježto konečným cílem musí býti jednotnost obřadů pravoslavných a musí býti dána lidu možnost, aby byl přítomen obřadům čistě pravoslavným a ponecháno jeho volbě, který způsob obřadů si přeje. Také otázky změny církevních rouch musí býti věnován příslušný zřetel. – Ad. 3. Požadavek tento odpovídá našim názorům. – Ad. 4. Poukázati dlužno, že nejedná se o kněze římsko-katolické, nýbrž o kněze, kteří se římsko-katolické církve odřekli, z ní vystoupili a od ní po většině vyobcování byli. – Ad. 7. Požadavek jest totožným s prosbou Československé obce pravoslavné. – Ad. 8. Domnívám se, že s vysvěcením episkopů nám spěchati netřeba, ježto nám především záleží na zbudování pevné organizace církve, tu nutno, aby episkopové naši byli důstojní, pravověrní, zkušení a svým povinnostmi znali, čehož dosíci nelze během několika měsíců, rovněž nemyslím, že by římský patriarchát nás mohl poškoditi. – Ad. 11. Ženám by dle mého názoru mohlo býti dáno účastenství v oborech humanitních a charitativních farních výborů, nikoliv však ve funkcích církevních. – Ad. 12. Dle mého názoru přistupují věřící k církvi proto, že cítí toho duchovní potřebu, a že souhlasí s jejím učením a její působností, nikoliv však kvůli titulu. Ostatně o konečném názvu naší církve pravoslavné bude možno usnášeti se, až církev tato bude schopná býti autokefální. Ze žádného z navržených názvů není však patrno, že jedná se o církev pravoslavnou čili ortodoxní. Snažil jsem se podati svůj skromný úsudek zcela objektivně a upřímně a prosím Vaše Preosvjaščenstvo, aby ráčilo býti ubezpečeno, že jest mým vroucím přáním, aby celá věc byla vyřízena co nejpríznivěji ve prospěch svaté naší církve pravoslavné i blaha celého Slovanstva.“ Citováno dle: GRIGORIČ, 1928, s. 90 – 92.

¹⁹³ GRIGORIČ, 1926, s. 75.

¹⁹⁴ MAREK, 2005, s. 219.

¹⁹⁵ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 51.

¹⁹⁶ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 60.

směrnic.¹⁹⁷ V podstatě lze Pavlíkův referát označit za stejně mělký, všeobecný a povrchní jako on označil před rokem svolání nové církve k československému národu. Mlhavé směrnice vytyčovaly „*nekompromisně pokrokový program*“¹⁹⁸ církve a defacto se vylučovaly se zněním memoranda zasláního srbské pravoslavné církvi (mimo dodatečné a násilné vsuvky o svobodě svědomí a volném náboženském vývoji). Přesto byl jeho referát odměněn nadšeným potleskem a směrnice přijaty jako „*závazná linie ideové práce pro budoucnost*“.¹⁹⁹ Zároveň byla na sněmu schválena žádost o připojení k srbské církvi. Jak si delegáti ČČS představovali v praxi realizaci těchto směrnic s přijetím srbského pravoslaví lze jen těžko říci. Respektive, vzhledem k prohlášení „*Ano, na tom základě, na jakém Ústřední výbor učinil ujednání s biskupem Dositejem, jsme my zde všichni ochotni podat i bratrům Srbům ruku a říci, že od této chvíle jsme bratry jednoho otce!*“²⁰⁰, které na sněmu zaznělo, vyvstává otázka jakým způsobem biskup Dositej prezentoval pravoslaví členům vedení ČČS, když mezi oběma předloženými a přijatými body neshledali nejmenší známku kontroverze.

V březnu dorazila netrpělivě očekávaná odpověď posvátného synodu srbské pravoslavné církve na memorandum ČČS.²⁰¹ Znění odpovědi vyvolalo značné rozčarování.

¹⁹⁷ Matěj Pavlík prohlásil, že „*směrnice tyto musejí odpovídati naší době, vychované myšlenkově exaktní vědou. Bude nutno zdůrazniti, že uznáváme svobodu vědy naprosto a bez jakýchkoli výhrad, že vědecká metoda je nám věcí samozřejmou a nediskutabilní, a že uznáváme za nutno, aby vědeckou metodou byly zpracovány i všechny obory náboženské myšlenky, pokud jsou přístupny vědě a vědeckému chápání. Jsme přesvědčeni o všeobecné platnosti zákona vývoje, jemuž podrobena jest i myšlenka náboženská, a že i křesťanství spadá do tohoto vývoje. S tohoto stanoviska díváme se i na dogmata křesťanská a všechna usnesení církevních sněmů, jež chápeme jako svou dobou podmíněné etapy ve vývoji křesťanské myšlenky. Uplatněním tohoto vývojového nazírání chceme se uschopnit ke kritické revisi a nové klasifikaci všech pojmů křesťanské myšlenky, jak nám minulými generacemi byly dochovány, vzhledem k jejich životnosti, a nebudeme se rozpakovati nechat opadat vše, co uschlo a nepřináší nám žádného podnětu a žádné mízy. Naší snahou je znovuzrození a vzrůst života náboženského a mravního. Vývojovým nazíráním doufáme dospěti toho, co je v křesťanství podstatné a co nepodstatné a pouze projevem křesťanské společnosti určité doby. Doufáme, že touto cestou zbavíme se těžkého balastu ztrnulých formulací pocházejících z mentality určitých národů (hlavně řeckého a římského a východních) a dob dávno minulých a že dosáhneme svobody synů božích na základě čisté radostné zvěsti Kristovy.*“ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 60, 61. Srov. ŠUVARSKÝ, 1979, s. 165.

¹⁹⁸ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 64; viz GRIGORIČ, 1926, s. 75.

¹⁹⁹ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 64.

²⁰⁰ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 67.

²⁰¹ „*Svatý archijerejský sbor srbské pravoslavné církve s radostí pozdravuje hnutí kněžstva a národa v československém státu pro přestoupení do pravoslavné církve, do té církve, ke které oni spočátku také patřili, a která je těsně spojena se jmény velikých, svatých apoštolských učitelů Cyrila a Metoděje.*

Pozdravuje toto hnutí, věren tradici a duchu svaté pravoslavné církve – svatý archijerejský sbor, vzdálen je všeho úmyslu podrývatí základy neb upíratí význam kterékoliv církve nebo společnosti křesťanstva, zejména v nynější době, když má křesťanství na celém širém světě odolati těžkému boji proti duchu negace a když zejména spolupráce a co nejpevnější sbližování všech Božích církví je velice potřebno.

Věren tradici a duchu srbské pravoslavné církve, svatý archijerejský sbor vzdálen jest stínu snahy, že by chtěl proselytisovati ve kterékoliv jiné křesťanské církvi.

Ale s druhé strany považuje svatý archijerejský sbor za svou povinnost pomoci vážnému hnutí pro přestoupení do pravoslaví, zejména, když vyšla iniciativa k tomuto hnutí spontánně ze středu samého československého kleru a národa. Srbská pravoslavná církev tím spíše nesmí odříci svou pomoc Čechům, když se k ní tito obrazejí, poněvadž český národ již za starých dob v XV. věku, vážně o této věci vyjednával, ale to vyjednávání bylo přerušeno pádem Cařihradu.

Když se došlo k reakci na otázku sňatků ovdovělých duchovních a celibátních biskupů, projevila větší část Ústředního výboru otevřenou nevoli. Další projevy nespokojenosti vyvolalo zjištění, že onu vsuvku o svobodě svědomí a volného náboženského vývoje srbský posvátný synod mlčky ignoroval.²⁰² Atmosféra se vyhrotila natolik, že 14 členů Ústředního výboru, kteří byli pro přijetí odpovědi v plném znění, opustilo jednání²⁰³ a schůze skončila aniž by se došlo k nějakému výsledku. Radikální část ÚV CČS reagovala usnesením navázat kontakty se starokatolickým a anglikánským episkopátem a srbské církvi do Bělehradu odeslala další memorandum.²⁰⁴ Dr. Karel Farský prakticky ihned publikoval v *Českém zápasu*

Svatý archijerejský sbor má tedy za to, že, vyhovuje žádosti československé, dle své povinnosti pouze pokračuje v díle dávno začatém, ale vážnými událostmi přerušeném.

Proto se usnesl: K opětným žádostem Ústředního výboru toho hnutí archijerejský sbor vysílá svého člena Jeho Preosveštenstvo pana Dositeje, biskupa nišského, aby byl věrným tlumočnickem učení svaté Saborné a apoštolské církve východní a moudrým rádcem v záležitostech vnitřního uspořádání nové sesterské církve v Československu.

Přecházejí na jednotlivá, v této věci se strany Ústředního výboru československé církve, přednesená přání a žádosti, archijerejský sbor v upřímné snaze jim vyhověti a jediné pro dobro a zdar té církve, odpovídá: Na 1. Bohoslužebné knihy v českém jazyku dovolují se s podotknutím, že nejvyšší správa církevní překlad schválí. Na 2. Může se přijmouti s podotknutím, že se má při sloužení svatými svátostmi (tajně) ono, co je dle učení pravoslavné církve podstatno, zavést a zachovati. Na 3. Souhlasíme, aby zřízení církve československé bylo „saborno“ a aby byla duchovní správa ustrojena dle vzoru farních církevních obcí. Co se týče volby farního duchovenstva, může se národu přenechat, aby si volil vhodné osoby, které by archijerej vysvětil (rukopoložil). Klerus a národ může voliti a navrhovati kandidáty za archijereje, z kterýchžto kandidátů by kompetentní archijerejský sbor posvěcoval nejvhodnějšího na hodnost biskupa. Na 4. Přijímá se podotknutí, že budou dána dotýcnému archijerejovi zvláštní instrukce. Na 5. Že se československému duchovenstvu dovoluje jedna ženitba jako i našemu. O druhé ženitbě v duchovenstvu se vyjednává a rozhodnutí, které se učiní, bude mít platnost pro celou pravoslavnou církev. Na 6. Naše srbská pravoslavná církev, předpokládá, že bude mít sesterská československá církev dostatečný počet kandidátů vzdělaných, a dle kánonů kvalifikovaných pro biskupskou hodnost, jakož i ostatní pravoslavné církve. Na 7. Vyhoví žádosti a vyšle Preosveštena biskupa nišského pana Dositeje, aby byl tlumočnickem učení pravoslavné církve a rádcem v záležitostech organisace československé církve. Na 8. Srbská pravoslavná církev nadchnuta bratrskou láskou k českému národu má pouze ten jediný úmysl a cíl, aby, vedená duchem Božím pomohla svým bratřím, jak by utvořili a v době co možno nejkratší uspořádali autokefální československou pravoslavnou církev, podobnou ostatním pravoslavným církvím. Na 9. Srbská pravoslavná církev doufá, že československá vláda uzná utvoření nové pravoslavné církve v československé republice a že bude tedy i materiální postavení duchovenstva spravedlivě upraveno, jak se strany vlády, tak i se strany věřících. Na 10. Svatý archijerejský sbor učiní potřebné kroky, aby se jejich přání vyhovělo. Na 11. i 12. Srbská církev je pravoslavná jako i ostatní.

Ústřední výbor československé církve obrátí se k srbské církvi, a až bude se svými věřícími přijat pod jurisdikci srbské církve, bude se tato mateřsky starati o československou církev a pracovati k tomu, aby se vytvořila zvláštní československá pravoslavná autokefální církev, která bude pak moci provést své vnitřní zřízení ve smyslu církevních kánonů a tak, jak to bude nejlépe odpovídati potřebám té církve. Tato církev ať se jmenuje „Pravoslavná československá církev svatého Cyrila a Metoděje“.

(Podepsán předseda Saboru, arciepiškop bělehradský a patriarcha srbský, Dimitrij a tajemník Roš.)“ Citováno dle: CINEK, 1926, 72 – 75.

²⁰² CINEK, 1926, s. 75; MAREK, 2005, s. 229.

²⁰³ CINEK, 1926, s. 75; srov. MAREK, 2005, s. 231.

²⁰⁴ GRIGORIČ, 1926, s. 75; MAREK, 2005, s. 230; CINEK, 1926, s. 75. V druhém memorandu členové ÚV CČS píší, že se český lid zdráhá přestoupit na pravoslaví a vznesli doplňující žádosti a námitky k jednotlivým bodům: ad 1. požadovali, aby komise schvalující bohoslužebné knihy byla složena ze členů CČS; ad 2. ujišťovali, že „podstata ritu mešního i sedmera svátostí bude zachována“; ad 3. poznamenali, že na volbu prvních biskupů nesmí mít srbská církev žádný vliv; ad 4. že přijímají, pokud srbská církev uzná právoplatným svěcení a sňatky československých duchovních; ad 5. a 6. odpověděli, že přijímají stanovisko pravoslavných církví, ale s výhradou, že se nejedná o otázku dogmatickou ale o věc církevní praxe a předpokládají, že tyto otázky budou na ekumenickém sněmu nejpozději do roka vyřešeny a do budoucna trvají na tom, aby toto bylo záležitostí církevní praxe autokefální československé církve. Další body přijímají, ale žádají, aby k vysvěcení

článek, v němž píše, že se srbskou církví bylo navázána jednání za účelem vysvěcení kandidátů biskupské hodnosti, ale podmínky, které si srbská církev klade jsou nepřijatelné a další jednání se již povedou na jiném základě.²⁰⁵

V této době odcestoval biskup Dositej na pozvání duchovního z Chudobína u Litovle, Josefa Židka,²⁰⁶ na Moravu, kde také vysvětil prvního československého jáhna aniž by o tom s ÚV ČČS jednal.²⁰⁷ Na 21. dubna byla do Olomouce svolána schůze delegátů moravských obcí a biskupa Dositeje, na níž se sešlo asi 130 osob včetně Matěje Pavlíka²⁰⁸. Biskup Dositej přítomným vysvětlil, proč odpověď srbské pravoslavné církve na zaslané memorandum nemohla znít jinak. Matěj Pavlík v debatě zdůraznil směrnice z lednového zasedání, „*zásadu svobody a vědecké práce, vývoj jehož dospěl národ český svojí reformací, která se nesmí pomíjet, a žádal pro církev československou svobodu náboženské tvorby*“.²⁰⁹ Biskup Dositej k jeho projevu zaujal velmi vstřícný a souhlasný postoj a na dotaz, zda považuje nicejsko-cařihradské vyznání víry a přijetí sedmi všeobecných sněmů za dostačující podmínky pro svěcení kandidátů navržených obcemi Církve československé, odpověděl kladně. Prý splnění této podmínky v zásadě postačuje a na základě tohoto faktu již provedl chirotonii pana Zadražily na jáhna v Chudobíně.²¹⁰ Toto prohlášení bylo impulsem k tomu, že shromáždění delegátů odhlasovalo rezoluci, v níž žádalo srbskou církev o vysvěcení biskupů na základě přijetí nicejsko-cařihradského vyznání víry a sedmi všeobecných sněmů. Delegáti včetně Pavlíka nabyli přesvědčení, že už vlastně není ani třeba čekat na znění odpovědi na druhé memorandum. Od tohoto okamžiku se začal Matěj Pavlík vzdalovat radikálnímu křídlu Církve československé.

6. května 1926 vyšel v *Českém zápasu* projev biskupa Dositeje ve stejném smyslu v jakém proběhla debata s Matějem Pavlíkem. Následujícího dne se sešel v Praze úplný Ústřední výbor ČČS a aniž by padla zmínka o druhém, dosud nezodpovězeném memorandu,

zvolených biskupů došlo do dvou měsíců a pro církev bylo přijato jméno „církev československá“. Dokud nedorazí k vysvěcení vlastních biskupů, chce být ČČS pod jurisdikcí biskupa Dositeje.

²⁰⁵ „Církev pravoslavná, jež neprovedla žádných reforem od roku 787, kdy slaven poslední její sněm (ještě bez účasti Slovanů, kteří dnes jsou hlavními nositeli pravoslavi), potřebuje naléhavě reform. Jest otázka, je-li jich ještě schopna. Mnoho znalců o tom pochybuje. Proto zdráhá se církev československá vázati svůj mladý osud s pravoslavi, které stojí před reakcí, reformací nebo revolucí, a nechce přijati ani svěcení jinak než z pouhé přátelské, bratrské, křesťanské ochoty – beze všeho protizávazku, jsouc samozřejmě ochotna s církví srbskou a celým světem pravoslavným žíti ve styku co nej přátelštějším.“ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 77; viz MAREK, 2005, s. 230;

²⁰⁶ Josef Židek patřil k největším zastáncům pravoslavného směru v ČČS. Jeho konzervativní přístup a tradicionalismus se ve 30. letech staly důvodem konfliktu s biskupem Gorazdem. Ten ho nakonec pomocí státní moci odstranil z pravoslavné církve a o. Židek se v roce 1938 vrátil do římskokatolické církve. Viz Marek, 2008, s. 150.

²⁰⁷ CINEK, 1926, s. 80.

²⁰⁸ CINEK, 1926, s. 80.

²⁰⁹ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 80.

²¹⁰ CINEK, 1926, s. 80.

byla jednohlasně přijata rezoluce následujícího znění: „*Církev československá dle svého statutu a ve smyslu usnesení církevního sněmu ze dne 8. a 9. ledna roku 1921 stojí na ideovém základě sedmi oekumenických sněmů a nicejsko-cařihradského vyznání víry a podržujíc název „církev československá“, v úředních stycích s východními církvemi pravoslavnými chce užívatí názvu „československá církev pravoslavná“; jelikož tím jest přijat společný ideový podklad apoštolských církví východních, prosíme, aby biskupové, zvolení náboženskými obcemi církve československé, byli v zájmu náboženského života co nejdříve vysvěceni*“.²¹¹

V květnu a červnu 1921 proběhla v ČČS volba biskupů jejíž bouřlivý průběh posléze vyústil až v podání protestu proti volbě Karla Farského a Rudolfa Paříka posvátnému synodu srbské církve.²¹²

Od 29. do 31. srpna 1921 proběhl v Praze druhý sjezd delegátů ČČS.²¹³ Usnesením tohoto sjezdu byla schválena rezoluce Ústředního výboru ze 7. května a bylo tak rozhodnuto o příklonu k pravoslavné orientaci. Zároveň byl ale sněmu předložen upravený návrh státu, respektive prvního článku, který zněl: „*Křesťané, vyznávající učení Ježíše Krista podle podání sedmi prvních obecných sněmů církevních a nicejsko-cařihradského vyznání víry a řídící se tradicemi hnutí husitského, vše v duchu nynějšího stavu lidské kultury, tvoří církev československou*“.²¹⁴ Sjezd poskytl srbské církvi, jejíž delegát biskup Dositej byl také přítomen, „*dostatečné záruky, že církev československá opravdově to míní s přijetím dogmatického základu pravoslavi*“²¹⁵ a tak byla srbská pravoslavná církev ochotna přistoupit ke svěcení všech tří zvolených a sjezdem potvrzených biskupů – Matěje Pavlíka, Karla Farského a Rudolfa Paříka. Sněm dále rozhodl o vytvoření tří církevních diecézí – západočeské, východočeské a moravsko-slezské.²¹⁶

V druhé polovině září byl telegraficky pozván Matěj Pavlík se zástupci ČČS do Bělehradu kvůli svěcení. Srbský posvátný synod se rozhodl svěcení pro ČČS provést ve dvou vlnách, kvůli již zmíněným protestům ze strany smíchovské rady starších proti Paříkovi a Farskému. Proti Pavlíkovi žádný protest vznesen nebyl a bylo možno přikročit ke svěcení

²¹¹ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 83, 84.

²¹² Rada starších ČČS na Smíchově podala protest proti Farského volbě i na ministerstvo školství, přičemž poukazovala na procedurální chyby při volbě biskupa i patriarchy, nebyla respektována ústava, např. v člancích o tajné volbě, o prověření mandátů aj. Srov. SÚA Praha, fond MŠNO, sig. 47 VI, i.č. 1341, karta 810 – 1 a – dopis ze 4. 9. 1921. Citováno dle: MAREK, 2005, s. 236.

²¹³ MAREK, 2005, s. 234; CINEK, 1926, s. 84; srov. GRIGORIČ, 1926, s. 76, který s otazníkem uvádí jako datum konání „kongresu“ 7. září 1921.

²¹⁴ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 85. Proti tomuto novému dodatku byl zejména Matěj Pavlík, který soudil, že tento dodatek do budoucna povede ke sporům, aniž by něco určitého řešil. „Nynější stav lidské kultury“ nemá totiž žádný jednotný ráz, ale je naprosto roztržštěn, definice církve by přitom měla být naprosto přesná a jasná.

²¹⁵ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 85.

²¹⁶ MAREK, 2005, s. 234.

okamžitě.²¹⁷ Osmnáctičlenná delegace²¹⁸ přicestovala 19. září 1921 do Srěmských Karlovaců, kde zasedal srbský posvátný synod. Na druhý den bylo svoláno další zasedání,²¹⁹ na němž byla delegace československé církve oficiálně přijata a přednesla prosbu o vysvěcení biskupa pro svou mladou církev. Dositej rozsáhle referoval o své činnosti v Československu a představil biskupského kandidáta CČS. 25. září 1921 byl Matěj Pavlík v Bělehradě chirotonizován na biskupa Církve československé.²²⁰

²¹⁷ CINEK, 1926, s. 89; MAREK, 2005, s. 236, 237; GRIGORIČ, 1926, s. 77.

²¹⁸ CINEK, 1926, s. 90. Delegaci tvořili: prof. Tuháček, Stibor, Polešovský, prof. Hrdlička, Kostka, Židek, Koudelka, Slavingr, Mazáč a další. Doprovázeli je protodiákon Niketič a Dr. Bogatyrec.

²¹⁹ GRIGORIČ, 1926, s. 76; CINEK, 1926, s. 90, 91. Po představení Matěje Pavlíka následovala volba československých biskupů posvátným synodem srbské pravoslavné církve. Zvoleni byli navrženi: Matěj Pavlík jako biskup moravsko-slezský se sídlem v Olomouci, Karel Farský jako biskup západočeský se sídlem v Praze a Rudolf Pařík jako biskup východočeský se sídlem v Kutné Hoře. Farskému a Paříkovi, kteří nebyli kvůli vzneseným protestům pozváni do Srbska v tomto termínu bylo jejich zvolení oznámeno telegraficky.

²²⁰ GRIGORIČ, 1926, s. 77; CINEK, 1926, s. 91, 92; MAREK, 2005, s. 237. Zvláštní je, že ač byl Gorazd chirotonizován s titulem biskupa olomouckého, nikdy tento titul neužíval.

4. Pravoslavné skupiny u nás a jejich jurisdikční zařazení

4. 1. Skupina kolem arcibiskupa Savvatije

Nejstarší skupinu pravoslavných na našem území představuje nepochybně Česká náboženská obec pravoslavná, která kontinuálně vznikla z Československé obce pravoslavné jež navázala na předválečné uskupení zvané Pravoslavná beseda. Tyto tři subjekty byly spojeny jak některými osobami tak svým cílem, jímž bylo vytvoření pravoslavné církve na našem území. V roce 1923 se Česká náboženská obec pravoslavná obrátila do Konstantinopole,²²¹ kde byl 4. března téhož roku vysvěcen archimandrita Savvatij (občanským jménem Antonín Vrabec) na prvního biskupa české pravoslavné církve s titulem arcibiskupa pražského a celého Československa. Tomosem konstantinopolského patriarchátu z března 1923 byli čeští pravoslavní přijati pod jeho jurisdikci, kterou patriarcha trůn vnímal jako kontinuální dějinné pokračování cyrilometodějské misie.²²² Tímto tomosem byly na území Československa konstituovány tři eparchie – česká, moravská a karpatoruská.

4. 2. Skupina z CČS kolem biskupa Gorazda

V roce 1920 vznikla Církev československá aspirující na to být českou národní církví katolickou. V rámci hledání věroučného a organizačního modelu nové církve navázala CČS kromě jiných vyznání i kontakt se srbskou pravoslavnou církví. V roce 1921 se tato nová česká církev rozhodla vstoupit do svazku právě se srbskou pravoslavnou církví. Ta pro CČS 25. září 1921 vysvětila jako prvního biskupa Matěje Pavlíka (přijal mnišské jméno Gorazd). Postupem času se v Církvi československé vykrystalizovaly dva směry – proud extrémně radikální, který se chvílemi ocital za hranicemi křesťanství vůbec vedený Dr. Karlem Farským a proud umírněně modernistický, vedený biskupem Gorazdem, který byl ochoten pod jurisdikci srbské pravoslavné církve setrvat. Po vyhocení situace v roce 1924 biskup Gorazd se svými následovníky Církev československou opustil a požádal o přijetí do již zmíněné České náboženské obce pravoslavné.

²²¹ Zpočátku se ČNOP snažila získat pomoc od srbské pravoslavné církve, možná pod vlivem svých dříve starokatolických členů, u nichž se tato myšlenka objevuje poprvé. Srbský patriarchát ale na její prosby několik let soustavně nereagoval a věnoval se aktivně dialogu s Církví československou, již přijal pod svou jurisdikci a vysvětil jí biskupa. Ze strany ruské pravoslavné církve nebylo vzhledem k tamní situaci možno očekávat žádnou pomoc a proto se rozhodli čeští pravoslavní požádat o pomoc u konstantinopolského patriarchálního trůnu.

²²² Konstantinopolský patriarchát se jurisdikce nad naším územím nikdy nevzdal a v tomosu o autokefalitě, kterou české pravoslavné církvi udělil v roce 1998, se odvolává na tento tomos z března 1923.

4. 3. Ruská skupina kolem biskupa Sergije (Koroljova) z ruské zahraniční církve²²³

Třetí skupinou, která se na území Československa vyskytovala byli ruští pravoslavní. Pravoslavné bohoslužby ruskými duchovními se v Praze konaly již od 70. let 19. století, kdy byl pražskou městskou radou hraběti Goleniščevovi-Kutuzovovi pronajat chrám sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí. Od této doby až do začátku první světové války v něm téměř neustále působil někdo z ruského duchovenstva. Chrám sloužil zároveň i jako útočiště pro pravoslavné Čechy. V letech 1920 a 1921 se počet ruských emigrantů v Československu začal zvyšovat.²²⁴ Jako duchovní pro ruskou pravoslavnou komunitu byl povolán o. A. Vaněk, který před revolucí sloužil na Volyni.

8. dubna 1921 pověřil posvátný synod ruské pravoslavné církve arcibiskupa Evlogije²²⁵ správou ruských pravoslavných chrámů a farností v západní Evropě.²²⁶ 21. dubna 1921 metropolita Evlogij přicestoval do Prahy, kde se setkal s o. Vaňkem a Milošem Červinkou a vyjádřil souhlas s tím, aby tito duchovní (pravděpodobně se jednalo ještě o o. Luku Olchového) dočasně vykonávali duchovní správu nad ruskými emigranty v Praze.²²⁷ V březnu téhož roku kontaktoval metropolitu Evlogije protojerej Michail Stělmašenko, který emigroval z Ruska spolu s Wrangelovými vojsky a žádal, aby byl ustanoven představeným ruského pražského chrámu.²²⁸ Protože zde byl pro tento účel již Evlogijem jmenován o. Vaněk, byla Michailu Stělmašenkovi svěřena duchovní správa lázeňských chrámů v západních Čechách. Protože chrámy byly v dezolátním stavu a ruští věřící už v západních Čechách prakticky žádní nebyli, bylo časem přece jen vyhověno prosbě o. Stělmašenka a byl jmenován představeným v Praze pro ruské emigranty. Ruští pravoslavní od srpna 1921 spolužívali chrám sv. Mikuláše, který byl pronajat Církvi československé.²²⁹

31. července 1921 podal Dr. Červinka na MŠNO k registraci stanovy České náboženské obce. Budoucí ČNOP i státní úřady předpokládali, že se všichni pravoslavní emigranti samozřejmě stanou příslušníky plánované české pravoslavné církve. V tomto

²²³ Podrobně je tato problematika popsána Volodymyrem Burehou v publikaci *Pravoslavní v Československu v letech 1918 – 1935*. MAREK, 2008, s. 187 – 265.

²²⁴ Zejména po evakuaci Wrangelovy armády z Krymu. Zpočátku uprchlíci pobývali v Turecku, ale časem byli nuceni tento azyl opustit a přesunuli se do dalších zemí. Několik tisíc ruských emigrantů tak přišlo za podpory vlády i do Československa. Viz MAREK, 2008, s. 187 – 191.

²²⁵ Od 30. ledna 1921 metropolita

²²⁶ Tuto formulaci je třeba považovat za konvenční, protože do správy arcibiskupa Evlogije spadaly kromě západoevropských i chrámy v Československu, Rumunsku, Bulharsku a Maroku. Viz MAREK, 2008, s. 193.

²²⁷ Oficiálně tak učinil nařízením z 11. června 1921. Viz MAREK, 2008, s. 193, 194.

²²⁸ Otec Stělmašenko pobýval v letech 1905 – 1907 v Praze a měl zde z té doby známé. Viz Marek, 2008, s. 193.

²²⁹ Viz Marek, 2008, s. 195.

smyslu se vyjadřoval i o. Alexej Vaněk, když s ním Michail Stělmašenko po svém příjezdu hovořil o situaci v Praze. Pro Rusy tato představa ovšem zněla absurdně a došlo k vyostření dosud pokojných vztahů mezi ruskou a českou pravoslavnou komunitou. Vznikající konflikt prohloubilo, když o. Stělmašenko požádal arcibiskupa Evlogije o zaslání oficiálního oznámení o uvolnění Alexeje Vaňka z dočasně mu svěřených povinností k ruským pravoslavným. Zástupci Československé obce pravoslavné intervenovali ve Vaňkově zájmu 22. září 1921 na ministerstvu zahraničí,²³⁰ po tomto zásahu se začaly státní úřady k o. Michailu Stělmašenkovi při všech jednáních chovat velmi zdrženlivě.²³¹ Vzájemné vztahy ruských a českých pravoslavných se ještě více ochladily, když ministerstvo školství poskytlo plnou podporu České náboženské obci pravoslavné ve snaze podrobit ruskou obec její kanonické moci.

V únoru 1922 byl o. Michail z Prahy odvolán²³² a na jeho místo přišel nový duchovní Grigorij Lomako.²³³ Po vysvěcení arcibiskupa Savvatije v březnu 1923 konstantinopolský patriarcha požadoval, aby se ruští pravoslavní věřící podřídili jurisdikci nového arcibiskupa a tím i konstantinopolského patriarchátu.²³⁴ Metropolita Evlogij naopak chtěl, aby ruští emigranti zůstali pod kanonickou správou ruské pravoslavné církve a utvořili zastupitelství (metochie, подворье) ruské církve v Československu.²³⁵ Ruský zahraniční synod biskupů nakonec přijal v červnu 1923 rozhodnutí, aby ruské chrámy v Československu zůstaly pod správou metropolity Evlogije „podobně jako je tomu u řeckých metochií v Rusku a ruských pravoslavných obcí v pravoslavných zemích“,²³⁶ a tento stav zůstal platný až do konce druhé světové války.

V květnu téhož roku byl do Československa deportován biskup Sergij (Koroljov), který se v krátkém čase stal pro ruské pravoslavné v Čechách nejdůležitější osobou. 30. srpna 1923 metropolita Evlogij jmenoval biskupa Sergije představeným ruských chrámů v Československu.²³⁷ Povahové rysy biskupa Sergije umožnily překonání dosavadních konfliktů jak s českými pravoslavnými tak se státními úřady a koncem léta 1923 se konečně

²³⁰ Za touto aktivitou stáli Miloš Červinka, Božín M. Petkovič, Václav Royt a Alexej Vaněk. Viz MAREK, 2008, s.96.

²³¹ K této situaci nepochybně přispělo i to, že o. Michail Stělmašenko byl monarchista a československé ministerstvo zahraničí jej (nejspíše právem) považovalo za stoupence krajně pravicového politického směřování. Viz MAREK, 2008, s. 197.

²³² Za odvoláním o. Stělmašenka stálo údajně to, že se „špatně snášel s farností a Čechy“. Po odchodu z Prahy byl ustanoven představeným ruského chrámu ve Florencii. Citováno dle: MAREK, 2008, s. 201

²³³ Michail Stělmašenko opustil Československo zřejmě již v březnu 1922 a o. Grigorij Lomako přicestoval až v létě. Mezitím ruská farnost požádala o konání bohoslužeb archimandritu Savvatije. Viz MAREK, 2008, s. 201.

²³⁴ MAREK, 2008, s. 209.

²³⁵ MAREK, 2008, s. 208.

²³⁶ Citováno dle: MAREK, 2008, s. 211.

²³⁷ MAREK, 2008, s. 204.

mohla v Praze organizačně zformovat ruská farnost. Biskup Sergij sloužil pražské ruské obci více než 20 let. Až do roku 1946 probíhalo téměř bezproblémové soužití s Církví československou, která jeho farnosti poskytovala k dispozici chrám sv. Mikuláše.

5. Životopis hlavních protagonistů – Matěj Pavlík a Antonín Vrabec

5. 1. Antonín Vrabec – arcibiskup Savvatij

Arcibiskup Savvatij (3. 2. 1880 – 14. 11. 1959)²³⁸ – občanským jménem Antonín Jindřich Vrabec se narodil 3. února 1880 na Žižkově v Seifertově ulici v domě čp. 338. Jeho rodiče – Václav Vrabec (hodinář rodem z Vyšehradu u Prahy) a Hedvika (Eudokie rozená Raddová, rodem z Budňan u Berouna) ještě před válkou přijali pravoslaví.²³⁹ Jeho otec byl jedním ze zakládajících členů Pravoslavné besedy.

Antonín Vrabec navštěvoval české reálné gymnázium v Karlíně, kde složil maturitní zkoušku. V roce 1900 ve svých dvaceti letech odešel do Ruska k biskupu uřimskému (později kijeviskému metropolitovi) Antonijovi Chrapovickému, kde v letech 1900-1903 absolvoval duchovní seminář.²⁴⁰ Ještě za studií v semináři v únoru 1902 byl Antonín Vrabec postřižen na mnicha, přičemž přijal jméno Savvatij a zároveň byl vysvěcen na hierodiakona (mnicha diákona). Po ukončení semináře pokračoval Savvatij ve studiu na Duchovní akademii v Kijevě²⁴¹. Za svých studií trávil o. Savvatij prázdniny u tehdejšího volyňského biskupa Antonije.²⁴² S výborným prospěchem dokončil v roce 1907 studium a získal vědeckou hodnost kandidáta bohosloví. Téma jeho disertační práce „Svatý Prokop Sázavský“ ukazuje na jeho zájem o české náboženské dějiny.²⁴³

V dubnu 1907 byl vysvěcen na hieromonacha (mnicha kněze) a ustanoven kazatelem – misionářem pro Volyňskou eparchii, zejména tamní Čechy. Tím se později dostal pod omofor biskupa Evlogije, který se v roce 1910 stal biskupem cholmským. V dubnu 1909 se stal zástupcem ředitele duchovního učiliště v Klevani na Volyni a v listopadu 1911 byl ustanoven v tomto učilišti ředitelem. Zároveň byl povýšen do hodnosti igumena (opata). V květnu 1914 pak byl igumen Savvatij povýšen do hodnosti archimandrity. V posledních letech války archimandrita Savvatij působil také jako misionář v českém vojsku na Volyni²⁴⁴. V roce 1919 byl archimandrita Savvatij vyznamenán pochvalnou listinou patriarchy moskevského a celého

²³⁸ NA Praha, fond MŠNO, sig. 47 VII, kart. 3907. Citováno dle: MAREK, 2008, s. 441.

²³⁹ GRIGORIČ, 1926, s. 50; srov. VOPATRNÝ, 1999, s. 23.

²⁴⁰ GRIGORIČ, 1926, s. 50; VOPATRNÝ, 1999, s. 93; MAREK, 2008, s. 441.

²⁴¹ Jeho spolužákem byl budoucí nišský biskup Dositej, pozdější hlavní soupeř na Podkarpatské Rusi a partner s nímž vyjednával o organizaci pravoslavné církve v Československu. Savvatij zde navázal také kontakt s biskupem Antonijem (Chrapovickým), s nímž udržoval úzké styky. Citováno dle: MAREK, 2008, s. 441.

²⁴² VOPATRNÝ, 1999, s. 93.

²⁴³ Srov. MAREK, 2008, s. 441.

²⁴⁴ GRIGORIČ, 1926, s. 51;

Ruska Tichona.²⁴⁵ V prosinci roku 1919 se stal představeným kláštera v Mělcách na Volyni a 10. června 1920 byl ustanoven administrátorem (děkanem) v Kovelském újezdě²⁴⁶ Volyňské eparchie a 28. prosince téhož roku i rektorem cholmského duchovního semináře.²⁴⁷

Koncem roku 1921 byl archimandrita Savvatij požádán o návrat do Čech představiteli České náboženské obce pravoslavné a 30. října 1921 přijel do Prahy.²⁴⁸ Prof. Antoine Nivière se domnívá, že archimandrita Savvatij nebyl arcibiskupem Evlogijem propuštěn, neboť se v pařížském archivu úřadu eparchiální rady pravoslavných ruských chrámů v západní Evropě takový dokument nenalézá. Ovšem vzhledem k faktu, že arcibiskup Evlogij nepodal ke konstantinopolskému patriarchátu žádný protest proti volbě archimandrity Savvatije biskupem, naopak mu na písemné oznámení odpověděl blahopřáním ke zvolení, lze předpokládat, že arcibiskup Evlogij archimandritu Savvatije propustil, aby učinil zadost kanonickému právu. 15. června 1922 byl shromážděním ČNOP v Praze zvolen duchovním správcem obce a biskupem. V letech 1922 až 1937 vyučoval na ruském reálném gymnáziu v Praze pravoslavné náboženství.²⁴⁹

V roce 1923 přijal chirotonii od konstantinopolského patriarchy Meletia jako „*první československý pravoslavný arcibiskup*“.²⁵⁰ V roce 1925 byl ze své pozice ve vedení České náboženské obce pravoslavné vytlačen biskupem Gorazdem, který na pražské katedře setrval až do své smrti. Arcibiskup Savvatij byl nucen přistoupit na způsob řešení sporu soudní cestou, po vzoru svého protivníka. Všechny jeho snahy o nápravu situace byly ale neúspěšné. V roce 1939 se pokusil ještě jednou dosáhnout rehabilitace, neboť doufal, že po nastalých státoprávních změnách bude postup úřadů v jeho kauze konečně objektivní a nestranný. Nicméně i tento pokus ztroskotal.

V letech 1936 až 1940 pomáhal v Jednotě pro vydržování ruských škol v Praze při výuce náboženství²⁵¹ a od roku 1940 byl arcibiskup Savvatij na nepříliš dobře honorované penzi.²⁵²

²⁴⁵ GRIGORIČ, 1926, s. 51; VOPATRNÝ, 1999, s. 93.

²⁴⁶ Srov. GRIGORIČ, 1926, s. 51; MAREK, 2008, s. 442. Oba shodně uvádí, že se Savvatij stal v Kovelském újezdě zástupcem biskupa, ale s největší pravděpodobností zastával post děkana či arciděkana této oblasti (csl. blagočinnyj).

²⁴⁷ GRIGORIČ, 1926, s. 51; MAREK, 2008, s. 442; srov. VOPATRNÝ, 1999, s. 93: „*stal se rektorem Kremeněckého duchovního semináře*“ Cerkovnyje vědomosti, duben 1923.

²⁴⁸ Srov. Pravoslavná církev v Republice Československé, Vladimír Grigorič, 1926, Str. 52, 53

²⁴⁹ Po uzmutí katedry biskupem Gorazdem bylo postavení arcibiskupa Savvatije pro stát nejasné, což vyvolávalo konflikty, které řešilo také ministerstvo školství a jejichž výsledkem bylo Savvatijovo nahrazení v roce 1937 jiným učitelem. Viz MAREK, 2008, s. 442.

²⁵⁰ MAREK, 2008, s. 442.

²⁵¹ MAREK, 2008, s. 442.

²⁵² NA Praha, fond MŠNO, osobní spisy – arcibiskup Savvatij-Vrabec, kart. 202. Citováno dle: MAREK, 2008, s. 443.

Během protektorátu arcibiskup Savvatij poskytoval křty občanům židovského původu. Po udání byl v květnu 1942 zatčen gestapem a přes pankráckou věznici a Terezín byl odeslán do koncentračního tábora Dachau.

Zpět do Prahy se vrátil v roce 1945. Krátkou dobu po válce se zdálo, že by se arcibiskup Savvatij mohl vrátit do duchovní správy, ale chystaný přechod české církve pod jurisdikci ruské pravoslavné církve ho vyloučil ze hry. Nové vedení církve nemělo zájem o jeho zapojení do církevního života a Savvatij byl záměrně od jakéhokoliv církevního dění izolován.²⁵³ Poslední léta svého života prožil „v tiché duchovní službě uprostřed kruhu věřících a pod dohledem státní bezpečnosti“.²⁵⁴

5. 2. Matěj Pavlík – biskup Gorazd

Biskup Gorazd (26.5 1879 – 4. 9. 1942) – občanským jménem Matěj Pavlík se narodil 26. května 1879 v Hrubé Vrbce, okres Hodonín, na Moravském Slovácku. Byl synem Jana Pavlíka, statkáře a starosty obce a Anny rozené Bělčíkové. Rodiče byli římskokatolického vyznání. V roce 1885 začal navštěvovat katolickou obecnou školu v Hrubé Vrbce, ale po čase ho jeho otec vzal z obecné školy²⁵⁵ a umístil do evangelické školy faráře Emila Pellara, kde se vzdělával několik měsíců, než byl zapsán do školy v nedalekém Kuželově.

Roku 1890 byl přijat do první gymnaziální třídy na knížecím arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži. Roku 1896 začal navštěvovat státní německé (piaristické) gymnázium v Kroměříži.²⁵⁶ Stejně jako mnoho dalších bohoslovců jej oslovily názory německého teologa a modernisty Hermana Schella.²⁵⁷ Kromě sympatií k modernismu si z gymnaziálních let odnesl i nadšení pro ideu cyrilometodějství, unionismus a myšlenku slovanské vzájemnosti. Během studia na gymnáziu se věnoval i staroslověnštině a ruštině.²⁵⁸ Studenta Matěje Pavlíka katolická moderna oslovila, podrobně sledoval časopisy *Nový život*, *Naše doba* a *Hlídka*, v jeho korespondenci a poznámkách se objevují jména spisovatelů katolické moderny jako X. Dvořák, S. L. Bouška či K. Dostál-Lutinov.²⁵⁹ Jeho zaujetí katolickou modernou vyústilo v založení vlastního časopisu *My také*, který se spolužákem

²⁵³ MAREK, 2008, 444.

²⁵⁴ MAREK, 2008, 444.

²⁵⁵ Jan Pavlík se dostal se do konfliktu s Františkem Duffkem, členem školské rady a učitelem svého syna. ŠUVARSKÝ, Jaroslav: *Biskup Gorazd*. Praha 1979, s. 11.

²⁵⁶ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 17, 20. V letech 1875 – 1911 se z arcibiskupského gymnázia stalo soukromé gymnázium se šesti ročníky a studenti zde nemohli 7. a 8. ročník dokončit.

²⁵⁷ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 23; MAREK, 2008, s. 448.

²⁵⁸ MAREK, 2008, s. 448

²⁵⁹ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 22.

nepravidelně vydávali.²⁶⁰ V létě 1898 odmaturoval Matěj Pavlík s vyznamenáním a téhož roku se stal posluchačem bohoslovecké fakulty v Olomouci.²⁶¹

Během studia na fakultě se bohoslovec Pavlík aktivně podílel na činnosti Jednoty Velehrad, stal se autorem Vychodilovy Hlídky a dalších modernistických časopisů, např. Bílého praporu, působil v Literární jednotě olomoucké (ve třetím ročníku se dokonce stal jejím předsedou), kde pracoval v literárním kroužku a přednášel v kroužku slovanském o příčině a dějinách rozdělení východní a západní církve, zabýval se otázkou unionismu a sblížením křesťanů.²⁶² Kolem roku 1900 se Matěj Pavlík seznámil s Antonínem Cyrilem Stojanem (1851 – 1923), důležitou postavou moravského cyrilometodějství.²⁶³ Ve stejné době začal M. Pavlík se svým spolužákem uvažovat o cestě do Ruska. Právě Cyril Stojan byl hlavním rádcem a organizátorem tohoto podniku.²⁶⁴ Přesné datum jejich pobytu v Rusku není známo,²⁶⁵ ani další detaily o této cestě. Zdá se, že celou dobu Matěj Pavlík pobýval na jednom místě, jak si původně přál, a to v Kijevě. Překvapivé je, že referát, který o cestě napsal Cyrilu Stojanovi, nevydal Pavlík tiskem, nezmiňuje se o něm v dochované korespondenci a ani o svých zážitcích a poznatcích pravoslavní z Ruska neuskutečnil žádnou přednášku v Literární jednotě.²⁶⁶

Na jaře roku 1902 byl Matěj Pavlík vysvěcen na jáhna a v létě téhož roku ukončil s vyznamenáním studium na bohoslovecké fakultě. Do jeho posudku mu tehdejší superior A. Demel napsal: „*Povaha nedůvěřivá, horkokrevný a snad moderně nakloněn.*“²⁶⁷ 5. července 1902 byl Pavlík vysvěcen arcibiskupem Theodorem Kohnem v Olomouci na kněze a 23. července byl ustanoven kooperátorem (pomocným duchovním) ve slezských Karlovicích. Po čtyřech měsících byl přeložen do Brumovic nedaleko Opavy. I v kněžské službě nadále přispíval do Našince, Hlídky, pěstoval čilou korespondenci s dalšími příslušníky katolické moderny, účastnil se velehradských sjezdů a zapojil se do politické činnosti v Národní straně katolické.²⁶⁸

15. září 1905 byl na svou žádost na dobu jednoho roku zproštěn aktivní kněžské služby v Brumovicích a bylo mu povoleno přestěhovat se do Kroměříže,²⁶⁹ kde vystřídal na

²⁶⁰ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 23.

²⁶¹ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 26.

²⁶² ŠUVARSKÝ, 1979, s. 30, 33; MAREK, 2008, s. 448.

²⁶³ MAREK, 2008, s. 448; ŠUVARSKÝ, 1979, s. 31.

²⁶⁴ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 32. Na stránkách 31, 32 uvádí J. Šuvarský přepis dopisu od Matěje Pavlíka adresovaný A. C. Stojanovi, kde se jej ptá na praktické záležitosti ohledně plánované pouti.

²⁶⁵ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 32; srov. GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev ve státě Československém*. Praha 1928, s. 103.

²⁶⁶ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 33.

²⁶⁷ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 39.

²⁶⁸ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 49, 55, 56; MAREK, 2008, s. 449.

²⁶⁹ V Kroměříži nakonec prožil Matěj Pavlík 15 let života (1905 – 1920)

místě redaktora krajanského časopisu *Pozorovatel* Františka Světlíka.²⁷⁰ Ani zde v Kroměříži nepřerušil Matěj Pavlík spolupráci s představiteli modernistů. Novinářská činnost jej natolik zaujala, že v roce 1906 na 3. sjezdu Katolické moderny v Přerově vyslovil návrh na „*obsahovou a organizační reformu katolického tisku*“.²⁷¹ I přesto, že se na místě redaktora cítil Matěj Pavlík dostatečně pracovně vytížen a i jeho ambice byly uspokojeny, již od července 1906 usiloval o místo duchovního správce zemského léčebného ústavu pro choromyslné, který se v Kroměříži budoval. „*Motivy jeho přechodu na nové pracoviště nejsou dost jasné, údajně za nimi stála snaha polepšit si finančně, za tři roky působení v politice se dost zadlužil.*“²⁷² V této době požádal ještě jednou o roční osvobození od aktivní duchovní správy, aby mohl nadále redigovat *Pozorovatele*.

Roku 1907 encyklikou *Pascendi Dominici gregis* papež Pius X. odsoudil modernistické hnutí v katolické církvi, Jednota katolického duchovenstva byla u nás kardinálem Skrbenským zakázána a větší část duchovních byla nucena podepsat protimodernistickou přísahu. Matěj Pavlík, který v modernistickém hnutí působil až do jeho zákazu, se stejně jako mnoho dalších, musel smířit se skutečností, že reformní snahy v katolické církvi v dohledné době nedojdou svého naplnění. 1. ledna 1908 nastoupil na vyžádané místo duchovního správce v ústavu pro choromyslné v Kroměříži. Zřejmě i tyto nedávné události vedly Pavlíka k tomu, že veškerou svou energii v následujících letech vložil do činnosti ve prospěch choromyslných i ošetřujícího personálu. Po nástupu do ústavu se začal vzdělávat v oblastech psychologie i psychiatrie, aby mohl svým svěřencům zajistit adekvátní a pokud možno nejvhodnější péči. Svými aktivitami rehabilitoval úlohu duchovního v péči o choromyslné a postavil ji na úroveň péče lékařské, prosadil přísnější pravidla pro výběr a vzdělávání ošetřovatelského personálu a na druhou stranu navrhl postup vedoucí ke zvyšování platů a úpravu sociálního zázemí duchovních i ošetřovatelů.²⁷³ V ústavu založil hudební a divadelní kroužek a s pacienty, personálem i občany města coby aktéry pořádal kulturní představení, pro méně postižené pacienty vymohl vzdělávací aktivity. Jeho návrhy na organizační změny se netýkaly pouze kroměřížského zařízení, ale všech moravských a českých ústavů a přesah jeho snah se dotkl celé monarchie. Svou činnost podložil rozsáhlým zkoumáním a srovnáváním metodik jednotlivých ústavů na základě

²⁷⁰ František Světlík přešel do Olomouce do redakce časopisu *Našinec*. ŠUVARSKÝ, 1979, s. 57.

²⁷¹ MAREK, 2008, s. 450; viz ŠUVARSKÝ, 1979, s. 67.

²⁷² MAREK, 2008, s. 450; viz ŠUVARSKÝ, 1979, s. 67.

²⁷³ Viz ŠUVARSKÝ, 1979, s. 75-87; MAREK, 2008, s. 450, 451.

obsáhlých a podrobných anket a osobních studijních cest.²⁷⁴ Nepochybně je možné prohlásit, že po stránce pastorační pozdvihl českou ústavní péči o psychiatrické pacienty na mezinárodní úroveň a že některými svými kroky byl dokonce pro zahraničí inspirací. V říjnu 1910 byl olomouckým arcibiskupem ustanoven řádným zpovědníkem řádových sester sv. Kříže v městské nemocnici v Kroměříži. Tento úřad vykonával do roku 1916.

I během své činnosti v ústavu pro choromyslné se Matěj Pavlík dále věnoval národoveckým spolkářským aktivitám. Nadále ideově vedl časopis *Pozorovatel*, byl referentem Katolického družstva pro tiskové otázky, členem Katolické politické jednoty v Kroměříži, byl jedním z nejaktivnějších členů Národní jednoty, realizoval se v Jednotě Orel, v Sokolu a nechyběl ani v Moravanu, spolku, který si vytyčil za úkol „*pěstovat zpěv a hudbu vůbec, případně zábavu společenskou*.“²⁷⁵ Jeho novinářské zaujetí jej vtáhlo do politického dění, na půdě místní Katolicko-národní strany v čele s Antonínem Cyrilem Stojanem a Mořicem Hrubanem, kde poznal i Aloise Spisara, později předního teologa Církve československé. Před válkou působil Matěj Pavlík jako Stojanův tajemník pro teoretické a praktické otázky katolicko-národní strany.

Ve válečných letech se jeho práce v ústavu ztížila, v devíti pavilonech byl zřízena vojenský lazaret pro infekčně nemocné (tyfus, spála, cholera, úplavice) a Pavlík kromě chovanců ústavu pastoračně ošetřoval i nemocné vojáky. V jeho duchovní péči se nacházelo až 2000 pacientů. V roce 1916 si Matěj Pavlík podal žádost o přeložení do menšího zařízení podobného typu v Brně, kde by měl více klidu a byl by v centru politického dění. Konzistoř však jeho žádost v roce 1917 zamítla, pravděpodobně pod vlivem Národní strany katolické, která měla obavy z Pavlíkových kritických názorů na její politické směřování.²⁷⁶ Po tomto nečekaném odmítnutí se rozhodl Matěj Pavlík realizovat svou představu o činnosti katolického vlastence po svém. Vyvinul velké úsilí o založení vlastních novin, v nichž se chtěl vyhranit proti nečeské oficiální politice katolických stran. Tato snaha ho paradoxně vzdálila od katolických politických i nepolitických kruhů, které měly z této činnosti strach a dovedla ho až k České státoprávní demokracii (pozdější Národně demokratické straně), v níž našel podporu a pochopení.

²⁷⁴ Navštívil léčebné ústavy ve Steinhofu, Linzi, Curychu, Mnichově, Zweifaltenu a Rottenmühlu a studijní cesty podnikl do severní Itálie a jižní Francie (1910), do Istrie a Dalmácie (1911). Citováno dle: MAREK, 2008, s. 450.

²⁷⁵ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 85.

²⁷⁶ Pavlík se netajil názorem, že považuje současnou politiku Národní strany katolické za nečeskou, neslovanskou a v podstatě nekřesťanskou. Za jeho úsilím získat místo v brněnském ústavu se skrývala i snaha dostat se do ústředí Národní katolické strany a ovlivnit její směřování. MAREK, 2008, s. 451; ŠUVARSKÝ, 1979, s. 93.

Jeho snažení bylo korunováno úspěchem v říjnu 1918 v podobě listu Právo národa.²⁷⁷ Brzy se stal jednatelem „*kněžské satelitní organizace strany*“,²⁷⁸ při čemž se dostal do kontaktu s radikálními reformisty typu Bohumila Zahradníka-Brodského a Karla Farského. V lednu 1919 Matěj Pavlík požádal olomouckou konzistoř o dovolenou a odstěhoval se do Prahy. Stal se tajemníkem Jednoty katolického duchovenstva a bylo mu svěřeno vedení časopisu Věstník. Kvůli jeho radikálním výrokům v Právu národa jej konzistoř ještě téhož roku vyšetřovala²⁷⁹ a zakázala mu nadále do tohoto časopisu přispívat.²⁸⁰ Nejenže Pavlík neuposlechl, ale v dubnu 1919 redigoval publikaci *Obnova církve katolické v Československu*, v níž Jednota otiskla svůj program. Zhruba v červnu téhož roku se u Matěje Pavlíka projevilo vážné degenerativní onemocnění sítnice a hrozila mu trvalá ztráta zraku. Na konci října se v Brně podrobil léčbě. Pro jeho eventuelní uzdravení bylo nezbytné vzdát se jakékoliv práce. To ho vedlo k tomu, že na listopadové schůzi Klubu reformních kněží nabídl své Právo národa k odkoupení Dr. Karlu Farskému pro Klub. Několik dní poté odjel na léčení do lázní v Dolní Lipové. I v tomto vážném stavu udržoval písemný kontakt s ostatními reformními duchovními. Před vánoci 1919 vyjádřil velké potěšení z Farského české mše a litoval, že mu bylo ze zdravotních důvodů odepřeno zúčastnit se českých bohoslužeb na vánoce a na Nový rok.²⁸¹

8. ledna 1920 se na svém pražském zasedání rozhodl Klub reformních kněží vytvořit novou československou církev. Ačkoliv Matěj Pavlík vznik nové národní církve očekával a vítal, její provolání *Národu československému* jej velmi zklamalo.²⁸² V dubnu byl kvůli svým zdravotním potížím dán na trvalý odpočinek. I přesto, že takovéto založení ČČS nepřijal s nadšením, již v červenci 1920 sloužil v Kroměříži první českou mši při oslavě svátku Jana Husa a zapojil se do přípravných prací k ustavení církve na Moravě.²⁸³ V srpnu poslal Matěj Pavlík ostře kritický dopis olomoucké konzistoři a 3. září 1920 následovala jeho exkomunikace kardinálem Skrbenským. Pavlík vystoupil z římskokatolické církve²⁸⁴ a do

²⁷⁷ MAREK, 2008, s. 452.

²⁷⁸ MAREK, 2008, s. 452.

²⁷⁹ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 103; srov. MAREK, 2008, s. 452.

²⁸⁰ Pavlík tehdy konzistoři sdělil, že je jedním ze spolupracovníků Práva národa a zamlčel, že je majitelem a vedoucím tohoto listu.

²⁸¹ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 109.

²⁸² Provolání hodnotil jako extrémně povrchní a prohlášení o svobodě svědomí člena církve mu připadalo velmi nejasné. Ačkoliv celý akt považoval za rychlý, předčasný, nepřipravený a nedostí uzrálý, přesto s ním souhlasil. ŠUVARSKÝ, 1979, s. 113; MAREK, 2008, s. 453.

²⁸³ „*Mše podle ritu ČČS sloužil pak i na dalších místech na střední Moravě. V Kroměříži inicioval ustavení náboženské obce.*“ Citováno dle MAREK, 2008, s. 453.

²⁸⁴ Oznámení o vystoupení z římskokatolické církve sdělil městské radě v Kroměříži 11. října 1920. ŠUVARSKÝ, 1979, s. 119.

budoucná se už plně věnoval jen práci pro CČS. Po svém přestupu do CČS patřil Matěj Pavlík ke krajním radikálům.²⁸⁵

Na sněmu CČS, jenž se konal 8. – 9. ledna 1921, měl pronést referát, který by položil základy pro dogmatické učení nové církve. Jak jsem se již dříve zmínila, Pavlík se v referátu k podstatě věci příliš nevyjádřil a vlastně ji obešel prohlášením sněmu nekompetentním usnášet se o čemkoliv z oblasti věrouky. Omezil se na pouhé specifikování velmi obecných radikálně směřovaných směrnic. I přesto byl jeho referát nadšeně přijat a jeho směrnice se staly závazným základem budoucí ideové práce CČS. Na schválení kroků směřujících k připojení k srbské pravoslavné církvi reagoval velmi negativně s tím, že na srbské církvi se nedá nic zmodernizovat.²⁸⁶ Zemská rada starších pro Moravu a Slezsko její posléze zvolila za vrchního zemského duchovního správce s agendou biskupského administrátora.

6. dubna na schůzi učitelské jednoty Hostýn v Bystřici pod Hostýnem pronesl velmi radikální projev,²⁸⁷ ve kterém označil dogmata za pouhé etapy v myšlenkovém rozvoji lidstva.

²⁸⁵ CINEK, 1926, s. 40; srov. ŠUVARSKÝ, 1979, s. 118. Když v Praze 3. 9. 1920 probíhala jednání ústředního výboru Církve československé o podmínkách vstupu nové církve do svazku se srbskou pravoslavnou církví Matěj Pavlík (byl jednání přítomen ačkoliv nebyl členem výboru) spolu s delegátem Stejskalem prosadil do memoranda onen dodatek „s výhradou svobody svědomí a volného náboženského vývoje“.

²⁸⁶ Jeho postoj byl zachycen referentem katolického časopisu Čech: „Mluvil proti Srbsku a proti spojení se srbskou církví, na níž se nic prý nedá zmodernizovat a proti tomu, aby církev se dávala do vleku srbské církve. Tím velmi nemile byl dotčen Zahradník i Farský, kteří mají věc se srbskou církví napolo hotovou“. „Sněm“ církve československé v Praze. Čech, 46, 1921, č. 10, 11. s. 1 – 2. Citováno dle: MAREK, 2005, s. 227, 228.

²⁸⁷ Prohlásil tehdy, že: „Církev československá uznává zákon evoluce i na poli náboženském. Dogmata jsou jen etapy v myšlenkovém rozvoji lidstva. Chce se propracovati k náboženství čistému. Jako ve středověku dal český národ pověk k myšlenkové revoluci, tak my dáme dnes podnět k oddogmatizování a splynutí křesťanských církví. Přijali jsme sice obřady církve římské, ale pouze jako symboly k projevu zbožné nálady, tedy jen jako pomůcky náboženské, nikoliv jako formulky čarodějně, neboť nemůže býti kněz čarodějem, ale vůdcem v životě náboženském. Každá církev je spasitelná, koná-li svůj úkol, má-li totiž za cíl mravní obrodu. Náboženství se musí prožít, má-li býti zvěrazné. Proto také církev musí býti národní, má-li se státi životním. Janom národní církev znamená posilu ve výchově národů. Československá církev je národní nejen proto, že koná bohoslužby jazykem národním, ale že pozoruje celý národní vývoj se stanoviska všennárodního. Jsme dosud rozpoltěni. Oslavujeme na příklad Husa, ale nejsme jeho následovníky. Chceme též jiným národům slovanským dáti podnět k emancipaci církevní. Rusové na příklad také nemají církve národní. Pravoslavi je vlastně církev řecká. Jsme národem vzdělaným a máme své veliké duchy – Komenského, Masaryka – jsme tudíž schopni vytvořiti svérázný typ křesťanství, tak jako to dovedou i Rusové, kteří mají velikého apoštola Tolstého, jen až prodělají strašnou dnešní krizi. Nám nestačí jen český jazyk při bohoslužbách a zrušení celibátu, ale chceme vésti lid k životu mravnímu, a dle toho také člověka hodnotíme. Chceme usilovati o to, aby každý dovedl žítí v úplné shodě se zásadami mravnosti – sám, bez cizí pomoci. Rozdíl mezi knězem a laikem nesmí býti podstatný a zmizí. Jsme pro úplnou odluku církve od státu i školy. Pro nynější dobu přechodnou jsme ovšem rádi, vypomohou-li nám učitelé z nedostatku kněží ve vyučování náboženském. Ale dopřáváme jim úplné svobody přesvědčení. Katechismu neučíme. Čteme písmo a dle něho nabádáme k životu křesťanskému. Bezkonfesijnost chápeme, a máme za to, že je prospěšnější zůstatí v duchovním stylu a býti příslušníkem té církve, která nám dává možnost využití se nábožensky svým způsobem. K církvi československé víže nás přátelství. Vychází nám všemožně vstříc, propůjčuje nám svých chrámů k bohoslužbám. Jako ani nynější forma církve československé není stabilní, ale bude se přizpůsobovati budoucímu vývoji, tak i církev československá, dík svým vývojovým možnostem bude se muset reformovat, zmodernizovat. Pak nadejde chvíle, kdy splynou obě církve v jednu.“ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 88.

21. dubna 1921 se Matěj Pavlík zúčastnil setkání zástupců moravsko-slezských obcí s níšským biskupem Dositejem. Po této schůzce zdánlivě změnil náhle názor a začal prosazovat přijetí do srbské pravoslavné církve a spolupráci s biskupem Dositejem.²⁸⁸ Domnívám se, že to, co profesor Cínek a další považují za náhlou a obtížně pochopitelnou pronikavou názorovou proměnu, ve skutečnosti žádnou proměnou nebylo. V okamžiku, kdy biskup Dositej zaujal vstřícný postoj k Pavlíkově projevu a na dotaz, zda považuje nicejsko-cařihradské vyznání víry a přijetí sedmi všeobecných sněmů za dostačující podmínky pro svěcení kandidátů navržených obcemi Církve československé, odpověděl kladně, došlo dle mého soudu k zásadnímu nedorozumění. Zatímco pro pravoslaví je definiční výměr dogmatu integrální součástí dogmatu samotného, pro modernistu či liberála je definiční forma věcí podléhající vývoji a tedy poměrně relativní. Srbská církev tomu tedy rozuměla jako přijetí bezvýhradnému, zatímco Matěj Pavlík tomu rozuměl jako přijetí s výhradami.²⁸⁹ Povzbuzen Dositejovým pozitivním postojem ke svým reformátorským záměrům²⁹⁰ pravděpodobně tehdy usoudil, že v pravoslavné církvi překvapivě našel ono pole působnosti, které tak usilovně hledal – církev se svátostmi a posloupností, která je otevřená reformním snahám, ba přímo po změně volá.

Pod „přijetím sedmi všeobecných sněmů a nicejsko-cařihradského vyznání“ si tedy obě strany nejspíše představovaly cosi diametrálně odlišného. 7. května 1921 Ústřední výbor CČS přijal rezoluci, ve které se přihlásil k zásadám a usnesením sedmi všeobecných sněmů a k přijetí nicejsko-cařihradského vyznání víry. Matěj Pavlík zde zhodnotil alternativy, ke kterým CČS mohla přiklonit.²⁹¹ Na adresu možné pravoslavné orientace pronesl: *„Náš poměr k pravoslaví: budeme tvořiti samostatnou CČS se samostatnou ústavou, organizací, se samostatnou bohosloveckou školou, směrem teologie i obřadem. [...] Budeme zaváděti reformy. [V pravoslaví, pozn. P. M.]“*²⁹²

²⁸⁸ „V dopise Farskému po olomoucké schůzi navrhoval, aby představitelé ústředí církve československé pracovali co nejvíce s biskupem Dositejem, a nechali ho zasahovat i dosti intenzívně do organizační práce církve.“ Citováno dle ŠUVARSKÝ, 1979, s. 120; srov. MAREK, 2008, s. 454.

²⁸⁹ Tuto tezi podporuje i znění směrnic, jež Matěj Pavlík přednesl ve svém referátu na sjezdu CČS 7. dubna 1921. „Jsme přesvědčeni o všeobecné platnosti zákona vývoje –.“ „S tohoto stanoviska díváme se i na dogmata křesťanská a všechna usnesení církevních sněmů, jež chápeme jako svou dobou podmíněné etapy ve vývoji křesťanské myšlenky.“ Citováno dle: CÍNEK, 1926, s. 64, 65.

²⁹⁰ Zdá se, že biskup Dositej patřil v srbské pravoslavné církvi mezi tu část duchovenstva, která byla změnám příznivě nakloněna a měla pochopení pro modernistické snahy. V rozhovoru s Pavlíkem na schůzi v Olomouci prohlásil: „Já si řekl: budeš služebníkem lidí tak, jak to již sám Kristus o sobě říkal. To ovšem neznamená, že bych se stavěl proti ženitbě. To nikoliv. Druhá ženitba jest dokonce i naším požadavkem a byl to náš biskup Mileš, který již dávno pro požadavek tento psal.“ Citováno dle: MAREK, 2005, s. 230.

²⁹¹ Zhodnotil zde možnosti příklonu ke sféře protestantské, anglikánské a pravoslavné. Viz MAREK, 2008, s. 63.

²⁹² Citováno dle: MAREK, 2008, s. 63.

Na druhém sněmu ČČS, který proběhl v srpnu téhož roku byla potvrzena jeho volba moravsko-slezským biskupem a 25. září 1921 přijal Matěj Pavlík v Bělehradu biskupskou chirotonii od patriarchy Dimitrije.²⁹³

Po návratu do Prahy byl zástupci obou směrů v církvi slavnostně přivítán, ale fakt, že se díky své biskupské hodnosti reálně ocitl v čele církve, začal radikálním kruhům (pravděpodobně zejména určitým osobám v nich) vadit. Napětí mezi biskupem Gorazdem a Karlem Farským se projevilo polemickými články v tisku.²⁹⁴ Na sjezdu českých diecézních rad v Pardubicích 25. července 1922 už bylo na nepřítomného Gorazda²⁹⁵ útočeno jako na podplaceného exponenta srbské pravoslavné církve

V červenci 1922 se biskup Gorazd vydal na misijní cestu do USA, která trvala do února 1923. Mezitím došlo v Československu k vyhocení situace – K. Farský spolu s F. Kalousem vydali Československý katechismus,²⁹⁶ což bylo pro srbskou církev důvodem k rozhodnutí, že za těchto okolností je absolutně vyloučené, aby byli K. Farský a F. Pařík vysvěceni na biskupy a 26. února 1923 přerušila s ČČS veškerá jednání. Po návratu do Československa biskup Gorazd zjistil neutěšený stav v církvi, v níž mu zůstala věrná jen malá část duchovních i laiků.

Nastalé poměry ho přiměly k tomu, že 5. března 1923 rezignoval na funkci biskupa ČČS.²⁹⁷ V této době se snažil vyjednávat s ČNOP o připojení svého stáda k pravoslavným, ale požadavky, které si kladl, byly pro pravoslavnou náboženskou obec nepřijatelné.²⁹⁸ Po nedlouhém čase ale své rozhodnutí revidoval a na diecézním shromáždění 18. března 1923 v Přerově svou rezignaci vzal zpět. Snažil se prosadit takový způsob soužití obou frakcí v ČČS, v němž by pravoslavná část tvořila uvnitř církve autonomní celek s odlišnou ústavou a správou.²⁹⁹ Farský byl sice v daném momentu tímto nápadem zaujat, ale již 12. dubna 1923 bylo Gorazdovi dáno rozhodnutím ústřední rady na vědomí, že o tento model fungování církve není zájem a že nikdo nebude bránit jeho odchodu z církve.

²⁹³ MAREK, 2008, s. 454; ŠUVARSKÝ, 1979, s. 122. Chirotonii předcházelo v souladu s pravoslavnými zvyklostmi postřížení svěcence na mnicha v monastýru na Fruške Gore, při kterém přijal Matěj Pavlík jméno Gorazd.

²⁹⁴ MAREK, 2008, s. 67.

²⁹⁵ Dalšími terči útoků se stali J. Židek, K. Koudelka a B. Zahradník-Brodský. Viz MAREK, 2008, s. 68.

²⁹⁶ Šlo o příručku, která měla v kompaktní formě definovat věrouku ČČS. Autoři se nejen naprosto odchýlili od učení pravoslavné církve, ale v některých tvrzeních dostali dokonce naprosto mimo půdu křesťanství.

²⁹⁷ MAREK, 2008, s. 73, 455.

²⁹⁸ Mezi tyto požadavky patřilo např. změna jména církve, povolení západního ritu, rozdělení církve a věřících podle příslušnosti k tomu neb onomu obřadu, rozdělení biskupské jurisdikce, nikoliv podle území, ale podle ritu, požadavek pomazávání sv. myrem pouze dospělých věřících a to výhradně osobou biskupa – viz přílohu č. 9 – Dopis arcibiskupa Savvatije srbskému patriarchovi Dimitrijovi ohledně dění v ČČS a biskupa Gorazda – 1923

²⁹⁹ MAREK, 2008, s. 74.

Trvalo to ještě více než rok, než se jeho rozchod s Církví československou stal definitivním. 21. července 1924 po nátlaku radikální části CČS definitivně rezignoval na místo biskupa a církev opustil. V srpnu 1924 se v Olomouci se svými příznivci rozhodl vstoupit do České náboženské obce pravoslavné vedené arcibiskupem Savvatijem, přestože „*tato organizace pro ně reprezentovala odlišný pravoslavný proud*“.³⁰⁰ V prosinci 1924 se Gorazd stal předsedou moravské eparchiální rady pravoslavné církve v Olomouci a o rok později stanul v čele ČNOP.³⁰¹

V čele pravoslavné církve v Československu stál 18 let. „*Zásadním způsobem, jako duchovní-reformista, v tradici a návaznosti na své dosavadní kněžské směřování, zasáhl do všech oblastí církevního života v české pravoslavné církvi*“.³⁰² Jeho reformátorské snahy, zejména v oblasti liturgické samozřejmě nenacházely vždy pochopení. Tato skutečnost stála za jeho rozpory s arcibiskupem Savvatijem a jeho věřícími ačkoliv byla zčásti překryta jurisdikčními spory obou skupin. Stejně tak se projevila i v Gorazdově vztahu k osobě o. Alexeje Vaňka a nejmarkantněji se ukázala ve sporu biskupa s o. Josefem Žídkem. Odlišný názor na fungování pravoslavné organizace mládeže byl v podstatě pouze záminkou „*ke střetu dvou koncepcí pravoslavi, Žídkovy tradicionalistické a Gorazdovy modernistické*“.³⁰³ Stejně jako u konfliktu s arcibiskupem Savvatijem použil i v tomto případě Gorazd mocenské prostředky k tomu, aby prosadil svou koncepci.

Zdá se, že biskup Gorazd po celou dobu, kdy vedl pravoslavnou církev, bojoval s pochybnostmi,³⁰⁴ zda si skutečně vybral tu pravou cestu. Kromě poměrně častého uvažování nad připojením se zpět k CČS nebo ke starokatolické církvi navázal v letech druhé světové války opět kontakt s římskokatolickou církví a zjišťoval, zda by bylo možné se k ní vrátit.³⁰⁵

Kruciální otázku za biskupa Gorazda nakonec rozhodly okolnosti. Po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Tristana Heydricha byla skupina Antropoid ukryta v kryptě katedrálního chrámu sv. Cyrila a Metoděje. Po prozrazení úkrytu a zneškodnění atentátníků byli zatčeni i všichni, kteří měli s ukrytím parašutistů něco

³⁰⁰ Citováno dle: MAREK, 2008, s. 456.

³⁰¹ V listopadu 1925 byl na sněmu pravoslavné církve v České Třebové zvolen biskupem pro celou českou pravoslavnou církev.

³⁰² Citováno dle: MAREK, 2008, s. 456.

³⁰³ Citováno dle: MAREK, 2008, s. 457.

³⁰⁴ „*Jsem nervově jaksi nesvůj a nejraději bych resignoval. Toužím po klidu a samotě*“. Dopis biskupa Gorazda biskupu Paškovi z 16. června 1931, archiv starokatolického ordinariátu v Bernu.

³⁰⁵ „*v letech okupace se uzavřel do samoty a bilancoval své životní úsilí. Tehdy prý poznal, že jeho další cesta vede zpět do římskokatolické církve. Navázal kontakty s některými řádovými kněžími a vyjednával s představiteli Tovaryšstva Ježíšova o vstupu do řádu za určitých podmínek. Obdobné svědectví o Gorazdově zájmu vrátit se do římskokatolické církve vydal také údajně Dr. František Cinek*“. Srov. SÁVVA: „*V zájmu pravdy*“, s. 113 – 114. Citováno dle: MAREK, 2008, s. 457.

společného. Jako představitel církve byl zatčen i biskup Gorazd a po odsouzení stanným soudem byl 4. září 1942 popraven na kobylické střešnici.³⁰⁶

³⁰⁶ URBAN, 1973, s. 112.

6. Podstata sporu

Ačkoliv spor mezi svérázně pravoslavnou skupinou biskupa Gorazda a tradicionalistickým kruhem okolo arcibiskupa Savvatije se navenek projevil především jako spor dvou jurisdikcí o naše území – konstantinopolské a srbské, ve skutečnosti byla podstata sporu mnohem hlubší. Šlo o střet dvou koncepcí a dvou různých chápání pravoslavné víry. Zatímco pro Savvatije představovala pravoslavná církev se svou tisíciletou tradicí a dogmaty tu jedinou a nejlepší možnou cestu ke spáse, pro Gorazda byla vhodným polem pro naplnění jeho reformních snah v rámci křesťanství. Na pozadí mocenského boje dvou patriarchátů vzplála bitva mnohem zásadnější.

6. 1. Období od Gorazdova svěcení v Bělehradě do první rezignace

27. září 1921 se delegace ze Srbska spokojeně vrátila do Čech.³⁰⁷ Zde mezitím došlo v řadách CČS k nepokojům, které církev dosti zdiskreditovaly v očích veřejnosti. Ke stížnosti smíchovské rady starších na Karla Farského se připojila i rada starších v Benešově a proti Farskému se rozpoutala doslova mediální kampaň – všem náboženským obcím byly rozesílány útočné letáky na jeho osobu, členové CČS byli vyzýváni, aby nedopustili „by v čelo církve československé byl postaven bezvěrec“³⁰⁸ a tato obvinění byla publikována i v denním tisku. Farský za pomoci oficiálního časopisu CČS *Českého zápasu* spustil protiútok – veřejně označil za autora pomlouvačné aféry Bohumila Zahradníka-Brodského, který prý žárlí, že nebyl zvolen biskupem on. Toto vzájemné osočování došlo tak daleko, že na stránkách *Českého zápasu* byla otištěna jména odbojných členů CČS s prohlášením, že s nimi církev nemá do budoucna nic společného.³⁰⁹ Karlu Farskému se nakonec podařilo protesty eliminovat, ale za cenu odchodu Bohumila Zahradníka-Brodského, který po této aféře zcela zmizel z veřejné scény.

Zpráva o souhlasu³¹⁰ srbské pravoslavné církve s chirotonií i dalších dvou kandidátů na biskupy radikální křídlo CČS mile překvapila a na nějaký čas utlumila počínající rozpory. Záležitost se svěcením zbývajících dvou kandidátů se ale pro formální právní překážky

³⁰⁷ CINEK, 1926, s. 93. Biskup Gorazd se nevrátil spolu s delegací, ale až v listopadu. Je pravděpodobné, že za jeho zdržením v Srbsku nestojí pouze cesta do Niše, ale i snaha srbské církve dosáhnout uznání chirotonie československou vládou před návratem nového biskupa do Čech. Bělehradské zastupitelství v této věci několikrát intervenovalo u MZV, ale marně. Vláda Gorazdovo svěcení uznala až téměř po roce.

³⁰⁸ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 93.

³⁰⁹ CINEK, 1926, s. 94; CINEK, František: *Rozvrat církve československé*. Olomouc 1923, s.5.

³¹⁰ MAREK, 2005, s. 237; CINEK, 1926, s. 94.

vlekla³¹¹ a napětí začalo opět stoupat. To, že se biskup Gorazd stal díky svému svěcení de facto hlavou církve vyvolávalo v radikálním křídle nevoli.³¹²

Když v prosinci 1921 opět pobýval biskup Dositej v Praze, obrátili se na něj opět představitelé Československé obce pravoslavné a s odvoláním na své dřívější žádosti se dožadovali, aby se Dositej věnoval i pravoslavným a ne výhradně CČS. Na to jim biskup Dositej údajně odpověděl, že „pravoslavní prý mu neutekou, ale že českoslovenští mohli by utéci.“³¹³ Když zástupci pravoslavné obce poukazovali na kvalitu těchto „nových pravoslavných“, kteří ani po vysvěcení svého biskupa nemají s pravoslavím téměř nic společného, biskup Dositej jejich námitky odmítl s tím, že to budou „pravoslavní západního obřadu“.³¹⁴ Když čeští pravoslavní na biskupa i nadále naléhali a argumentovali tím, že žádali srbskou církev o pomoc a ta jim byla jím, biskupem Dositejem, slíbena, prohlásil Dositej, že „on vyslán jest srbskou církví toliko k církvi československé a nikoli k pravoslavné obci, že se také nepamatuje, že by se byly nějaké žádosti pravoslavných v Synodě projednávaly.“³¹⁵ 18. ledna 1922 pak biskup Dositej Československo opustil.

Zástupci Československé obce pravoslavné se podle Vladimíra Grigoriče začali domnívat, že snad v srbské církvi došlo k nedorozumění a delegace CČS byla považována za pravoslavnou a tedy se asi patriarchát domnívá, že se tím postaral i o pravoslavnou obec.³¹⁶ Proto se 18. února 1922 pražská pravoslavná obec znovu obrátila na srbskou pravoslavnou církev s vysvětlením situace a opětovnou prosbou o pomoc. Nicméně ani na tuto žádost opět nebylo odpovězeno.

31. března 1922 byla schválena Česká náboženská obec pravoslavná v Praze pro obvod Čech, Moravy a Slezska, která si 15. června 1922 zvolila za svého prvního biskupa archimandritu Savvatije. Tuto volbu schválily i státní orgány, načež 30. srpna 1922 byl tento fakt sdělen mezi jinými i srbskému patriarchovi Dimitrijovi. Ani na toto sdělení srbská pravoslavná církev nereagovala.³¹⁷

³¹¹ Volby biskupů CČS provedly státem dosud neschválené církevní obce a bylo třeba věc napravit. Tento fakt také komplikoval uznání československé vlády volby Matěje Pavlíka biskupem. Oficiálně byl na svém postu potvrzen až 23. listopadu 1922, tedy téměř rok po vysvěcení. Viz MAREK, 2005, s. 238; MAREK, 2008, s. 66.

³¹² CINEK, 1926, s. 99.

³¹³ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 79.

³¹⁴ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 79.

³¹⁵ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 79.

³¹⁶ GRIGORIČ, 1926, s. 79.

³¹⁷ MAREK, 2008, s. 83; GRIGORIČ, 1926, s. 53.

15. června 1922 na ustavující schůzi České náboženské obce pravoslavné se dostavila skupina věřících Církve československé z Tábora vedená duchovním Divišem a požádala o přijetí do pravoslavné církve.³¹⁸

V tuto dobu opět přicestoval do Prahy biskup Dositej. Při návštěvě Miloše Červinky se v kanceláři setkal i s archimandritou Savvatijem. Po Savvatijově odchodu se údajně biskup Dositej Červinky ironicky otázel: „*Nu tak, biskupa máte, ale kdo vám ho vysvětlí?*“³¹⁹

Napětí v Církvi československé se zatím projevovalo polemickými články Dr. Farského a biskupa Gorazda v tisku, jinak panoval napjatý klid.³²⁰ V druhé polovině roku 1922 objížděl biskup Dositej moravské obce a sloužil zde „*bohoslužby dle ritu československého*“, údajně „*s povolením srbské pravoslavné církve*“.³²¹ S postupem času averze k pravoslavnému směru narůstala. Na sjezdu českých diecézních rad v Pardubicích, který byl postupně odkládán až na 25. července 1922, aby se ho biskup Gorazd kvůli chystané cestě do Ameriky nemohl zúčastnit, se znovu otevřela otázka pravoslavné orientace ČČS. Sněmovní rezoluce sice proklamovala přijatou tezi, že základem učení Církve československé je usnesení sedmi všeobecných sněmů a nicejsko-cařihradské vyznání víry a žádala posvátný synod srbské církve o vysvěcení zbývajících kandidátů na biskupy, ale zároveň si vymíněla, že církvi nebude bráněno „*aby mohla v souvislosti s církvemi pravoslavnými i ostatními křesťanskými vzítí usnesení všeobecných sedmi sněmů a kredo nicejsko-cařihradské za základ a vývojové východisko k naplnění své náboženské reformace v národě československém v duchu evangelií, všeobecné tradice křesťanské, národní tradice husitské a českobratrské i nynějšího vlivu stavu lidské kultury*“.³²² Farského křídlo ČČS se tak ve spirále začínalo vracet k prvopočátku svého hledání.

³¹⁸ Této události se pravděpodobně týká ona zmínka v dopise arcibiskupa Savvatije patriarchovi Dimitrijovi o věřících ČČS z Tábora a Trhových Svin, kteří přestoupili k České náboženské obci pravoslavné. Viz příloha č. 9; MAREK, 2005, s. 239; CINEK, 1926, s. 161. Podle dopisu biskupa Gorazda starokatolickému biskupu Paškovi z 21. srpna 1923 se zdá, že církevní obec v Táboře zcela přestoupila k ČNOP až v dubnu 1923. „*V Táboře, dokud aby směry byly zastoupeny v náboženské obci naší, trvaly též samé spory. V dubnu pravoslavně smýšlející vystoupili z církve československé a přistoupili k pravoslavné obci pražské, která jim tam dala kněze, a nyní už sporů není. Těch pravoslavných je tam už přes 1 600, což je na tak krátkou dobu počet značný. Dojde asi ku přeskupení v celém našem náboženském hnutí, neboť to napjetí jest nesnesitelné. Prosím Vás, nejdůstojnější pane biskupe, abyste aspoň někdy vzpomněl si v modlitbě na tu naši krisi a prosil Boha, by nám ukázal cestu k jejímu vyřešení. Nynější stav je na dlouho nesnesitelný.*“ Archiv starokatolického ordinariátu v Bernu.

³¹⁹ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 80.

³²⁰ MAREK, 2005, s. 239; MAREK, 2008, s. 67; CINEK, 1926, s. 100, 101.

³²¹ „*Za Pravdou*“, Olomouc, 24. srpna 1922, č. 34., str. 211. Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 82.

³²² Citováno dle: CINEK, 1926, s. 107.

Koncem července 1922 pak biskup Gorazd odjel do USA. Během této cesty odevzdal episkopální církvi³²³ v Americe memorandum, podle něhož je „přesvědčen, že episkopální církev jest úzce příbuzna s novou církví, která byla organisována v československém národě v r. 1920, jako československá národní církev.“ Že „československá pravoslavná církev určuje si svou vlastní liturgii a řád, s ohraničením autonomie, která nejlépe vyhovuje mentalitě západo-evropanů. Tímto způsobem československá pravoslavná církev jest na půl cestě mezi Východními Pravoslavnými Církvemi, s jichž dogmaty ona zásadně souhlasí, a Západními Episkopálními Církvemi, s kterými jest spolčena společnými obyčeji...“ V tomto memorandu biskup Gorazd „nacházejí, že episkopální církev jest nejbližší příbuzna mladé čsl. církvi“³²⁴ navrhl uzavření smlouvy o vzájemném poskytování náboženských úsluh v oblastech, kde jedna z církví nemá duchovní. Čili episkopální církev by v Americe obsluhovala ovečky Církve československé a naopak v Čechách by příslušníci episkopální církve našli útočiště v CČS. „Pravoslavný“ biskup de facto svévolně nabídl intercommunio³²⁵ episkopální církvi.

Za pobytu biskupa Gorazda v Americe se v Čechách rozpoutala hotová bouře. Dr. Karel Farský spolu s Františkem Kalousem vydali *Československý katechismus*.³²⁶ V této příručce, která byla koncipovaná jako první učebnice pro mládež a věřící a měla shrnout věrouku Církve československé, zašli autoři daleko za hranice křesťanství. Biskup Dositej, který na Moravě zastupoval v duchovní správě nepřítomného biskupa Gorazda, se od této knihy veřejně distancoval a po osobním setkání s Karlem Farským zdrceně opustil Československo. Tuto aféru ukončilo rozhodnutí posvátného synodu srbské pravoslavné církve, k němuž se biskup Dositej okamžitě obrátil. V únoru 1923 se srbská pravoslavná církev rozhodla přerušit s Církví československou veškeré styky.

³²³ Episkopální církev jej okamžitě po příjezdu pozvala na generální konvent, který se konal v Portlandu od 6. do 24. září. Gorazd se již při zahájení konventu zúčastnil s delegáty episkopální církve zúčastnil společné Večeře Páně. Na sjezdu byli přítomní i tři pravoslavní biskupové – bejrútský arcibiskup Gerasim, jeruzalémský (dle Dr. Cinka biskup neapolitský z Palestiny) biskup Pantelejmon a syrský biskup Aftimios. Zejména poslední jmenovaný se k biskupu Gorazdovi choval velmi rezervovaně (čemuž se ale vzhledem ke Gorazdovým aktivitám jako bylo ono společné sloužení eucharistie není co divit). CINEK, 1926, s. 140; GRIGORIČ, 1926, s. 82; srov. VOPATRNÝ, 1999, s. 92.

³²⁴ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 82.

³²⁵ O této záležitosti se ve svém dopise archimandritovi Savvatijovi zmiňuje i metropolita RPC americký Platon (pravděpodobně nástupce pozdějšího patriarchy Tichona): „Sem do Ameriky přijel, a nyní zde mešká nějaký Gorazd (Pavlik), prohlásivší se za pravoslavného episkopa srbského svěcení, a za takového uznáný a přijatý ve zdejších episkopálních protestantských a našich rozkolnických kruzích. Obřadu on se drží latinského a názorů protestantských. Pravoslavného elementu v něm vůbec není viděti. Nedávno ovšem veřejně prohlásil o sobě, **on že pravoslavným není** – což jsem zvěděl od jednoho váženého episkopálního biskupa, který ho proto rozhodně odsoudil... Jeho činnost pohoršuje naše věřící (nedávno prohlásil, že on a jeho věřící mohou a budou přijímati „svátosti“ u episkopálů – záležitost to nikterak jednotlivé episkopské kompetence).“ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 82; srov. CINEK, 1926, s. 141, 142.

³²⁶ CINEK, 1926, s. 109; MAREK, 2008, s. 68, 69; MAREK, 2005, s. 240; VOPATRNÝ, 1999, s. 92.

I během svého pobytu v Americe se biskup Gorazd aktivně věnoval korespondenci. Poté, co se dozvěděl o vydání československého katechismu, charakterizoval v jednom z dopisů Josefu Žídkovi situaci slovy, že „*CČS se ocitla mimo půdu křesťanství a stojí na půdě čisté etiky*“.³²⁷ Nicméně z vývoje, který ve vztahu se srbskou pravoslavnou církví nastal, nevinil pouze Farského, ale jistý díl odpovědnosti přiznával i biskupu Dositejovi.³²⁸ S chudobínským duchovním a svým blízkým přítelem Josefem Žídkem v dopisech kromě aktuálního dění v CČS často rozebíral i možnou podobu pravoslaví, která by podle něj byla v našich krajích přijatelná. Gorazdovy názory a postoje otevřeně ukazují jeho neutuchající reformátorské a modernistické snahy i na půdě ortodoxie: „*Jak mi svědomí káže nejít směrem Farského, tak mi svědomí zakazuje přijati obřady východní, jak to miní pravoslavná obec pražská. Je to strašná mizérie*“.³²⁹

Po návratu zpět do Československa si biskup Gorazd v plnosti uvědomil skutečný stav věcí a zjistil, že mu z církve zůstala nakloněná jen malá část věřících. Po zjištění, jakým směrem se vyvinula situace v ČNOP, odcestoval Gorazd začátkem února do Bělehradu, kde si vyžádal odpověď posvátného synodu na žádost pravoslavné obce z 30. srpna 1922 a obdržel mandát k vyjednávání se Savvatijem a Dr. Červinkou o spolupráci obou skupin.

24. února 1923 navštívil kancelář České náboženské obce pravoslavné a sdělil, že srbská církev obdržela žádosti českých pravoslavných z roku 1920 a 1921 a oznámení o volbě biskupa z 30. srpna 1922 a on je zmocněn srbskou pravoslavnou církví k jednání s ČNOP.³³⁰ V dopise, jenž zástupcům pravoslavné obce od srbské církve předal, stálo, že ta vítá vytvoření pravoslavné obce a žádá, aby „*její představenstvo spolupracovalo s Episkopem Gorazdem na*

³²⁷ Citováno dle: MAREK, 2005, s. 241.

³²⁸ „*Možná, že k tomu všemu musilo dojít, poněvadž ani ze strany vladyky Dositeje nebylo o celé té věci (při jednání s naší církví) jednáno přesně. Srbská církev nebyla správně informována, postup byl lehkomyšlný. To nemohlo dobře skončit.*“ Citováno dle: MAREK, 2005, s. 243

³²⁹ *Hlavní vina je v liturgii nejen pro její délku a jednotvárnost, ale i pro její přílišnou abstraktnost. Potřebujeme naprosto více konkrétnosti [...]. Kněžstvo pravoslavné koná bohoslužby velmi mechanicky [...]. My chceme pravoslaví lepší, životnější, chceme, aby našich bohoslužeb zúčastnili se lidé rádi, a ne aby se jim vyhýbali [...]. (Bez data, asi počátek listopadu 1922). – „Poslední dopis doplňuji – aby nepovstalo nedorozumění – v tom smyslu, že jsem pro obřad východní zkrácený s vložkou 'Sláva na výsostech Bohu', ale aby byl oživen zdůrazněním určité myšlenky na každou neděli. Věř mi, že v této věci přijdou za námi též východní církve, nechtějí-li stále ztrácet. [...] Hovořil jsem dlouho s prof. Pupinem o tom, a on mne prosil, abychom to v zájmu pravoslaví provedli. (4. 11. 1922). „[...] Musíme si rozhodně vymínit, že přijali jsme a přijímáme dogma pravoslavné, ale v obřadech a disciplíně že nám musí být zaručena svoboda, na základě níž i z obřadů pravoslavných si budeme moci vybírat jen ty částky, které našim potřebám budou vyhovovat a jimiž též na venek projevíme své spojení s pravoslavím. Velikou věc by vykonaly pravoslavné církve, kdyby nás uznaly za uniatskou církev pravoslavnou se samostatným obřadem a řádem a kdyby se spokojily s přijetím dogmatu, jak to učinila církev římská vůči svým uniátům východního ritu. Kdyby to dovedly církve pravoslavné učinit, získalo by pravoslaví mnoho na západě vůbec, zvláště u konzervativního směru protestantských církví.“ (29. 11. 1922). Citováno dle: MAREK, 2004, s. 50.*

³³⁰ GRIGORIČ, 1926, s. 57; MAREK, 2005, s. 275, 276. Zmocnění k vyjednávání s arcibiskupem Savvatijem obdržel Gorazd od synodu tajně, i přes námitky biskupa Dositeje.

společném díle pravoslavném“.³³¹ Srbská pravoslavná církev nabízela archimandritovi Savvatijovi i biskupské svěcení, za podmínky, že je nepřijme od konstantinopolského patriarchátu a skloní se pod jurisdikci srbské církve.³³²

Představitelé České náboženské obce pravoslavné s ohledem na to, že cesta do Konstantinopole za účelem chirotonie archimandrity Savvatije již byla dojednaná, mohli jen vyslovit upřímnou lítost nad tím, že si dal srbský patriarchát s odpovědí tolik let na čas. Dva dny po schůzce 26. února zástupci ČNOP odcestovali do Konstantinopole, kde proběhla volba archimandrity Savvatije biskupem české pravoslavné církve a jeho vysvěcení.

Biskup Gorazd³³³ okamžitě oznámil srbskému posvátnému synodu, jak se situace v ČNOP vyvinula. Patriarcha Dimitrij ihned reagoval zasláním telegramu do Konstantinopole, ve snaze svěcení zastavit. 2. března 1923 odeslal depeši následujícího znění: *„Mám čest v bratrské lásce sdělit s Vámi, že jsme se dověděli, že archimandrit Sawatij, duchovní správce jedné pravoslavné náboženské obce české v Praze, přijede k Vám, aby byl vysvěcen na episkopa. Naše církev pracuje již asi dva roky o posílení, rozšíření a organisování pravoslavně věřících v mladé církvi, máme již jednoho českého pravoslavného episkopa, který obdržel vysvěcení od naší církve a máme v Československé republice i svého delegáta. Kdyby archimandrit Sawatij byl Vámi vysvěcen, nastaly by kanonické neshody mezi episkopem námi vysvěceným a tím, kterého Vy byste vysvětil, což by poškodilo jednotu pravoslavného díla v Československé republice. Předseda sv. Synodu, Patriarcha srbský Dimitrij“*.³³⁴

Nastalé poměry v Církvi československé přiměly biskupa Gorazda k tomu, aby skutečně 5. března 1923 rezignoval na funkci biskupa CČS.³³⁵ Toto rozhodnutí potvrdil i na schůzi diecézní rady 12. března 1923 a téhož dne svůj úmysl prezentoval také v tisku.³³⁶ Ve velmi krátkém čase ale své rozhodnutí stáhl a na diecézním shromáždění 28. března 1923³³⁷ v Přerově svou rezignaci odvolal. Rozhodnutím ústřední rady z 12. dubna 1923 bylo biskupu Gorazdovi otevřeně naznačeno, že o další setrvání pravoslavného křídla v církvi nemá zbytek CČS nejmenší zájem a že jeho odchodu z církve nebude nikdo zabráňovat.

³³¹ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 83. Biskup Gorazd během jednání oznámil, že vystoupí z CČS a připojí se k pravoslavné církvi, nicméně podmínky, které si on a jeho přívrženci kladli, byly jen těžko přijatelné. Kromě jiného *„žádal, aby pravoslavná obec změnila své jméno a připustila částečně římské obřady“*. Zástupci ČNOP přesto vyjádřili ochotu o věci dále jednat. Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 83; srov. příloha č. 9.

³³² Srov. CINEK, 1926, s. 223.

³³³ Biskup Gorazd údajně představitelům ČNOP nabídl, že vystoupí z Církve československé a přestoupí k pravoslavné.

³³⁴ Citováno dle: GRIGORIČ, 1928, s. 66. Viz Urban, 1973, s. 102.

³³⁵ MAREK, 2008, s. 73, 455; CINEK, 1926, s. 148.

³³⁶ GRIGORIČ, 1926, s. 83.

³³⁷ ŠUVARSKÝ, 1979, s. 147; CINEK, 1926, s. 149; srov. MAREK, 2005, s. 247. Profesor Marek zde uvádí jako datum konání přerovského sněmu 18. března 1923.

6. 2. Období od rezignace do finálního rozchodu s CČS

21. března 1923 podali důvěrníci „pravoslavného směru“ CČS na Moravě memorandum ČNOP, ve kterém projevíli ochotu se spojit s pravoslavnou církví za podmínek, které v podstatě již dříve přednesl biskup Gorazd – *„změna jména církve, povolení západního ritu, rozdělení církve a věřících podle příslušnosti k tomu neb onomu obřadu, takže např. v Praze podle toho měly býti dvě rady starších, pak rozdělení episkopské jurisdikce, nikoliv podle území (eparchii), ale podle ritu. Podle toho měl mít Archiepiskop Sawatij jurisdikci nad všemi příslušníky ritu východního, a b. Gorazd nad všemi ritu západního, nehledě k tomu, jsou-li tito příslušníky v Čechách, na Moravě nebo dokonce snad i v Karpatské Rusi, atd.“*³³⁸ Tyto požadavky byly v memorandu dle Vladimíra Grigoriče postaveny jako *conditio sine qua non*. Na memorandum bylo odpovězeno kanceláří arcibiskupa pražského a celého Československa dopisem č. 304/0/23 dne 23. března 1923. Zmíněné požadavky sice nebyly zodpovězeny kladně, ale memorandum jako takové odmítnuto nebylo a Česká náboženská obec pravoslavná byla ochotná dále jednat.

Hned na diecézním shromáždění v Přerově 28. března 1923 však Gorazd svou rezignaci vzal zpět a zůstal v Církvi československé jako biskup olomoucký. Když na něj časem ústředí CČS naléhalo, aby jasně prohlásil zda je biskupem československým či pravoslavným, prohlásil, že je: *„biskupem československým, pravoslavně věřícím“*.³³⁹ V dubnu se mu dokonce podařilo opět ovládnout moravský věstník Církve československé *Za pravdou* tím, že suspendoval radikálně zaměřené členy redakční rady. Snažil se uklidnit poměry v Církvi československé a na reakci ústřední rady z 12. dubna reagoval nabídkou oboustranně akceptovatelného modelu soužití obou frakcí. Navrhoval, že by moravská pravoslavná část utvořila uvnitř církve autonomní celek s odlišnou ústavou a správou a obě části církve by fungovaly spolu a přece naprosto nezávisle.³⁴⁰ O tento *modus vivendi* však nikdo z opozice nestál.

Biskup Gorazd na několik následujících měsíců zaujal zvláštní neurčitou pozici – připojit se ke skutečné pravoslavné církvi nechtěl a v Církvi československé tvořil čím dál tím méně žádoucí opozici.

³³⁸ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 85, 86.

³³⁹ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 85.

³⁴⁰ MAREK, 2008, s. 74; CINEK, 1926, s. 156; MAREK, 2005, s. 247.

8. září 1923 pak na podnět biskupa Nikolaje Velimiroviče napsal arcibiskup Savvatij srbskému patriarchovi Dimitrijovi dopis,³⁴¹ v němž upozorňuje na stav v Církvi československé, na Gorazdovu nerozhodnost pokud jde o připojení se k pravoslaví a žádá patriarchu, aby na Gorazda zapůsobil, neboť jeho reformní postoje rozbíjí jednotu celého pravoslaví. Ani na tento dopis srbská církev, jak už bylo jejím letitým dobrým zvykem nijak neodpověděla.

15. srpna byla svolána do Přerova schůze moravských rad starších bez Gorazdova vědomí,³⁴² na níž se usneslo neodkladně rozeslat všem diecézím žádost o okamžité prozkoumání směrnic biskupa Gorazda a Dr. Farského a vytvoření konečné a jednotné směrnice, která bude vyhovovat celé Církvi československé. Delegáti vyzvali také biskupa Gorazda, aby se přičinil o vysvěcení zbývajících zvolených biskupů ČČS. Tento pokus o urovnání situace ale ztroskotal prohlášením biskupa Gorazda, že trvá neoblomně na „*svém pravoslaví*“,³⁴³ přičemž se k požadavkům přerovské schůze postavil zcela odmítavě. V časopise *Za pravdou* prohlásil, že současnou krizi v Církvi československé je možné zažehnat „*jen za cenu hlavy Karla Farského a všech radikálních pracovníků*“.³⁴⁴

Ve slovních přestřelkách mezi oběma proudy se řešila zejména otázka, kdo má právo se odvolávat na modernisticky pojaté směrnice³⁴⁵ schválené prvním sněmem ČČS 8. ledna 1921. Radikální část církve biskupu Gorazdovi vytýkala, že opustil program, který sám vytyčil a formuloval. Gorazd však oponoval velmi odvážným tvrzením, že směrnice schválené prvním sněmem mají jasný pravoslavný smysl a že už tehdy jimi určil pravoslavné směřování církve. Prohlásil, že: „***Kdo chápal nebo chápe mé směrnice jinak, dokazuje, že nerozumí ani nejjednodušším pojmům křesťanské ideologie***“.³⁴⁶

Biskup Gorazd uvažoval i spojení svého křídla s českými starokatolíky, ale pokus nepřinesl výsledky, která si představoval a tak se v polovině září musel přiznat, že má v podstatě jen dvě možnosti – doufat, že se Savvatij dohodne se srbskou církví a přidat se

³⁴¹ Viz příloha č. 9.

³⁴² CINEK, 1926, s. 162.

³⁴³ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 163.

³⁴⁴ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 163. V dopise starokatolickému biskupu Josefovi Paškovi z 21. srpna 1923 si Gorazd na Farského stěžuje: „*My jsme nedostali státní subvence ještě nic, neboť ústřední kancelář naší církve v Praze sama věc zdržuje, chtějíc můj orthodoxní směr přitlačiti ku zdi a vehnati do úzkých. Zdá se, že nebude než se rozejít, aby by konec nechutných sporů.*“ Archiv starokatolického ordinariátu v Bernu.

³⁴⁵ Jejichž autorem byl právě Matěj Pavlík, nynější biskup Gorazd.

³⁴⁶ „Za pravdou“, „K směrnicím z ledna 1921“, čís. 39., 40., 1923. Citováno dle: CINEK, 1926, s. 175.

k němu „bez jakýchkoliv dalších podmínek“³⁴⁷ nebo pod patronátem srbské pravoslavné církve vytvořit novou církev.

Na diecézním shromáždění 23. listopadu 1923 se začalo zdát, že se situace v ČČS obrátila.³⁴⁸ Biskup Gorazd zde získal převahu a svou neústupností³⁴⁹ si prosadil odhlasování propravoslavné rezoluce, kterou sám napsal. Pod hrozbou jeho rezignace ji přítomní delegáti schválili.

K dalšímu kontaktu mezi arcibiskupem Savvatijem a biskupem Gorazdem³⁵⁰ došlo ke konci roku 1923. Tehdy mu 26. prosince napsal Savvatij dopis, v němž sděluje, že pro spojení s ním nenastala ještě vhodná situace, protože: „jinak byste zajisté nedopustil, aby ze strany Vám blízké proti nám se vystupovalo takovými argumenty, jako se až do nejposlednější doby děje“ a nespolupracoval byste s lidmi, kteří „neštítí se vysílati proti nám jedovaté šípy nejbídnějších pomluv a urážek a chrliti na nás kal a bláto, v němž se sami brodí“.³⁵¹ V tisku se totiž v této době začaly objevovat tendenční články, které prohlašovaly oprávněnost srbské jurisdikce na našem území a hlásaly výhradní nárok Srbska na ni. Z omluvy biskupa Gorazda se zdá, že ten o těchto aktivitách pravděpodobně nevěděl a domníval se, že se snad arcibiskupa Savvatije dotkl nějaký nevhodný výrok někoho z řad Církve československé.

³⁴⁷ Archiv úřadu eparciální rady olomoucko-brněnské eparchie pravoslavné církve v Olomouci, fond pozůstalost M. Pavlíka-Gorazda, opis Gorazdova dopisu J. Žídkovi, Brno 19. 9. 1923, bez sig. Citováno dle: MAREK, 2005, a. 277.

³⁴⁸ Viz CINEK, 1926, s. 152, 153.

³⁴⁹ „Přítomný delegát bratr H. řekl, že jemu vše připadalo jako teror: „Bud' přijmete můj směr pravoslavný, nebo se vzdám!“ Citováno dle: CINEK, 1926, s. 158.

³⁵⁰ Mimo ČNOP jednal biskup Gorazd o eventuálním spojení i s českými starokatolíky. „Má návštěva u pana faráře Rába, o níž se laskavě zajímáte, nevedla k žádnému – aspoň zatím – pozitivnímu výsledku. Pan Ráb byl by ovšem rád, kdybych se svými přívrženci vstoupil do jeho náboženské obce, načež by mohl vládě předložit statut pro novou církev. Ale myšlenka ta naráží na obtíže. Je vyloučeno, abych moravské obce převedl do církve, která se nazývá starokatolická a také pro mne to vzhledem k mému kanonickému poměru k srbské církvi není možno, dokud se o tom předem s touto církví nedohodnu. Také o pojmenování jsme se nedohodli. On jest proti názvu „československá cyrilometodějská církev“ i proti názvu „československá katolická církev“ a trvá na názvu „husitská starokatolická církev“.“ Dopis biskupa Gorazda biskupu Paškovi ze 7. října 1923, archiv starokatolického ordinariátu v Bernu.

³⁵¹ Citováno dle: MAREK, 2005, s. 277. Domnívám se, že arcibiskup Savvatij měl na mysli právě tyto útoky. Svého vrcholu dosáhlo mediální osočování po příjezdu biskupa Dositeje v červnu 1924. V článcích byli představitelé pražské pravoslavné obce „líčeni jako podvodníci, protože prý v březnu r. 1923 oklamali a uvedli v omyl Cařihradského Patriarchu“.

„Episkop Dositej, jenž přijel na Podkarpatskou Rus začátkem června r. 1924, zdržel se tam skoro měsíc a na schůzích snižoval autoritu Archiepiskopa Savvatije, uváděje jednou, že prý je zednář, jindy zase, že zpronevěřil prý 160.000 Kč, které vláda vyplatila na podporu pravoslavného duchovenstva Karpatské Rusi“. Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 86, 87.

„Ukázalo se, že tisková kampaň byla vedena s vědomím jihoslovanského MZV (údajně inspirována Dositejem, jenž byl ve spojení s V. Janičem, a také Dr. A. Gerovským) a měla vytvořit vhodnou půdu pro jednání Beneš – Ninčič v Ženevě“. Citováno dle: MAREK, 2005, s. 281.

Do situace pravoslavných v Československu bylo zasáhnuto z neočekávané strany. 12. ledna 1924 byla v rámci bělehradských porad Malé dohody³⁵² uzavřena československým ministrem zahraničí Edvardem Benešem a jihoslovanským ministrem kultu Dr. V. Janičem dohoda³⁵³ o dočasné jurisdikci srbské církve nad pravoslavnými v Československu až do udělení autokefality. Za to Bělehrad přislíbil přiznat evangelickým Slovákům v Království SHS samostatný církevní statut, takže by nepodléhali církevní správě tamních německých evangelíků.³⁵⁴ V dohodě bylo zaneseno i usnesení, že v Československu bude existovat pouze jedna pravoslavná církev, která nebude v kontaktu s konstantinopolským patriarchátem. O průběhu jednání bylo vydáno komuniké ve znění: „*Bylo docíleno úplné dohody a odstraněny všechny závady, takže dojde k součinnosti a přímému poměru mezi pravoslavnou církví v ČSR a srbskou pravoslavnou církví*“.³⁵⁵ Ministr zahraničí Edvard Beneš měl na dodržení dohody osobní zájem a v této věci se osobně angažoval. Zdá se, že jurisdikční spor o českou pravoslavnou církev tak byl de facto rozhodnut ještě před odchodem biskupa Gorazda z Církve československé.³⁵⁶

V dubnu 1924 vstoupila do ČNOP chudobínská obec s duchovním Josefem Žídkem.

³⁵² Jednalo se o meziválečné spojení (v letech 1921-1939) ČSR, Rumunska a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (od roku 1929 Jugoslávie) pod francouzskou patronací, jehož organizátorem byl Edvard Beneš. Název (francouzsky: *Petite Entente*, německy: *Kleine Entente*, anglicky: *Little Entente*) původně vznikl jako ironické označení maďarského tisku, konkrétně budapešťského deníku Pesti Hírlap, které mělo poukázat na protiklad tohoto uskupení k Velké dohodě (Trojdohodě - spojení Francie, Ruska a Velké Británie za první světové války). Označení "Malá dohoda" však začali brzy běžně používat novináři i politici ze zemí tohoto spojení a posměšný nádech velmi rychle zmizel.

Základem Malé dohody byly tři spojenecké smlouvy - mezi ČSR a Královstvím SHS z 14. srpna 1920, mezi ČSR a Rumunskem z 23. ledna 1921 a mezi Rumunskem a Královstvím SHS z 7. června 1921.

Cílem malodohodové spolupráce bylo udržení nového versailleského uspořádání v Evropě daného výsledkem Pařížské mírové konference (1919-1920), zabránit obnově Rakouska-Uherska, anšlusu Rakouska a hlavně čelit maďarským snahám o revizi trianonského míru. Nové uspořádání ohrožovaly pokusy Karla I. Habsburského o návrat na maďarský trůn. Excísař a uherský král se v březnu 1921 pokusil prosadit se jako vládce v Maďarsku. Kvůli mezinárodnímu odporu se mu to nepodařilo. V říjnu 1921 svůj nástup do Maďarska opakoval. Československo a Království SHS vyhlásili mobilizaci. Karel se znovu neprosadil, maďarské Národní shromáždění ho muselo zákonem zbavit trůnu a zrušit i pro Maďarsko pragmatickou sankci z roku 1713 o nástupnictví Habsburků. Jeho snaha byla podporována některými kruhy anglické diplomacie, které se snažily o omezování francouzské sféry vlivu. K těmto hrátkám se připojila i Itálie, která byla pod vlivem politiky Anglie (rivalita Anglie a Francie ve dvacátých letech vedla k narušení Malé dohody). Neoficiálně byla Malá dohoda namířená i proti případným snahám Německa o změnu uspořádání, proti vlivu Sovětského svazu a komunistickému hnutí ve střední a jihovýchodní Evropě (Cordon sanitaire). Malá dohoda se měla stát jedním z nejdůležitějších článků zabezpečujících francouzskou hegemonii v západní Evropě po první světové válce (československo-francouzská smlouva).

³⁵³ Viz Urban, 1973, s. 106.

³⁵⁴ MAREK, 2005, s. 281.

³⁵⁵ Citováno dle: MAREK, 2005, s. 281.

³⁵⁶ Je možné, že toto rozhodnutí státní politiky minimálně usnadnilo biskupu Gorazdovi odchod z Církve československé. Zda za jeho konečným vstupem do ČNOP stála jistota, že státní zájmy budou působit v jeho prospěch, není jisté, ale rozhodně se to nedá vyloučit.

V Církvi československé se rozpory mezi stoupenci „pravoslavného“ směru biskupa Gorazda a jeho odpůrci stupňovaly. V tisku už prakticky kontinuálně zuřil polemický boj zabíhající místy i do osobního osočování jednotlivých účastníků (viz brožurka Dr. Cinka *Rozvrat církve československé*, v níž je velmi přesně popsán způsob boje mezi oběma stranami, který občas zacházel do poměrů vsutku pavlačových). V první polovině roku 1924 došlo v ČČS již k otevřenému boji radikálního křídla Karla Farského proti Gorazdově skupině. Ještě před volbou patriarchy začalo být zřejmé, že Gorazdův směr v ČČS nemá šanci zvítězit, a že soužití pod střechem jedné byt' velmi otevřené církve je z mnoha důvodů, osobní nevyjímaje, nadále nemožné.

V tisku přibývalo útoků na pravoslavnou církev a české pravoslavné, které obhajovaly srbskou jurisdikci na našem území a osočovaly příslušníky jurisdikce konstantinopolské. Nactiutřačná kampaň vyvrcholila po příjezdu biskupa Dositeje. „*Episkop Dositej, jenž přijel na Podkarpatskou Rus začátkem června r. 1924, zdržel se tam skoro měsíc a na schůzích snižoval autoritu Archiepiskopa Savvatije, uváděje jednou, že prý je zednář, jindy zase, že zpronevěřil prý 160.000 Kč, které vláda vyplatila na podporu pravoslavného duchovenstva Karpatské Rusi*“.³⁵⁷ Představitelé ČNOP se dotázali vládních úředníků, zda je jim znám účel cesty biskupa Dositeje a jeho činnost na Podkarpatské Rusi. Pokud prý přijel s ČNOP jednat, pak místem jednání může být pouze Praha. Na MŠNO se arcibiskupa Savvatije otázali, zda bude s biskupem Dositejem jednat pokud ten přijede do Prahy a po kladné odpovědi bylo biskupu Dositejovi úřední cestou dáno na vědomí, že přeje-li si jednat, má tak učinit v Praze a opustit Podkarpatskou Rus. 4. července 1924 biskup Dositej přicestoval do Prahy.³⁵⁸

Ihned po příjezdu biskupa Dositeje do Prahy se v tisku začala masivně objevovat prohlášení, že jediným oprávněným pravoslavným biskupem na našem území je biskup Gorazd, že srbská církev má nárok na naši pravoslavnou církev a především, že ministr Edvard Beneš v lednu 1924 dojednal se zástupci srbské pravoslavné církve v Bělehradě u příležitosti porad Malé Dohody že „*všechna pravoslavná církev u nás podřízena bude jurisdikci církve srbské*“.³⁵⁹

12. července vyhledal biskup Dositej arcibiskupa Savvatije v chrámu sv. Mikuláše a poprosil jej, ať jej navštíví 14. července „U zlaté husy“. Tomuto prvnímu jednání byl přítomen i československý vyslanec v Bělehradě Šeba.³⁶⁰ Biskup Dositej naléhal na Savvatije

³⁵⁷ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 86, 87.

³⁵⁸ GRIGORIČ, 1926, s. 87.

³⁵⁹ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 87.

³⁶⁰ GRIGORIČ, 1926, s. 87.

ať se zřekne konstantinopolské jurisdikce a přestoupí pod srbskou, že vláda Československé republiky už jurisdikci srbské církve uznala.³⁶¹ Arcibiskup Savvatij ho odkázal, ať eventuální jurisdikční nároky srbské pravoslavné církve na naše území uplatňuje na konstantinopolském patriarchátu, který jediný má právo v této věci nějak rozhodovat a zároveň ho upozornil na to, že útoky v tisku rozhodně autoritě pravoslavné církve neprospějí.

Dositej po této, z jeho pohledu neúspěšné, schůzce požádal MŠNO, aby Savvatijovi vysvětlilo situaci. Na základě této žádosti si pražského arcibiskupa pozval 22. srpna na pohovor sekční šéf církevního oddělení MŠNO Müller.³⁶²

Na Moravě mezitím útoky v tisku pokračovaly, jejich cílem byla zejména jediná pravoslavná náboženská obec v Chudobíně a její duchovní správce Josef Židek.³⁶³

Když proběhla volba Dr. Karla Farského za biskupa západočeského a tím i patriarchu CČS,³⁶⁴ bylo další směřování Československé církve rozhodnuto. Nyní bylo již naprosto zřejmé, že Gorazdova skupina nemůže v Církvi československé déle setrvávat. V průběhu července 1924 se biskup Gorazd rozhodl CČS opustit. Gorazdem založený časopis *Za pravdou* ještě 10. července 1924 (číslo 28) vyšel s podtitulem „*Diecéšní list církve českoslov. pro Moravu*“,³⁶⁵ následující 29. číslo již podtitul nemělo a v 30. čísle biskup Gorazd oznámil, že 21. července 1924³⁶⁶ rezignoval na post biskupa Církve československé a vystoupil z církve. Prohlašoval, že do týdne dá na vědomí pro jaký další postup se rozhodl, „*neboť nemůže jen tak odejít do ústraní*“.³⁶⁷

6. 3. Období od odchodu Gorazda z CČS do převzetí katedry

I přesto, že biskup Gorazd před svým odchodem začal ohnivě vyzývat členy Církve československé k odchodu z církve, přes veškerou snahu ho následovalo jen asi 8000 věřících, převážně z Moravy.³⁶⁸

V průběhu týdne po odchodu z CČS Gorazd v tisku vystupoval s pomluvami protopresbytera Červinky, prohlašoval, že „*jurisdikce cařihradská jest mu nesympatická a*

³⁶¹ Srbská církev přitom údajně byla ochotná biskupa Gorazda ze své jurisdikce propustit. Viz MAREK, 2005, s. 283.

³⁶² MAREK, 2005, s. 283.

³⁶³ GRIGORIČ, 1926, s. 88.

³⁶⁴ Ze 102 obcí jich 95 zvolilo Karla Farského. GRIGORIČ, 1926, s. 86.

³⁶⁵ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 88.

³⁶⁶ Prof. Marek uvádí sice jako datum rezignace na funkce v CČS 21. 4. 1924, ale pravděpodobně půjde o omyl. MAREK, 2005, s. 250.

³⁶⁷ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 88; srov. CINEK, 1926, s. 193.

³⁶⁸ KÁBRT, Vojtěch: *Církevní rozkol a vznik Československé církve na pomezí Podkrkonoší a Podorlicka se zaměřením na období 1920-1930*. In WOLF, Vladimír. *Počátky církve československé v severovýchodních Čechách 1920-1925*. Trutnov 2008, s. 19.

nepřijatelná³⁶⁹ a že pravděpodobně založí svou vlastní církev, byť by byla státem neuznaná.³⁷⁰

22. července 1924 pozval arcibiskupa Savvatije na schůzku sekční šéf církevního oddělení MŠNO Dr. V. Müller a sdělil mu, že vláda bezpochyby uzná jurisdikci srbské pravoslavné církve a radil mu proto, aby se vzdal konstantinopolské jurisdikce a připojil se pod srbskou.³⁷¹

³⁶⁹ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 88.

³⁷⁰ Viz GRIGORIČ, 1926, s. 88; CINEK, 1926, s. 193.

³⁷¹ 25. července 1924 napsal V. Müller dopis M. Červinkovi v němž sděluje, že: „Obsah mého úterního jednání s p. arcibiskupem Sawatym dověděl jste se pravděpodobně od něho samého; zbývá mně tedy, abych Vám dodatkem ještě vylíčil celou situaci, ježto mám za to, vědomost o obsahu jeho dopisu, jež mně včera sem poslal; soudím tak z toho, že je psán psacím strojem, asi Vaším, resp. Vaší kanceláře. – Dosítej jednal s námi posledně v sobotu 19. t. m. a to přímo s panem ministrem Dr. Markovičem. Výsledek rozmluvy té jest, že pan ministr – jistě ne bez dorozumění s panem ministrem Dr. Benešem – mu naznačil, že vláda jest ochotna uznati historická práva srbské jurisdikce na našem území, ovšem pod podmínkou, že bude neprodleně přikročeno ke zřízení autokefalie. – Ihned na to mne pan ministr zavolal a sdělil mně výsledek jednání; já jsem s ním dlouho konferoval o všech možnostech s tím spojených a z toho vyplývajících. Protože pan ministr se zmínil, že odjíždí týž den na dovolenou a vrátí se až k 1. září, umínil jsem si – jistě by ani on nebyl proti tomu – že budu hleděti, zdali by se spor jak o jurisdikci samu, tak také o osoby s tím spojené nerozřešil na církevních kolejích ještě dříve, než by přišel počátek září a než by se srbská církev přihlásila o uznání své jurisdikce, jež jí bylo takto naznačeno. – Proto jsem pozval pana arcibiskupa Sawatyho a proto jsem s ním jednal. – Moje dispoice přitom jsou jednoduché: Pan arcibiskup vylíčí do Cařihradu obtíže, s nimiž jest zde spojeno organisování pravoslaví, upozorní, že vláda zdá se býti nakloněna uznání jurisdikce srbské a že jest tedy on i s Vaší obcí v nebezpečí, aby se neoctl na slepé koleji mimo tuto organisaci, již by pak prováděla srbská církev za podpory vlády. Z těchto důvodů požádá, aby Cařihrad svolil, by se pro tuto spolupráci přiklonil k srbské církvi a Cařihrad aby ho propustil z dosavadního poměru. Srbské církvi by mohl naznačiti pan arcibiskup, že jestliže Cařihrad se zachová podle jeho žádosti, jest ochoten přimknouti se k ní a společně s ní organisovati zdejší pravoslaví. – Srbská církev by se současně se své strany obrátila do Cařihradu a tam by hleděla uplatniti nebo přátelsky vyjednat, aby jí Cařihrad nebránil v rámci své pravomoci na zdejším území pravoslaví organisovati. Toto mohlo by býti do 1. září projednáno a pak by tu nebylo již překážek, aby se šlo dále. Kdyby ovšem oba patriarcháty se dohodly mezi sebou jinak (ale ovšem souhlasně), jistě by i to pak bylo přijatelné, ježto by srbská církev sama byla v této dohodě účastna. – Uváděl jsem panu arcibiskupovi tyto své důvody a dohady: **Vláda, jak jest viděti, srbskou jurisdikci nepochybně uzná, neohlížeje se na to, zdali Vaše obec a pan arcibiskup máte nějaké námítky.** To bude znamenati, že by se při organisaci pravoslaví, zejména při autokefalii, nadále s nimi nepočítalo; srbská církev by si zde v rámci své jurisdikce zřídila nový stav věcí sama a sama by také autokefalii zařídila i organisovala. **Na nějaké církevní protesty od Vás nebo snad i od Cařihradu by se při tom sotva ohlížela, jak ukazuje dosavadní zkušenost s ní. Pan arcibiskup (i jeho pražská obec) ocitl by se mimo vliv na tuto organisaci, nepočítalo by se s nimi při tom a tím by se sami isolovali bez vyhlídek pro budoucnost, kdežto organisaci musil by zde provésti někdo jiný. A kdo by to byl? Dosítej sotva, neboť ten jest cizozemec. Tedy kdo domácí? Nezbyval by asi nikdo jiný než Gorazd jako jediný (vedle pana arcibiskupa Sawatyho) tuzemský pravoslavný biskup. A chtěli byste nebo přili byste si v zájmu pravoslaví, aby tuto celou organisaci měl v rukou Gorazd a s ním aby měly rozhodné slovo ony moravské obce, jež přecházejí z čsl. do pravoslaví? – Jestliže však p. arcibiskup Sawaty včas pochopí situaci a způsobem nahoře naznačeným dovede si zajistiti v rámci srbské církve při organisaci (pokud jde o jeho osobní hodnost biskupskou, ani sám Dosítej proti ní nic nemá a se spoluprací Sawatyho počítá), pak bude on tím, jenž bude především pravoslaví zde ve státě organisovati a bude také pravděpodobně tím, kdo stane v jeho čelo.** – Pan arcibiskup na konci rozmluvy slíbil mně, že bude jednak do Cařihradu ihned psáti v tom smyslu, ba že by se tam nejraději rozjel a zastavil se při tom v Bělehradě; jak je viděti, má naději, že by věc srovnal. Doporučoval jsem mu zejména tento poslední způsob, když se již o něm zmínil, a prosil jsem ho, aby mně několika řádky napsal dopis, jak se rozhodl, abych nemusil p. ministrovi podávati o výsledku rozmluvy obšírný referát. Nyní jsem dostal jeho dopis, jenž jest ovšem o hodně rezervovanější, než byl závěr naší konference a jeho naděje, mně dané. – Nechci již reagovati na to, zdali cesta, kterou v dopise naznačuje, stačí. Přál bych si, aby i ta vedla k cíli. Ale nemohu než opakovati ještě jednou: do 1. září jest čas, pak bude asi pozdě. Dělal jsem, co mohl, abych p. arcibiskupa Sawatyho (a tím i obec i Vás) získal

Další jednání mezi arcibiskupem Savvatijem a biskupem Dositejem, kterému byl přítomen i biskup Gorazd proběhlo 29. července 1924 v Dositejově bytě v Praze.³⁷² Na setkání všech tří biskupů došlo k úmluvě o spojení obou skupin s tím, že Gorazd bude mít v biskupské správě ty obce na Moravě, které se odtrhly od CČS. Jak biskup Gorazd tak arcibiskup Savvatij si prozatím ponechali svou dosavadní jurisdikční příslušnost. Status quo měl trvat do doby, než se oba patriarcháty dohodnou mezi sebou. Obě strany měly podat svým patriarchátům správu o výsledku jednání a žádat, aby byl spor konečně vyřešen. Součástí dohody byl i požadavek, že biskup Gorazd požádá srbskou církev o propuštění a prokáže se propouštěcím listem, což umožní jeho přijetí do České náboženské obce pravoslavné. Protože toto nesplnil, nemohl být přijat za člena ČNOP a byl považován (zčásti i na svou žádost) za člena srbské pravoslavné církve.³⁷³

10. srpna 1924 proběhla v Olomouci schůze důvěrníků „pravoslavného směru“ CČS na Moravě,³⁷⁴ na které došlo k rozhodnutí oficiálně se rozejít s Církví československou a zákonným způsobem se spojit s pravoslavnou církví a přijmout její statut. V následující době každý, kdo chtěl přestoupit z CČS do pravoslavné církve podal zákonem předepsané oznámení politickému úřadu o tom, že vystupuje z CČS a přestupuje do pravoslavné církve.

Duchovní byli přijati jako laici a arcibiskup Savvatij provedl v Praze jejich chirotonii postupně na diákona a posléze na kněze.³⁷⁵ Přijati byli pouze ti, kteří prokázali své řádné vystoupení z CČS a přihlásili se k České náboženské obci pravoslavné. Na svou výslovnou žádost byl biskup Gorazd považován za biskupa a člena srbské pravoslavné církve.³⁷⁶ Nebylo jej možné přijmout do ČNOP, dokud se neprokáže propustným listem od srbského patriarchátu a proto byl hned zpočátku biskup Gorazd požádán, aby tomuto učinil zadost, což také slíbil.³⁷⁷

Podle předchozího ujednání se arcibiskup Savvatij obrátil 10. srpna 1924 na konstantinopolský patriarchát dopisem č. 453/24-A, ve kterém popsal současnou situaci v Československu a žádal, aby patriarchát tuto záležitost spolu se srbskou církví vyřešil. Konstantinopolský patriarcha Gregorios odpověděl 25. září 1924 dopisem č. 3538, v němž

k budoucí spolupráci. Víc jsem dělati nemohl. Jsem Vám plně oddaný Müller.“ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 88 – 90.

³⁷² GRIGORIČ, 1926, s. 89; MAREK, 2005, s. 284.

³⁷³ GRIGORIČ, 1926, s. 90.

³⁷⁴ MAREK, 2005, s. 250, 286. Zúčastnilo se jí 307 stoupenců pravoslaví.

³⁷⁵ GRIGORIČ, 1926, s. 90.

³⁷⁶ GRIGORIČ, 1926, s. 90.

³⁷⁷ GRIGORIČ, 1926, s. 91.

sdělil, že záležitost byla projednána synodem, postup arcibiskupa Savvatije byl jednohlasně schválen, ale že ze strany srbského patriarchátu se na ně doposud nikdo neobrátil.³⁷⁸

Během srpna a září Gorazd se Savvatijem vedl korespondenci, ze které vyplýval zájem spolupracovat a začlenit nově příchozí Gorazdovy následovníky do České náboženské obce pravoslavné. Arcibiskup Savvatij na biskupa Gorazda opakovaně naléhal, aby upravil svůj kanonický vztah k srbskému patriarchátu, jak už dříve slíbil.³⁷⁹

Na podzim biskup Dositej opustil Prahu, avšak neodcestoval do Srbska, ale opět se nějakou dobu zdržoval na Podkarpatské Rusi. Jeho aktivity zde biskupa Savvatije zneklidňovaly.³⁸⁰ Poté se znovu vrátil do Prahy, kde společně s biskupem Gorazdem údajně 19. října 1924 chirotonizovali na biskupa pro nějakou americkou diecézi jistého Johna Töröka.³⁸¹ Toto svěcení odmítla srbská pravoslavná církev uznat, ale zdá se, že z tohoto incidentu nevyvodila žádné důsledky ani pro biskupa Dositeje ani pro Gorazda.

Savvatij instruoval Gorazda ohledně činnosti na Moravě, zdůrazňoval nutnost zavedení jednotné pravoslavné liturgie,³⁸² povinnost obcí materiálně zajistit duchovního správce a obecně konání služeb³⁸³ a kladl velký důraz na důležitost služeb Božích jak pro věřící tak pro duchovenstvo. Gorazd ujišťoval svého arcibiskupa svou „*loajalitou za cenu jakýchkoliv obětí*“³⁸⁴ a žádal ho o definitivní vyřešení svého postavení s tím, že tento nijaký stav (i přes veškeré snahy o dohodu v podstatě ani jeden z patriarchátů nechtěl couvnout ze svých nároků a pozic) neprospívá moravským církevním obcím, které jsou bez duchovní správy.

V první polovině listopadu odjel biskup Dositej do Srbska, kde se zúčastnil zasedání posvátného synodu srbské pravoslavné církve, jenž se 28. listopadu 1924 problémem české pravoslavné církve zabýval. Bylo schváleno nepříjemnou situaci vyřešit kompromisně, až k tomu bude příležitost (tj. po smrti patriarchy Grigoria). V *Národních Listech* posléze vyšla zpráva vztahující se k proběhlému zasedání: „*Srbský pravoslavný synod, který zasedal*

³⁷⁸ GRIGORIČ, 1926, s. 91. Jediný, kdo se ze strany království SHS na konstantinopolský patriarchát obrátil se žádostí o informace o aktuálním stavu věcí byl srbský vyslanec v Konstantinopoli.

³⁷⁹ MAREK, 2005, s. 286.

³⁸⁰ MAREK, 2005, s. 286.

³⁸¹ GRIGORIČ, 1926, s. 91.

³⁸² MAREK, 2005, s. 286. Zrovna tento požadavek musel být pro biskupa Gorazda poměrně komplikovaný vzhledem k tomu, jaké měl o pravoslavné liturgii mínění.

³⁸³ Tyto nároky arcibiskupa Savvatije na nové pravoslavné obce byly naprosto korektní, vzhledem k tehdejšímu zvyklostem ve většině pravoslavných církví ve světě normální a korespondovaly s tezí, že štedrost je jedním ze znaků opravdové církve. Z pozdějšího boje biskupa Gorazda o kongruu se zdá, že ačkoliv Savvatijova část církve v rámci tohoto způsobu fungování netrpěla hmotnou nouzí, jeho skupina takto existovat nedokázala.

³⁸⁴ Citováno dle: MAREK, 2005, s. 287.

v *Srémských Karlovcích*, zakončil právě svoje letošní porady. Jak se náš dopisovatel dovídá z vysokých církevních kruhů, postavil se synod ostře proti další akci biskupa Dositeje v Čechách a na Moravě, která nejen že nevykazuje výsledků, nýbrž vyvolává ještě nové spory o kompetenci s *Cařihradským Patriarchátem*. Proto také synod pozdravil dohodu biskupa Gorazda s arcibiskupem Sawatijem, kterážto dohoda znamená, že i Gorazd podřizuje se *Cařihradskému Patriarchátu*.³⁸⁵

Koncem prosince 1924³⁸⁶ se v Olomouci konala schůze delegátů pravoslavných obcí na Moravě na níž byla zvolena „*Moravsko-slezská Eparchiální Rada Pravoslavná v Olomouci*“.³⁸⁷ Novým členům ČNOP přišla aktivita vedení nedostatečná, kancelář, kterou vedl protopresbyter Červinka, se více angažovala v divokém dění na Podkarpatské Rusi než v Čechách a Moravané si připadali nevyužití. Horečnatý kvas a víceméně spolkařský život v rámci Církve československé se skutečně příliš životu v pravoslavné církvi nepodobal. Navíc noví duchovní očekávali finanční zajištění od vedení ČNOP,³⁸⁸ které tím bylo z pochopitelných důvodů zaskočeno.³⁸⁹ Biskup Gorazd 19. ledna 1925 Savvatijovi sdělil, že „na vedení expozitur na Moravě nereflexuje“³⁹⁰ a odjel na dovolenou. To zlepšení situace samozřejmě nepomohlo.

Olomoucká eparchiální rada se 17. března 1925 písemně obrátila na představenstvo ČNOP s požadavkem, aby byly ve smyslu statutu vypsány volby do „*Všeobecného čili velkého shromáždění Obce*“. Představitelům moravského duchovenstva bylo sděleno, že je předčasné vypisovat volby, protože biskup Gorazd stále není členem ČNOP a jelikož dosud nepředložil propustný list od srbské církve, tak se jím stát nemůže. Na toto téma spolu Miloš Červinka, předseda olomoucké eparchiální rady³⁹¹ protojerej V. Ševčík a o. Josef Židek několikrát diskutovali. Zatímco pražské ústředí ČNOP se domnívalo, že tím to bylo vyřízeno a se svoláním shromáždění se počká až budou věci uspokojivě vyjasněné, Morava se rozhodla postupovat jinak. Nespokojení Moraváci navázali kontakt se všemi ostatními expoziturami a vytvořili opoziční hnutí, které začalo postupovat proti pražskému ústředí církve.³⁹²

³⁸⁵ „*Národní Listy*“, 24. prosince 1924, č. 353. Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 92.

³⁸⁶ 29. prosince 1924. CINEK, 1926, s. 233.

³⁸⁷ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 99.

³⁸⁸ MAREK, 2005, s. 289.

³⁸⁹ Pro naprostou většinu pravoslavných duchovních a obzvláště duchovních z ruskojazyčných oblastí, kteří v ČNOP až do této doby většinou působili, by byl tento požadavek absurdní a naprosto nehorázný, neboť byli zvyklí, že si musí zajistit živobytí prostřednictvím svých věřících (z největší části různými pobožnostmi, křty, svatbami a dalšími obřady) a ještě určitou část odvádět svým nadřízeným.

³⁹⁰ MAREK, 2008, s. 104.

³⁹¹ Tato rada byla Savvatijem v prosinci 1924 vytvořena a v září 1925 rozpuštěna pro překročení svých pravomocí. Biskup Gorazd ji v lednu 1926 zlikvidoval. GRIGORIČ, 1926, s. 62; MAREK, 2005, s. 288.

³⁹² MAREK, 2005, s. 289.

7. května 1925 podaly moravské expozitury³⁹³ stížnost na vedení ČNOP na ministerstvo školství a národní osvěty.³⁹⁴ Posouzení tohoto sporu mezi vedením ČNOP a jeho moravskou opozicí je obtížné, nicméně podle prof. Marka v tomto případě „*mnohé však připomíná provedení vnitřního převratu*“.³⁹⁵ V polovině května přišel za Dr. Červinkou policejní rada zemské politické správy Karel Eichler v doprovodu jednoho úředníka, aby provedl šetření u ČNOP na základě stížnosti moravských expozitur. Po výsledku Miloše Červinky policejní rada na chvíli opustil kancelář, aby se vrátil s tím, že ministerstvo školství nařizuje, aby byly předloženy k nahlédnutí členské seznamy a přihlášky, že budou do tří dnů navraceny.³⁹⁶

Krátce po provedeném šetření byl Dr. Červinka pozván na policejní ředitelství, kde se ho dotázali, zda spolek Pravoslavná obec československá vyvíjí nějakou činnost.³⁹⁷ Červinka odpověděl, že: „*utvořením a ustavením se České Náboženské Obce Pravoslavné v Praze vyplnil spolek Československá Obec Pravoslavná cíl stanovami určený, a nyní žádné činnosti nevyvíjí, neboť na jeho místě fakticky jest Česká Náboženská Obec Pravoslavná, státem ve smyslu platných zákonů schválená*“.³⁹⁸ Na to byl policejním komisařem vyzván, aby podal oznámení o dobrovolném rozejití spolku, neboť za daných okolností by údajně bylo zbytečné pokládat spolek za existující. Dr. Červinka přislíbil toto oznámení podat. Protože tak neučinil okamžitě, bylo toto ze strany policejního ředitelství několikrát urgováno. Červinka nakonec nátlaku policejního ředitelství učinil zadost a 2. července zaslal oznámení o dobrovolném rozejití spolku Československá obec pravoslavná v Praze.³⁹⁹

Ačkoliv Miloš Červinka k tomuto kroku neměl oprávnění, protože podle §43 stanov Československé obce pravoslavné se spolek mohl rozejít pouze usnesením spolkového

³⁹³ Stížnost podepsaly náboženské obce v Čelechovicích (nedaleko Prostějova), Olomouci, Přerově, Kroměříži, Tovačově, Vilémově, Bílé Lhotě (obě obce na Litovelsku), Štěpánově (u Olomouce), Třebíči, Brně, Dolních Kounicích, Táboře a Trhových Svinech. Citováno dle: MAREK, 2005, s. 289.

³⁹⁴ URBAN, 1973, s. 108; MAREK, 2008, s. 104; podle Jaroslava Šuvarského bylo pobídkou k podání stížnosti doporučení srbské církve. Viz ŠUVARSKÝ, 1979, s. 172.

³⁹⁵ Ve SÚA v Praze ve fondech MŠNO je dochována právní expertiza stížnosti moravských obcí ze 7. 5. 1925 podepsaná Dr. Palečkem, jež hledá slabiny v pozicích sporných stran a navrhuje východisko „řezu většího slohu“ s využitím formálních chyb, jichž se dopustil M. Červinka při konstituování obou organizací pravoslavných v Praze. SÚA Praha, fond MŠNO, sig. 47 VII, karton 3910 – vyjádření k č. 57387/25. Citováno dle: MAREK, 2005, s. 290.

³⁹⁶ GRIGORIČ, 1926, s. 100. Navraceny už nikdy nebyly. Matriky si komisař Eichler ponechal a poté je předal nově zvolenému duchovnímu správci ČNOP, jímž se stal biskup Gorazd. V této souvislosti je zajímavý dopis katechety Křeháčka, který byl v roce 1924 členem olomoucké eparchiální rady, starokatolickému biskupu Paškovi z 13. října. 1928. „*Intrikami zmocnil se biskup Gorazd seznamů členských v Praze v církvi pravoslavné a pak vytisknul z vedoucího místa arcibiskupa Savatije a Dr. Červinku. Až někdy příležitostně Vám řeknu ještě více, nejdůstojnější pane biskupe*.“ Archiv starokatolického ordinariátu v Bernu.

³⁹⁷ Podle § 29. statutu ČNOP měl výbor spolku Československá obec pravoslavná řídit záležitosti ČNOP až do svolání prvního všeobecného shromáždění.

³⁹⁸ GRIGORIČ, 1926, s. 101.

³⁹⁹ GRIGORIČ, 1926, s. 101.

shromáždění a navíc oznámení o tomto aktu nevyšlo v předepsaném úředním věstníku,⁴⁰⁰ policejní ředitelství sdělilo 7. července 1925 přípisem č. 12523/8-II ministerstvu školství, že předseda spolku Československá obec pravoslavná v Praze Dr. Miloš Červinka oznámil dobrovolné rozejítí spolku. Církevní oddělení ministerstva školství z toho vyvodilo, že tím pádem je ČNOP bez vedení (ačkoliv spojovacím článkem obou organizací byl jen správní výbor a jak arcibiskup Savvatij, předseda i oba místopředsedové neměli s Československou obcí pravoslavnou v tomto ohledu nic společného) a již 14. července 1925 vydalo výnos č. j. 83815/25-VI. jímž „jako nejvyšší úřad státní správy kultové mocí dohlédacího práva ustanovilo p. Karla Eichlera, radu politické správy v Praze, komisařem České náboženské obce pravoslavné v Praze“.⁴⁰¹ Opis rozhodnutí obdrželi pouze zástupci stěžujících si expozitur a předseda Československé obce pravoslavné Miloš Červinka. Podle opisu výnosu mělo rozhodnutí konečnou platnost a nebyla dána možnost odvolání.

ČNOP proto podala 8. srpna 1925 protest k předsednictvu ministerské rady,⁴⁰² v němž označila rozhodnutí ministerstva školství i předchozí řízení za zmatečné, neúplné a nezákonné.

Mezitím komisař Eichler odebral razítka obce, nechal si posílat veškerou korespondenci (i tu, která byla adresována výslovně na arcibiskupa), přiřadil k duchovním obce i biskupa Gorazda (ačkoliv se jeho postavení nevyřešilo) a kněze Sávu Roubička a do seznamu zapsal nových 48 členů obce, o kterých duchovní správa ČNOP nic nevěděla a kteří nebyli sjednoceni s pravoslavím.

Dále pan komisař vypsál volby do všeobecného shromáždění obce na 8. listopadu 1925, aniž by o tom bylo cokoli oznámeno státem uznanému duchovnímu obce a z těchto nově přijatých ve většině nepravoslavných členů ČNOP sestavil volební komisi pro Prahu.⁴⁰³

⁴⁰⁰ Za zveřejnění bylo požadováno 51,- Kč, které neměl spolek momentálně k dispozici (jelikož před několika lety byl fakticky nahrazen ČNOP) a proto k tomu nedošlo. GRIGORIČ, 1926, s. 101.

⁴⁰¹ Toto opatření bylo odůvodněno následovně: „Podle zprávy policejního ředitelství ze 7. července 1925 č. 12523/8-II. Předseda spolku Československá obec pravoslavná v Praze, Dr. Miloš Červinka podáním ze dne 2. července 1925 policejnímu ředitelství v Praze oznámil jako poslední předseda zmíněného spolku, že spolek Československá obec pravoslavná v Praze se dobrovolně rozešel, a že poslední předseda současně zařizuje příslušné oznámení v úředním listě. Dále spolek Československá obec pravoslavná, jehož představenstvo a správní výbor podle statutu České Náboženské Obce Pravoslavné (§29) byly povolány řídit veškeré záležitosti obce až do ustavení se obce na základě voleb do všeobecného shromáždění, se podle zprávy citované zprávy policejního ředitelství dobrovolně rozešel, a proto Česká Náboženská Obec Pravoslavná nemá řádně ustavených statutárních a suppletorních orgánů, pročež ministerstvo školství, jako nejvyšší úřad státní správy kultové mocí dohlédacího práva, ustanovuje p. radu K. Eichlera komisařem této obce, s tím, aby provedl volby do Všeobecného či velkého shromáždění Obce, které zvolí příslušné správní orgány, jímž měl pak p. komisař odevzdati správu Obce.“ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 101, 102.

⁴⁰² Č. j. 900/25. GRIGORIČ, 1926, s. 103.

⁴⁰³ GRIGORIČ, 1926, s. 104.

Srbská pravoslavná církev během roku 1925 nic nepodnikla, ani náznak ve smyslu pokusu o dohodu s konstantinopolským patriarchátem. Na návrh arcibiskupa Savvatije se konstantinopolský patriarcha Vasilios obrátil 20. února 1926 č. 557⁴⁰⁴ na srbského patriarchu Dimitrije a napsal mu, že konstantinopolský patriarchát roku 1923 písemně oznámil srbské církvi zřízení pravoslavného arcibiskupství v Československu a že tehdy mu on, patriarcha Dimitrij, dopisem z 25. srpna 1923 č. 1712⁴⁰⁵ popsal historii církevní otázky v Československu a slíbil, že brzy sdělí návrh a usnesení posvátného synodu v této věci. Nicméně na tento dopis ani na návrhy, které byly předloženy srbské delegaci v Konstantinopoli koncem roku 1924 neodpověděla srbská církev žádnou zprávou. Nyní že konstantinopolská církev tedy znovu předkládá své návrhy a žádá srbskou církev, aby spolupracovala na smírném vyřešení otázky pravoslaví v Československu. Srbská církev ale nereagovala ani na dopis konstantinopolského patriarchy a nechala jej bez odpovědi.

Státem řízená správa České náboženské obce pravoslavné pokračovalo svoláním všeobecného shromáždění na 22. listopadu 1925 do České Třebové. Ani tento krok nebyl duchovnímu správci ani představenstvu obce oznámen.⁴⁰⁶ Na de facto protiprávně svolaném všeobecném shromáždění proběhly nové volby do všech orgánů ČNOP pod vedením policejního rady Eichlera.⁴⁰⁷ Volilo se 40 delegátů, z toho 24 z Moravy, což samo o sobě vytvořilo pro dosavadní vedení církve nepříznivou situaci.⁴⁰⁸ Nové členy do obce kromě komisaře Eichlera z Dositejova pověření přijímal o. J. Rezek v Olomouci.⁴⁰⁹ Podle opravených a doplněných seznamů měla ČNOP ke dni schůze 7991 členů.⁴¹⁰ Arcibiskup Savvatij ani protopresbyter Miloš Červinka nebyli na schůzi přítomni. Duchovním správcem obce byl zvolen biskup Gorazd, předsedou obce B. Zahradník a F. G. Vacek náměstkem.⁴¹¹ Toto shromáždění poté přijalo rezoluci⁴¹² navrženou J. Svojtkou, v níž se hlásí k srbské

⁴⁰⁴ GRIGORIČ, 1926, s. 94.

⁴⁰⁵ Patrně se míní onen telegram, kterým srbský patriarcha reagoval na Gorazdovu zprávu o tom, že se Konstantinopol chystá vysvětit pro Československo biskupa.

⁴⁰⁶ Svolání všeobecného shromáždění podle statutu ČNOP náleželo pouze duchovnímu správci (§11).

⁴⁰⁷ URBAN, 1973, s. 108; GRIGORIČ, 1926, s. 105; MAREK, 2005, s. 291.

⁴⁰⁸ MAREK, 2005, s. 291.

⁴⁰⁹ MAREK, 2005, s. 291.

⁴¹⁰ MAREK, 2005, s. 292.

⁴¹¹ U obou jmenovaných pánů, stejně jako u osob, které byly zvoleny do synodální rady: F.D. Reyholda, ing. A. L. Růžička, Dr. L. Stěhule, Dr. Josef Svojtka a Dr. V. Štěpánek uvádí Vladimír Grigorič, že nebyli pravoslavní. Viz GRIGORIČ, 1926, s. 105.

⁴¹² „*Stojíme v každém směru na základě víry a církevní disciplíny, společně všem partikulárním pravoslavným církvím. Do té doby než vnitřní vybudování naší církve tak pokročí, chceme ve shodě s dosu platným normálním výnosem pražského mistodržitelství ze dne 14. června 1897, č. 84.675 a z důvodů právní kontinuity, jakož i ve smyslu kanonických předpisů Pravoslavné církve opírat se o pravoslavnou církev srbskou, jakožto o církev mateřskou, již jsme mnohými a velkými díky zavázání, odmítající jednomyslně pokus, učiněný roku 1923 a od té doby častěji opakováný, podříti nás proti naší vůli Vselenskému patriarchátu Cařihradskému, kterýžto pokus se*

církevní jurisdikci s odvoláním na právní kontinuitu tohoto kroku a kanonické předpisy. Oba argumenty, kterými nová ČNOP obhájí změnu jurisdikce jsou v tomto případě více než pochybné.⁴¹³

6. 4. Následující roky

Arcibiskup Savvatij byl státní správou písemně odvolán z pozice duchovního správce České náboženské obce pravoslavné až 23. června 1926. Což znamená, že po celou dobu byl podle státu v čele ČNOP, která byla údajně bez vedení a proto pod správou policejního komisaře. Ačkoliv byl stále ve funkci, byla mu státními úřady zabavována korespondence, bylo zabaveno veškeré zařízení kanceláře potřebné k vedení církve a nebyl oficiálně informován o aktivitách, které byly v náboženské obci vyvíjeny.

Přestože arcibiskup Savvatij již nedlouho po začátku onoho zvláštního šetření protestoval u předsednictva ministerské rady⁴¹⁴ a snažil se situaci narovnat podáváním stížností a protestů pro protiprávní postup, zmatečnost a nedodržování předpisů, bylo jejich snažení marné a státní administrativa všechny námitky zamítala. Neúspěšná byla i intervence u ministra školství Otakara Srdínka, který sice přislíbil pomoc, ale zanedlouho s celou parlamentní vládou odstoupil.⁴¹⁵

Průběh a vývoj situace nasvědčuje tomu, že šlo o státem řízený akt v zájmu zahraniční politiky.⁴¹⁶ Československý stát dostal svému závazku z ledna 1924 a jurisdikci nad pravoslavnou církví na našem území převzala srbská pravoslavná církev. Arcibiskup Savvatij se v nejbližších letech soustředil na situaci na Podkarpatské Rusi, kde československá vláda nemohla dostatečně účinně zasáhnout a prosadit svou vůli a snažil se udržet své pozice alespoň zde a vzdorovat srbské uzurpaci.

Státní úřady se domnívaly, že všeobecným shromážděním v České Třebové a volbou nového představenstva byl problém vyřešen, nepočítaly ale s tím, že na základě

stal, aniž naše náboženská obec byla dotázána, a prosíme vládu Československé republiky, aby s naším stanoviskem vyslovila formální souhlas a umožnila konsolidaci pravoslavné církve v naší republice na tomto právním základě.“ Citováno dle: GRIGORIČ, 1926, s. 105, 106.

⁴¹³ Po stránce státního práva se rezoluce odvolává na výnos pražského místodržitelství z 14. června 1897, č. 84.675, který byl pouze intimací výnosu ministerstva vnitra z 20. května 1897, č. 1614/pres, který stanovil matriční příslušnost pravoslavných Slovanů na území Rakouska.

⁴¹⁴ Č. j. 900/25. GRIGORIČ, 1926, s. 103.

⁴¹⁵ GRIGORIČ, 1926, s. 108, 109.

⁴¹⁶ Už v roce 1922 čs. vyslanec A. Kalina napsal: „*Politické přátelství s Královstvím SHS a úloha srbské pravoslavné církve jako protektora pravoslavného křídla v ČČS vládou RČS znemožňují přímo, aby početné velmi slabé pravoslavné církvi čsl. vedené Dr. M. Červinkou bylo vládou RČS schvalováno spojení se s carihradskou církví pravoslavnou.*“ SÚA Praha, fond MŠNO, sig. 47, karton 3907. Citováno dle: MAREK, 2005, s. 293.

konstantinopolského tomosu nebudou arcibiskup Savvatij a protopresbyter Červinka nekanonickou volbu akceptovat. Nastala situace, kdy vedle sebe paralelně fungovala dvě vedení České náboženské obce pravoslavné, což při vyřizování úředních záležitostí vedlo ke zmatkům mezi věřícími. „*Na nátlak Gorazdovy správy obce ministerstvo školství v únoru 1926 Savatijovi a M. Červinkovi písemně zakázalo veškerou činnost.*“⁴¹⁷ Miloš Červinka opatřil nové matriky a razítka a úřad arcibiskupa pokračoval ve své činnosti. Savvatij dále sloužil v chrámu sv. Mikuláše a poskytoval svátosti věřícím. Dokonce se mu podařilo znemožnit biskupu Gorazdovi přístup do chrámu.⁴¹⁸ V první polovině roku 1926 vydal tři pastýřské listy pro své věřící, v nichž i nadále vystupoval jako arcibiskup pravoslavné církve v Československu. Savvatij Gorazda kritizoval⁴¹⁹ a označoval ho za osobu, které podnítila převrat v ČNOP.⁴²⁰

Celá situace, která se zdá být v právním státě naprosto nemyslitelná, došla tak daleko, že byla na arcibiskupa Savvatije a protopresbytera Červinku podána žaloba u Zemského trestního soudu v Praze pro podvod (neboť prý „*přes zákaz údajně nadále vytvářeli fikci existence vedení náboženské obce, revoltovali a fakticky se vzepřeli státní autoritě*“).⁴²¹ Zemský trestní soud žalobu zamítl a rozhodl ve prospěch Savvatije. Arcibiskupova stížnost na MŠNO pro odvolání z funkce, kterou podal roku 1928 k Nejvyššímu správnímu soudu v Praze už ale byla v prosinci 1931 s konečnou platností zamítnuta.⁴²²

V průběhu let sporu se objevilo i několik pokusů o smírnější definitivní vyřešení záležitosti. Srbská církev vyslala k arcibiskupu Savvatijovi o. Milivoje Crvčanina s nabídkou funkce představeného v některém srbském klášteře.⁴²³ Savvatij návrh nepřijal a setrval na své v této době už pouze iluzorní katedře.

V roce 1939 se Savvatij ještě jednou pokusil o rehabilitaci své osoby a narovnání stavu pravoslavné církve v Československu. Opakovala se situace z předchozích let, kdy byly jednotlivé stížnosti zamítány. V roce 1941 se konečně opět obrátil k Nejvyššímu správnímu soudu v Praze. „*Causa, v jejímž rámci vznikl tzv. Gorazdův Odvodní spis, poslední shrnutí a interpretace vývoje českého pravoslavného hnutí v meziválečném období, zůstala de facto*

⁴¹⁷ Citováno dle: MAREK, 2005, s. 295.

⁴¹⁸ SÚA Praha, fond MŠNO, sig. 47 VII, karton 3910 – stížnost na policejní ředitelství. Citováno dle: MAREK, 2005, s. 296.

⁴¹⁹ Označoval ho za podvodně vysvěceného heretika, církevního tuláka a nekompetentního eparchu. Citováno dle: MAREK, 2005, s. 296.

⁴²⁰ To, že se biskup Gorazd opíral o státní orgány bylo z hlediska kanonického práva důvodem k jeho okamžitému zbavení biskupské hodnosti.

⁴²¹ Citováno dle: MAREK, 2005, s. 296.

⁴²² MAREK, 2007, s. 296.

⁴²³ Dále mu byla nabídnuta možnost v některém z klášterů finálně odškodněn žít. Viz MAREK, 2005, s. 297, 298.

nevyřešena“.⁴²⁴ Oba protagonisté byli roku 1942 zatčeni gestapem. Biskup Gorazd byl odsouzen k smrti a zastřelen v souvislosti s ukrýváním Heydrichových atentátníků a arcibiskup Savvatij skončil na základě udání, že ve velkém křtil občany židovského původu, v koncentračním táboře v Dachau. Po zatčení obou představitelů byla pravoslavná církev pod srbskou i konstantinopolskou jurisdikcí na území protektorátu postavena mimo zákon.

⁴²⁴ Citováno dle: MAREK, 2005, s. 299.

7. Závěr

Na závěr bych si dovolila zhodnotit biskupem Gorazdem a Dositejem tolik proklamovanou oprávněnost srbské jurisdikce na našem území.

Na území Čech, Moravy a Slezska za rakouského mocnářství zůstávalo pravoslaví v pozici náboženství trpěného, i když patřilo mezi vyznání státem uznaná. Kněz měl statut soukromé osoby, nesměl působit na veřejnosti a obřady jím vykonané neměly státní platnost, to vše z důvodných obav z propagace a šíření myšlenky panslavismu. Podle znění tolerančního patentu se čeští věřící mohli účastnit bohoslužeb v některém nejbližším chrámu v dědičných zemích monarchie, což byly pro Prahu chrámy vídeňské. Podle zákona z 19. prosince 1890⁴²⁵ LGBI. Nr. 68⁴²⁶ (zákon zemského zákoníku), který ve své odpovědi Pražanům zmiňuje i biskup Nikodim Milaš,⁴²⁷ byla jurisdikční působnost všech tří farností ve Vídni omezena na policejní obvod politické obce města Vídně. Nepřijmeme-li tezi Járy Cimrmana, že Praha je ve Vídni, nevyplyvá z toho pro české občany ani automatická příslušnost k žádné z daných farností natož pak jurisdikce církevního celku, který farnosti spravoval. Podle výnosu místodržitelství ze dne 1. května 1893 LGBI. Nr. 19⁴²⁸ §1 byla určena příslušnost k jednotlivým církevním obcím podle národnostního klíče. Podle §2 každá z těchto obcí byla samostatným matričním obvodem. K obci sv. Sávy byli přiřazeni občané slovanského původu, což zakládalo jejich matriční a farní příslušnost, ne tak jurisdikční (a navíc stále pouze v rámci obce Vídně). Z matriční příslušnosti nelze dovozovat jurisdikční příslušnost, což potvrzuje sám zmíněný zákon, když přiřazuje turecké státní občany, kteří mimo jakoukoliv pochybnost jurisdikčně patřili pod konstantinopolský patriarchát, k obci sv. Jiří, která byla rovněž pod správou černovické metropole a občany neslovanského původu (tj. Maďaři, Rumuni apod.), kteří patřili pod jurisdikci metropolitě sibiňského či metropolitě v Srěmských Karlovcích, k obci sv. Trojice, rovněž pod správou černovického metropolitě.

Výnosem ministerstva vnitra z 20. května 1897, č. 1614/pres. (který byl rozeslán pražským místodržitelstvím 14. června 1897 pod č. 84.675 ad 897 Dep. I.)⁴²⁹ bylo určeno, že pravoslavní Slované mohou být zapisováni do matriky v obci sv. Sávy. Tento výnos se mi bohužel zatím nepodařilo v originále získat. Nemohu tedy s určitostí říci, zda tím byla určena matriční příslušnost všech pravoslavných obyvatel českého království nebo zda šlo víceméně

⁴²⁵ Srov. GRIGORIČ, 1926, s. 96.

⁴²⁶ Viz příloha č. 3.

⁴²⁷ Viz příloha č. 4.

⁴²⁸ Viz příloha č. 3.

⁴²⁹ GRIGORIČ, 1926, s. 96.

o příslušnost alternativní. S ohledem na biskupem Gorazdem uveřejněnou statistiku v jeho odvodním spise soudím, že se jednalo o možnost druhou.

Pokud se biskup Gorazd snažil z matriční příslušnosti dovozovat příslušnost jurisdikční, projevil naprosté nepochopení principů kanonického práva. O státním právu nemluvě.

Z hlediska práva kanonického mohl na naše území vztáhnout nárok patriarchát konstantinopolský, buď přímý s odvoláním na cyrilometodějskou misií nebo obecný s odvoláním na platné pravidlo o misijním území. I znění telegramu, který srbský patriarcha Dimitrij zaslal před svěcením arcibiskupa Savvatiije konstantinopolskému patriarchovi Meletiovi potvrzuje, že srbská církev na našem území vyvíjela misijní aktivitu, ale v žádném případě si je jurisdikčně nenárokovala.

Domněnka o tomto „nároku“ srbské církve vznikla až koncem roku 1923 na československé půdě a zůstává nezodpovězenou otázkou, zda byl tento právní konstrukt vytvořen ještě před tím než začal český stát jednat se srbským ministerstvem kultu nebo zda pouze následoval politickou poptávku.

Druhou oblastí, které bych chtěla věnovat závěrečnou část své práce jsou archivní materiály, které by mohly dále přispět k objasnění tohoto období českých dějin a českého pravoslaví. Zatímco české archívy již pomalu svá tajemství vydávají, zahraniční zdroje jsou doposud prakticky terra incognita. Materiály vztahující se k zmíněnému období se nalézají jak v archivech konstantinopolského tak srbského patriarchátu. Z prvně jmenovaného se mi podařilo získat dokumenty o volbě a svěcení arcibiskupa Savvatiije, originál tomosu, kterým bylo zřízeno české arcibiskupství a další korespondenci, u které jsem bohužel narazila na problém jazykový. Archiválie jsou rukopisy⁴³⁰ psané katharevousou – zvláštním archaickým dialektem řečtiny, který v současné době používá pouze konstantinopolský patriarchát v oficiální korespondenci a nebyli je schopni přeložit, ba dokonce přečíst ani rodilí Řekové, na které jsem se obrátila. Momentálně hledám další možnosti jak překlad zajistit.

V archivu srbské pravoslavné církve v Bělehradě se podle sdělení jednoho kolegy, který se zabývá badáním o biskupu Dositejovi, nachází šest krabic nezpracovaných dokumentů týkajících se biskupa Gorazda. Nepublikovaných materiálů, které by pomohly dotvořit plastický obraz vývoje českého pravoslaví je zřejmě poměrně velký počet a pouze čekají na své objevitele. Ráda bych se uvedenému tématu i nadále věnovala a byla jedním z těch, kteří pomohou onu mozaiku poskládat.

⁴³⁰ Viz příloha č. 7 (u které jsem použila překlad z ruštiny z knihy Vladimíra Grigoriče) a č. 8.

8. Seznam použité literatury

CINEK, František. *Rozvrat církve československé*. Olomouc : Našinec, 1923. 16 s.

CINEK, František. *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*. Olomouc : Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1926. 316 s.

ČAPKA, František. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Libri, 2000. 824 s. ISBN 80-85983-67-2.

GRIGORIČ, Vladimír. *Pravoslavná Církev v Republice Československé : Historicko-kanonické pojednání o Pravoslavné Církvi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jakož i na Slovensku a Podkarpatské Rusi v přítomné době, s připojením některých dat o Pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. 1. vyd. Praha : Vladislav Čerych, 1926. 127 s.

GRIGORIČ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém : Historicko-kanonické pojednání o Pravoslavné Církvi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jakož i na Slovensku a Podkarpatské Rusi v přítomné době, s připojením některých dat o Pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. 2. upr. vyd. Praha : Vladislav Čerych, 1928. 174 s.

HRADEČNÝ, Pavel, et al. *Dějiny Řecka*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 765 s. ISBN 80-7106-192-1.

FIEDLER, František, et al. *Česká politika. Díl druhý. Část první: Ústava mocnářství Rakousko-Uherského*. Praha : Jan Laichter, 1907. 930 s.

FRANK, Gustav. *Toleranční Patent císaře Jozefa II.: Dějiny jeho vzniku a následků dle původních pramenů*. Vídeň, 1881. 135 s.

ЯНИЧ, Милутин. *Миссия Сервской Православной Церкви в Чехии и Словакии во главе с епископом Нишским Досифеем (Васичем) в 20-е и 30-е гг. XX века и передача ее дел в ведение Русской Православной Церкви в 1946 году*. Санкт-Петербург, 2004. 224 s.

Санкт-Петербургская Православная Духовная Академия. Научный руководитель – Игумен Дамиан (Залетов).

KÁBRT, Vojtěch. *Církevní rozkol a vznik Československé církve na pomezí Podkrkonoší a Podorlicka se zaměřením na období 1920-1930*. In WOLF, Vladimír. *Počátky církve československé v severovýchodních Čechách 1920-1925*. 1. vyd. Trutnov : Lupus, 2008. s. 7-134. ISBN 978-80-903509.

LAŠŤOVKA, Marek, et al. *Pražské spolky : Encyklopedie spolků na území Prahy z 18.–20. století*. 1. vyd. Praha : Scriptorium, 1998. 742 s. Documenta Pragensia. Monographia ; vol. 6. ISBN 80-902151-9-X.

ЛТЮИЛЬЕ, Петр. *Правила первых уетырех Вселенских Соборов*. Москва : Издание Сретенского монастыря, 2005. 526 s. ISBN 5-7533-0375-7.

MAREK, Pavel. *České schisma : příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917-1924*. 1. vyd. Rosice u Brna : Gloria, 2000. 333 s. ISBN 80-86200-36-1.

MAREK, Pavel. *Pravoslavní v Československu 1918-1942*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2004. 424 s. ISBN 80-86263-52-5.

MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)* . 1. vyd. Brno : L. Marek, 2005. 335 s. ISBN 80-86263-57-6.

MAREK, Pavel, BUREHA, Volodymyr. *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1953 : Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi*. 2. přeprac. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 531 s. ISBN 978-80-7325-171-0.

PULEC, Radim. *Před rozhodujícím krokem : Studie o životě starokatolické církve v ČSSR a jejích hlavních představitelích*. Praha, 1974. 109 s. Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze. Diplomová práce.

ŠUVARSKÝ, Jaroslav. *Biskup Gorazd*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1979. 257 s.

URBAN, Rudolf. *Tschechoslowakische Hussitische Kirche*. Marburg/Lahn : J. G. Herder-Institut, 1973. 327 s. ISBN 3-87969-103-7.

VINŠ, Petr Jan. *Starokatolická obec v Praze a její vztah k vznikající Církvi československé*. Praha, 2008. 128 s. Univerzita Karlova v Praze Husitská teologická fakulta. Vedoucí diplomové práce Jan Blahoslav Lášek.

VOPATRNÝ, Gorazd. *Dědictví Otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. 1. vyd. Hostinné: Knižní dílna Rubato, 2002. 176 s. ISBN 80-902256-3-2.

Jiné zdroje

<http://alex.onb.ac.at/alex.htm> : ALEX - Historische Rechts- und Gesetzestexte Online: Österreichische Nationalbibliothek

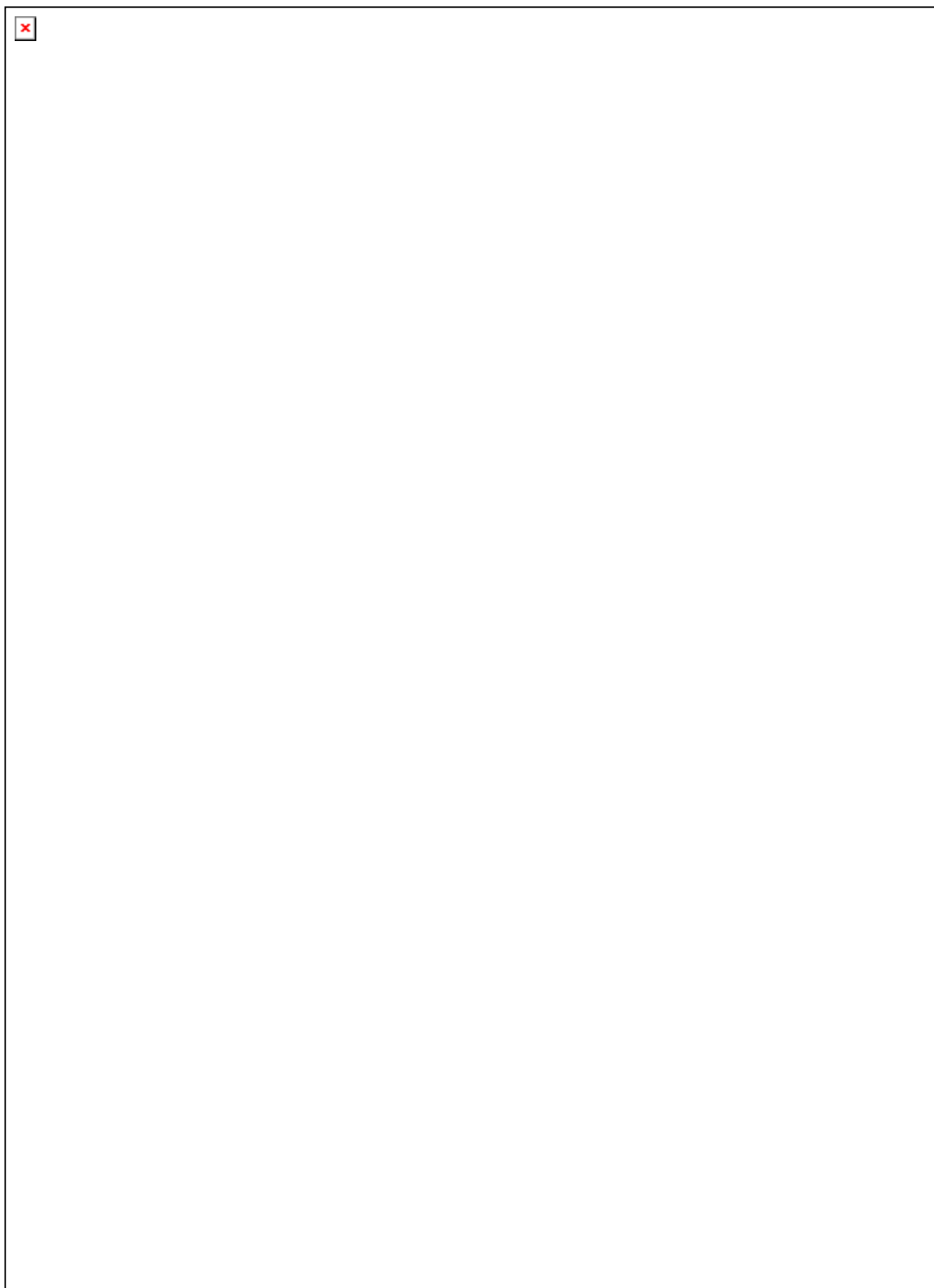
<http://www.migration.cz/Projekty/Zridlo-studie.htm>

http://www.nacr.cz/Upload/pomucky/id_4_6_MKV_rejinst.pdf

<http://www.pravoslav.gts.cz/gorazd/odvodni-spis.htm> - odvodní spis biskupa Gorazda

9. Přílohová část

Příloha č. 1 – *Průvodní dopis od Konstantinopolského patriarchátu*

Příloha č. 2 – Seznam archiválií poskytnutých Konstantinopolským patriarchátem

**ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ
ΠΡΑΓΑΣ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑΣ**

1. Τόμος ιδρύσεως της Ὁρθοδόξου Ἀρχιεπισκοπῆς Τσεχοσλοβακίας,
Μάρτιος 1923, (Κῶδιξ Α'β' / 5, σελ. 12-16).

2. Ὑπόμνημα ἐκλογῆς Ἀρχιεπισκόπου Πράγας καί Τσεχοσλοβακίας
Σαββατίου - Βράδιτς (Αρχιμ.),
3 Μαρτίου 1923, (Κῶδιξ Α'β' / 1, σελ. 358-359).

3. Γράμμα τῷ Κιέβου καί Γαλικίας Ἀντωνίῳ,
17 Μαρτίου 1923, (Κῶδιξ Α' / 93, σελ. 90-91).

4. Γράμμα τῷ Πράγας καί Τσεχοσλοβακίας Σαββατίῳ,
30 Μαρτίου 1923, (Κῶδιξ Α' / 93, σελ. 128).

5. Τηλεγράφημα τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Πράγας Σαββατίῳ,
11 Ἀπριλίου 1923, (Κῶδιξ Α' / 93, σελ. 152).

6. Γράμμα τῷ Πράγας Σαββατίῳ,
5 Μαΐου 1923, (Κῶδιξ Α' / 93, σελ. 2221-222).

7. Γράμμα τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Πράγας Σαββατίῳ,
11 Μαΐου 1923, (Κῶδιξ Α' / 93, σελ. 230-231).

8. Τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Πράγας καί πάσης Τσεχοσλοβακίας Σαββατίῳ,
15 Ἰουνίου 1923, (Κῶδιξ Α' / 93, σελ. 314-315).

9. Γράμμα τῷ Πράγας Σαββατίῳ,
29 Ἰουνίου 1923, (Κῶδιξ Α' / 93, σελ. 336-337).

10. Γράμμα τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Πράγας Σαββατίῳ,
20 Ἰουλίου 1923, (Κῶδιξ Α' / 93, σελ. 378).

Die griechisch-orientalische Kirche.

A. Übersicht:

1. Benennungsverordnung;
2. Kirchengemeindenverordnung.

B. Schrifttum:

Mayrhofer: „Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst“
4. Band, Wien 1898, S. 425 ff.;
Mischler-Ulbrich: „Österreichisches Staatswörterbuch“, 2. Band,
Wien 1906, S. 576 ff.;
Hussarek: „Grundriß des Staatskirchenrechtes“, Leipzig 1908,
S. 44 ff.;
Schmid: „Die gegenwärtige Rechtslage der morgenländischen (ortho-
doxen) Kirche in Osteuropa“, Archiv 1950, S. 207 ff.;
Kolb: „Gegenwärtige Aufgaben der Kultusverwaltung in Österreich“,
Archiv 1953, S. 38 ff.

**Verordnung ¹⁾ des Staatsministeriums, des Kriegsministeriums,
der königlich-ungarischen, siebenbürgischen und kroatisch-
slawonisch-dalmatinischen Hofkanzlei vom 29. November 1864,
RGL. Nr. 91, betreffend die Benennung der griechisch-nicht-
unierten Kirche.**

Wirksam für das ganze Reich.

1) Die Verordnung kann jetzt verfassungsmäßigerweise nur durch ein Bundesgesetz abgeändert oder aufgehoben werden; sie steht daher auf der Stufe eines Bundesgesetzes (vgl. insbesondere VfGH.-Erk. v. 8. Oktober 1948, Slg. 1695).

Seine K. K. Apostolische Majestät haben mit Allerhöchster Entschließung vom 26. November 1862 zu genehmigen geruht, daß der griechisch-nicht-unierten Kirche und den derselben angehörenden Personen und Sachen in dem gesamten ämtlichen Verkehre fortan die Bezeichnung: „griechisch-orientalisch“ beigelegt werde.

Historisches: Bericht der K. K. n.ö. Statthalterei v. 2. 8. 1911

Kirchengemeindenverordnung

74. III - 1034/1

581

BMV, Abt 37.579/1915! (1922) um 27.945.

Verordnung¹⁾ des. k. k. Statthalters im Erzherzogtume Österreich unter der Enns vom 1. Mai 1893, LGBL. Nr. 19, betreffend die Bestimmung der Zugehörigkeit der Bekenner des griechisch-orientalischen Religionsbekenntnisses zu den in Wien²⁾ bestehenden drei griechisch-nicht-unierten Kirchengemeinden²⁾.

17/24

1) Die Verordnung kann jetzt verfassungsmäßigerweise nur durch ein Bundesgesetz abgeändert oder aufgehoben werden; sie steht daher auf der Stufe eines Bundesgesetzes (vgl. insbesondere VfGH.-Erk. v. 8. Oktober 1948, Slg. 1695), dessen territorialer Wirkungsbereich sich auf den im Zeitpunkt der Erlassung der Verordnung bestandenen Wirkungsbereich des Statthalters im Erzherzogtume unter der Enns beschränkt.

2) Die Gebiete, in denen die griechisch-orientalische Kirche den Großteil ihrer Angehörigen besaß, sind Österreich mit dem Zusammenbruch der Monarchie (1918) verloren gegangen. Jetzt bestehen auf österreichischem Staatsgebiet lediglich die in der vorliegenden Verordnung bezeichneten drei Kirchengemeinden in Wien und dazu die erst im Jahre 1923 konstituierte rumänisch-griechisch-orientalische Kirchengemeinde zur Hl. Auferstehung in Wien (Erlaß des Magistrates der Stadt Wien v. 27. Mai 1923, Zl. M. Abt. 49/4510; vgl. auch Höslinger, ÖJZ. 1947, S. 340, und Kolb, Archiv 1953, S. 40).

Abt. 49/4510 verloren gegangen. Rechtgrundlage der Anerkennung unbekannt
Die aus der monarchischen Zeit stammenden, jetzt gegenstandslosen Vorschriften vgl. bei Burckhard: „Gesetze und Verordnungen in Kultussachen“, 1. Abteilung, Wien 1895, S. 276 ff.

Anlässlich der erfolgten definitiven Konstituierung der serbisch-griechisch-orientalischen Kirchen- und Pfarrgemeinde für das durch das Gesetz vom 19. Dezember 1890, LGBL. Nr. 68, geschaffene Gemeindegebiet der K. K. Reichshaupt- und Residenzstadt Wien und die übrigen zum Wiener Polizeirayon gehörigen Ortschaften wird auf Grund des von den Vorständen der griechisch-orientalischen Kirchengemeinde zur heiligen Dreifaltigkeit in Wien, der griechisch-orientalischen Kirchengemeinde türkischer Staatsangehöriger zum heiligen Georg in Wien und der vorerwähnten Kirchengemeinde getroffenen Übereinkommens rücksichtlich der Zugehörigkeit der Bekenner des griechisch-orientalischen Glaubensbekenntnisses zu diesen Gemeinden, sowie auch auf Grund der besonderen Ermächtigung des K. K. Ministeriums für Kultus und Unterricht vom 4. April 1893, Z. 1383, Nachstehendes verordnet:

§ 1¹⁾. Die pfarrliche Jurisdiktion:

1. rücksichtlich aller Anhänger des griechisch-orientalischen Religionsbekenntnisses griechischer, mazedo-wallachischer und albanesischer Nationalität, welche türkische Staatsangehörige sind, steht der Kirchen- und Pfarrgemeinde zum heiligen Georg zu;

2. rücksichtlich aller jener, welche nicht türkische Staatsangehörige und nicht Slawen sind, steht der Kirchen- und Pfarrgemeinde zur heiligen Dreifaltigkeit zu;

3. rücksichtlich aller jener, welche slawischer Nationalität sind, steht der neu konstituierten serbischen Kirchengemeinde²⁾ zu.

1) Vgl. die Anmerkung 2 zum Titel (S. 581). Zu den hier genannten drei Kirchengemeinden kommt jetzt noch die im Jahre 1923 konstituierte rumänisch-griechisch-orientalische Kirchengemeinde zur Hl. Auferstehung in Wien.

2) Zum hl. Sava (vgl. Kolb, Archiv 1953, S. 40). Diese Kirchengemeinde gehört als Diasporagemeinde der serbischen orthodoxen Kirche an. Deren Verfassung ist in auszugsweiser Übersetzung neben einer aufschlußreichen Einleitung im Archiv 1951, S. 116 ff. und S. 279 ff., abgedruckt.

§ 2. Jede dieser Kirchengemeinden bildet einen eigenen Matritikelbezirk¹⁾.

1) Infolge Einführung des deutschen Personenstandsrechtes hat diese Bestimmung nur mehr im Rahmen des § 1 Abs. 1 der Verordnung v. 23. Dezember 1938, DRGBl. I S. 1919, (GBl. f. d. L. Ö. Nr. 11/1939) Bedeutung, wonach die in Österreich bis dahin in Geltung gestandenen Bestimmungen über Aufbewahrung, Fortführung, Beweiskraft, Benützung und Erneuerung der vor dem 1. Jänner 1939 geführten Personenstandsbücher (Geburtsregister, Geburtsbücher, Geburtsmatrikel, Heiratsregister, Trauungsbücher, Trauungsmatrikel, Sterberegister, Sterbebücher, Sterbematrikel) in Kraft blieben, soweit sich aus den Vorschriften der zitierten Verordnung nichts anderes ergab.

§ 3. Die Verordnung tritt mit dem Tage ihrer Verlautbarung in Wirksamkeit¹⁾.

1) Das VII. Stück des LGBl., das die Verordnung enthält, wurde am 6. Mai 1893 ausgegeben und versendet.

Řecko-orientální církev

A. Přehled

1. Nařízení o názvu
2. Nařízení o církevních obcích

B. Literatura

Mayrhofer: „Příručka politické správní služby“ 4. svazek, Vídeň 1898, str. 425nn
Mischler-Ulbrich: „Rakouský státní slovník“ 2. svazek, Vídeň 1906, str. 576nn
Hussarek: „Nástin státního církevního práva“, Lipsko, 1908, str. 44nn
Schmid: „Současné právní postavení východních (ortodoxních) církví ve východní Evropě“, Archiv 1950, str. 207nn
Kolb: „Současné úlohy správy kultu v Rakousku“, Archiv 1953, str. 38nn

Nařízení¹⁾ státního ministerstva, ministerstva války, královsko-uherské, sedmihradské a chorvatsko-slavonsko-dalmatské dvorské kanceláře ze dne 29. listopadu 1864, Sbírka říšských zákonů č. 91, týkající se názvu řecko-nesjednocené církve.

Platí pro celou říši

1) Nařízení může být, dle ústavy, měněno či zrušeno pouze říšským zákonem a její platnost je na úrovni říšského zákona (srov. zejm. nález ústavního soudu ze dne 8. října 1948, sbírka 1695).

Jejich c. k. apoštolský majestát svým nejvyšším rozhodnutím ze dne 26. listopadu 1862 schválil, že řecko-nesjednocená církev, a taktéž jí náležející osoby a věci, byly v obecném úředním styku nadále označovány jako „řecko-východní“.

Nařízení¹⁾ c.k. místodržícího arcivévodství rakouského z Enns ze dne 1. května 1893, Sbírka zákonů č. 19, týkající se potvrzení příslušnosti vyznavačů řecko-východního náboženského vyznání ke třem, ve Vídni existujícím, řecko-nesjednoceným církevním obcím.²⁾

1) Nařízení smí být nyní dle ústavy měněno či zrušeno pouze říšským zákonem a je na úrovni říšského zákona (srov. zejm. nález ústavního soudu ze dne 8. října 1948, sbírka 1695), jehož působnosti je v době vydání omezena na, v nařízení stanoveném, území působnosti místodržícího v arcivévodství z Enns.

2) Území, kde má řecko-východní církev většinu svých členů, byla pro Rakousko ztracena pádem monarchie (1918). Nyní existují na rakouském státním území pouze tři, v tomto nařízení uvedené, církevní obce ve Vídni, a k tomu dále v roce 1923 ustanovená rumunsko-řecko-východní církevní obec sv. Vzkříšení ve Vídni (vyhláška Magistrátu města Vídeň ze dne 27. května 1923, Zl. M. odd. 49/4510; srov. též Höslinger, ÖJZ 1947, str. 340 a Kolb, Archiv 1953, str. 40). Z období monarchie pocházející, nyní bezpředmětné, předpisy srov. Burckhard: „Zákony a nařízení v záležitostech kultu“. 1. oddíl, Vídeň 1895, str. 276nn.

Při příležitosti definitivní konstituce srbsko-řecko-východních církevních a farních obcí na zákonem z 19. prosince 1890, Sb. č. 68, stanoveném obecním území c. k. říšského hlavního a rezidenčního města Vídeň a území dalších obcí náležejících k vídeňskému policejnímu okrsku, bylo, na základě dohod sjednaných představenými řecko-východních církevních obcí sv. Trojice ve Vídni, řecko-východní obce tureckých státních příslušníků u sv. Jiří ve Vídni a výše zmíněné církevní obce, ohledně příslušnosti vyznavačů řecko-východního věrovyznání k těmto obcím, stejně tak, jako na základě zvláštního zmocnění c. k. Ministerstva kultu a vzdělání ze 4. dubna 1893, Z. 1383, se zpětnou platností nařízeno následující:

§1¹⁾ Farní jurisdikce:

1. Se zpětnou platností patří všichni příslušníci řecko-východního náboženského vyznání řecké, makedonsko-valašské a albánské národnosti, kteří jsou tureckými státními občany, k církevní a farní obci sv. Jiří;
2. Se zpětnou platností všichni ti, kteří nejsou tureckými státními příslušníky a nejsou Slovany, patří k církevní a farní obci sv. Trojice;
3. Se zpětnou platností všichni ti, kteří jsou slovanské národnosti, patří k nově konstituované srbské církevní obci²⁾ sv. Vzkříšení ve Vídni.

- 1) Srov. s poznámkou 2) k názvu (str. 581). K těmto třem zde jmenovaným církevním obcím přibyla ještě v roce 1923 konstituovaná rumunsko-řecko-východní církevní obec sv. Vzkříšení ve Vídni.
- 2) U sv. Sávy (srov. Kolb, Archiv 1953, str. 40) Tato církevní obec patří jako diasporní obec k srbské ortodoxní církvi. Její ustanovení je v částečném překladu včetně velmi poučného úvodu otištěna v Archivu 1951, str. 116nn a str. 279nn.

§2 Každá z těchto církevních obcí představuje samostatný matriční obvod¹⁾.

- 1) V důsledku zavedení německého matričního zákona má toto ustanovení význam jen spíše v rámci §1 odst. 1 nařízení z 23. prosince 1938, DRGBL. (*patrně říšsko-německá sbírka zákonů*) I S. 1919 (GBL. f.d.L.Ö - *patrně sbírka zákonů pro země Rakouska*- č. 11/1939), zatímco v Rakousku do té doby platná ustanovení ohledně uchovávání, vedení, průkaznosti, používání a obnovování matričních knih vedených před 1. lednem 1939 (rejstřík narození, knihy narození, matriky narození, rejstřík sňatků, knihy sňatků, matrika sňatků, rejstřík úmrtí, knihy úmrtí, matrika úmrtí) zůstávají v platnosti, pokud z předpisů citovaného nařízení nevyplývá jinak.

§3 Nařízení vstupuje v účinnost dnem jeho vyhlášení¹⁾.

- 1) Svazek č. VII. Zemské sbírky zákonů, která nařízení obsahuje, byla vydána a rozeslána dne 6. května 1893.

Пříloha č. 4 – Dopis Dr. Nikodima Milaše, biskupa Dalmatského, otcí Nikolaji N. Ryžkovovi⁴³¹ – 7. února 1905

Vlastnoruční dopis Dra Nikodima Milaše, episkopa Dalmatinského, ze dne 7. února 1905, zasláný ruskému knězi v Praze Nikolaji Nikolajeviči Ryžkovu, jako odpověď na jeho dopis z 20. ledna 1905.

Задарь (Zara)

7 Февраля 1905 года.

Ваше Высокопреподобіе,
Многоуважаемый Николай
Николаевич !

Я имѣлъ честь получить многоцѣнное письмо Ваше отъ 20 прошлаго мѣсяца. А нѣсколько дней тому назадъ получилъ и письмо отъ имени бывшаго Церковнаго Совѣта чешской старокатолической общины въ Прагѣ, въ которомъ письмѣ просятъ меня заявить имъ, что я признаю православныхъ австрійскихъ подданныхъ въ Чехіи, какъ принадлежащихъ моей духовной юрисдикціи, и слѣдовательно чтобы и новообращенные изъ старокатолицизма стояли подъ моей юрисдикціей.

На это письмо бывшаго старокат. Церковнаго Совѣта дать подобающую отвѣтъ протоіерей сербской церкви въ Вѣнѣ, отъ моего имени.

А отвѣчая на Ваше упомянутое письмо, я долженъ обратить вниманіе Вашего Высокопреподобія на существующій государственный законъ отъ 19 декабря 1890 г., по которому моя юрисдикція, какъ епархіальнаго епископа, распространяется, кромѣ Далмаціи и Истріи, только на православныхъ Славянъ, находящихся въ полицейскомъ раіонѣ политической общины города Вѣны. Поэтому я много жалѣю, что не въ состояніи удовлетворить Вашему желанію дать Вамъ официальное полномочіе совершать всѣ церковные акты надъ православными австрійскими (а уже и не говорю о венгерскихъ) подданными въ Чехіи и Моравіи, потому что надъ этими я не имѣю никакой духовной юрисдикціи.

Opis ruského originálu:
Překlad z ruského originálu:

Zader (Zara), 7. února 1905.

Vaše Vysokoprepodobí,
velevážený Nikolaji Nikolajeviči!

Měl jsem čest obdržeti Váš mnohocenný dopis z 20. minulého měsíce. Před několika dny pak obdržel jsem také dopis od bývalé Církevní rady starokatolické obce v Praze, v kterémžto dopise mne prosí, abych prohlásil jim, že uznávám pravoslavné rakouské příslušníky v Čechách za příslušníky své duchovní jurisdikce a tudíž, aby i nově sjednocení ze starokatolicismu nalézali se pod mojí jurisdikcí.

Na tento dopis bývalé starokat. Církevní rady dá náležitou odpověď protoierej srbského chrámu ve Vídni jménem mým.

Odpovídaje pak na Váš vzpomenu-tý dopis, musím obrátiti pozornost Vašeho Vysokoprepodobí na stávající zákon ze dne 19. prosince 1890, dle kterého moje jurisdikce, jakožto eparchiálního episkopa, jest rozšířena, mimo Dalmacii a Istrii, toliko na pravoslavné Slovany, nalézající se v policejním obvodu politické obce města Vídně. Proto velice lituji, že nejsem s to učiniti zadost Vašemu přání dátí Vám oficielní plnomoc pro vykonávání všech církevních úkonů pro pravoslavné rakouské (o uher-ských již ani nemluví) příslušníky v Čechách a Moravě, protože nad těmito já nemám žádné duchovní jurisdikce.

⁴³¹ GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev v Republice Československé*. Praha 1926. s. 117, 118

Конечно, очень печально, что такъ многіе православные находятся внѣ юрисдикціи извѣстнаго епископа епархіальнаго, и ради этого здѣшняя духовная Консисторія не пропуститъ на дняхъ обратиться Министерству церковныхъ дѣлъ въ Вѣнѣ, чтобы государственнымъ закономъ установлены были церковно-административныя отношенія для всѣхъ православныхъ австрійскихъ подданныхъ, находящихся внѣ границъ духовной юрисдикціи, существующихъ въ настоящее время православныхъ епарх. епископовъ.

Прошу принять увѣреніе моего высокопочтенія, коимъ пребываю

Вашего Высокопреподобія
преданный

Епископъ Никодимъ.

Zajisté, jest litovati, že tak mnozí pravoslavní nalézají se vně jurisdikce určitého eparchiálního episkopa, a proto zdejší duchovní konsistoř neopomene v brzkou obrátiti se na ministerstvo církevních věcí ve Vídni, aby státním zákonem byly stanoveny církevně-administrativní poměry pro všechny pravoslavné rakouské příslušníky, již se nalézají vně hranic duchovní jurisdikce stávajících pravoslavných eparch. episkopů.

Račtež přijmouti ujištění mé hluboké úcty, v níž trvám

Vašemu Vysokoprepodobí
oddaný

Episkop Nikodim.

255

Ο Ἁγιώτατος Πρωτοπρεσβύτερος καὶ Πατριάρχης Οἰκουμενικὸς Θρόνος Κυρ-
 σταντινουπόλεως αὐτὸ θαυμαστά τιν' ἐν χρόνῳ συνίδεε δεξιότης ἐπὶ τοῖς
 ἔσχατον ἐν Μοραβίᾳ καὶ ἐν Πανορίᾳ καὶ τὰς περὶ αὐτὰς χώρας.
 Ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἐβγόντες, ἐκρίναν ἐν ταῖς αὐταῖς μέρσι τοῦ Ἐβανγγελίου
 πῶς οἱ φῶτες ἀποστόλοι αὐτῶν, ἐπεὶ ἄνδρες Κύριος καὶ Μεθόδος. Ἐπειδὴ
 τοῖντο ἄρτι εὐδοκίᾳ Θεοῦ ἐν ταῖς χώραις ταύταις, ἐν πρώτοις ἴδον ἄρτι ἰδὼς
 τὸ ὄνομα Συμεωνίαν καὶ Τεχοσλοβανίας συμεωνίδεων, ἔγιντο αὐτῶν
 οὗτοι ἐν ταῖς καὶ ἡμεῖς Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἐπὶ τὸ ἀ-
 ναβῆναι καὶ εὐαγγελίζαν ἐν ταῖς Ἐκκλησιαστατικαῖς φρονήσεσιν καὶ χιρα-
 γωρίᾳ καὶ οὕτως ἀναγεννημένοι καὶ ἀνασχηματιζόμενοι Ὁρθόδοξοι Ἐκ-
 κλησιαστικῶν, χριστοτοῦσαι δὲ καὶ τὸν ἄλφιον ἐν ἀνάμνησιν τῆς
 ἀρχιερατικῆς ποιμαντορίας, ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ ἐκείνῃ ἑνότητι συμεωνίδεων
 ἀρχιερεῖς, μετὰ τὴν διὰ διαμαντοῦ καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀφάτης ἴδρουν
 ἰδίως διὰ τὰ αὐτὰ μέρη ἀρχιεπισκοπῆς, ἰδὼς τὴν ἐκωνομίαν καὶ ἀρχι-
 επισκοπὴν Πράγας καὶ οὕτως Τεχοσλοβανίας, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ
 καὶ ἐπὶ τῇ τριῶν ἐκωνομιῶν καὶ καὶ τῇ καὶ τῇ ἐν ἀνάμνησιν
 τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ποιμαντορίας τῆς ἐκείνης ταύτης, ἵτοι τοῦ
 ἀρχιμανδρίτου Λαββατίου Βράδης, προταδόντος τῇ Ἐκκλησίᾳ
 ἰδὼς τῆς Ὁρθόδοξου Κοινοῦ Πράγας, καὶ τῶν ἀρχιμανδριτῶν
 Παχυρατίου Βασιλειάνου καὶ Μετρίου Λουκάου, καὶ τῶν ἐν
 τῇ παλαιᾷ Πατριάρχῃ καὶ τοῦ Ἁγίου Ἐκδότου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου
 τοῦ Προμαυρόπου, προτροπῇ καὶ ἀδελφῇ τοῦ Πατριάρχου καὶ Ἐκκλησια-
 στικῶν ἡμῶν Ἀνδριάνου καὶ Θεοδοῦ, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου

κ.κ. Μιχαήλ, καὶ γήρους ναυονικίας ἀποβέγονται, καὶ ἐκτελεστοὶ τοῦ Παλαγίου Πνεύματος
 εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ἁγίου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἀποβέγονται τὸν ὁ-
 σιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κ. Λαβθέτιον Βράδεις. Ἐφ' ᾧ καὶ εἰς δικτατὴν ἐκτελέ-
 καὶ μόνιμον διατάσσονται κατισχύοντα τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τῷδε τῷ Κώδικι
 τοῦ ἁγίου τοῦ Χριστοῦ Μιχαήλ Ἐμμενίας.
 Ἐν ἔτει δωδεκάτῳ ἀπομ. κατὰ μῆνα Μάρτιον (γ') Ἐορτημῆς 27!

† Διοκλῆς Νικαίας

† Κωνσταντῖνος

† Νικαίας Βραδείας

† Θεοφάνης Σουλίου

† Θεοφάνης Σουλίου

† Θεοφάνης Σουλίου

† Βασίλειος Νικαίας

† Θεοφάνης Σουλίου
 ἔχοντες τὴν ἐκτελέσιν τοῦ ἁγίου
 ἐκτελέσιν.

† Θεοφάνης Σουλίου

M e l e t i o s,

Boží Milostí Arcibiskup Cařihradu, Nového Říma, Ekumenický
Patriarcha.

Nejsvětější apoštolský a patriarší ekumenický trůn konstantinopolský od nejstarších dob vytvářel posvátné svazky mezi ním samotným a Moravou a Panonií a zeměmi, které je obklopovaly. Od toho posvátného trůnu přišli na tato místa a přinesli světlo evangelia první apoštolové těchto zemí, svatí mužové Cyril a Metoděj.

Protože tak se líbilo Bohu, který rozhodl ve své dobrotivosti o těchto zemích, aby měly svůj vlastní stát pod názvem Republika československá. Z těch zemí potom vzešla žádost směřovaná k naší velké Kristově církvi, aby se opět ujala církevní ochrany a vedení církve, která se nyní rodí a znovu shromažďuje a aby byl posvěcen důstojný muž, který by se ujal biskupské služby. My biskupové, kteří tvoříme posvátný synod jsme kanonicky rozhodli založit tuto církev v podobě arcibiskupství pod jménem arcibiskupství pražské a celého Československa a navrhnout tři kandidáty, kteří by byli skutečně nejlepší, aby se mohli ujmout velekněžské služby v této oblasti a jedná se o archimandritu Savvatia Vrabce, který byl navržený pravoslavnou církevní obcí v Praze, další dva kandidáti jsou archimandrita Pankratios z monastýru Vatopedi a Meletios Lukakis.

Sešli jsme se v nejdůstojnějším posvátném patriarším chrámě svatého slavného velkomučedníka Jiřího Vítězného na návrh a se souhlasem Jeho Všesvatosti, nejdůstojnějšího našeho pána a vladyky ekumenického patriarchy pana Meletia a přistoupili jsme ke kanonickému a řádnému hlasování. Se vzýváním nejsvětějšího Ducha přikročili jsme k vybrání toho nejlepšího z těchto tří důstojných osob. Usoudili jsme, že nejvhodnější bude důstojný archimandrita pan Savvatios Vrabec. Pak jsme se rozhodli, že budou zapsána jejich jména v tomto kodexu velké Kristovy církve.

V roce spásy 1923 3. dne měsíce března 6. indiktu

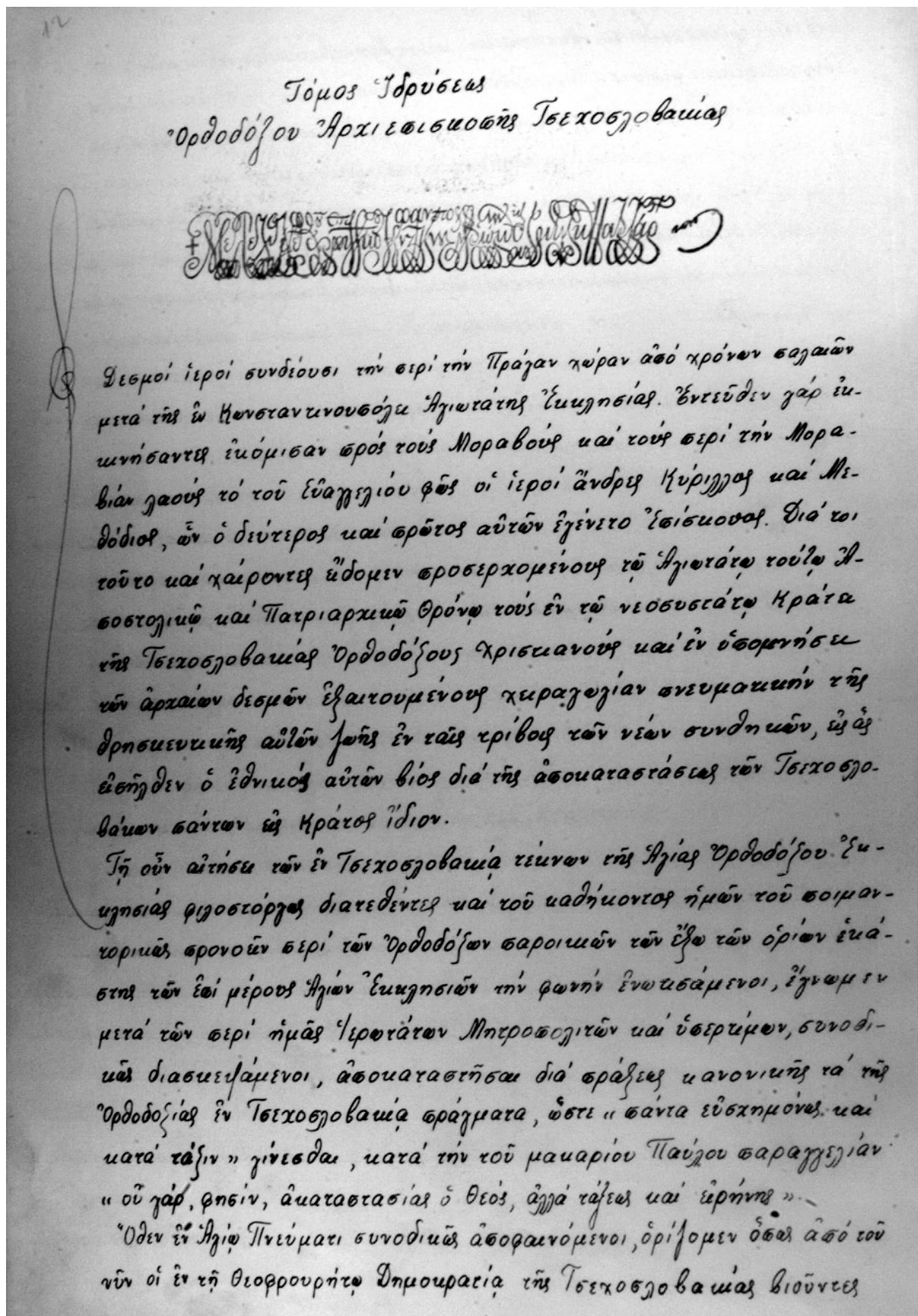
Metropolita Nikejský Vasilios
Metropolita Rhodosu Apostolos
Metropolita Varny Nikodim

Metropolita Dyrhachijský (Dures – dnešní Albánie) s hlasem někoho
Metropolita Chalcedonu Gregorios
Metropolita Velegradu Joachim
Fotios

Patriarcha Cařihradský MELETIOS, rozhoduje v. r.
Metropolit Caesareae NIKOLAOS v. r.

Metropolit Koryce JOACHIM v. r.

⁴³² Překlad arcibiskupa Jiřího (Stránského)

Ὁρθόδοξοι χριστιανοὶ μετὰ τῶν ἰδρυμάτων αὐτῶν εἰσι συγμυροτημένοι εἰς μίαν ἐνιαῖαν
ἐκκλησιαστικὴν περιφέρειαν, ἔχουσαν μὲν τὸ ὄνομα «Ὁρθόδοξος Ἀρχιεπισκοπὴ
Τσεχοσλοβακικῆς», τηροῦσαν δὲ ἀπαρσχημένους καὶ ἀμοιροῦντος διατάξεις:

Α.) Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ αὕτη, τετελεστημένη ἐπὶ τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἱερῶν ἱστο-
ριοῦ καὶ ἐκκλησιῶν κανόνων καὶ τῶν ποσῶν ἐκκλησιαστικῶν Διατάξεων
τῆς Μῆτρ, Ἀγίας, Ὁρθόδοξου, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ κρατοῦ-
σα τὸν μετὰ τοῦ Ἀγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Οἰουμενικοῦ θρό-
νου κατονικὸν σύνδεσμον, περιλαμβάνει ἐν γὰρ τῷ παρόντι χρόνῳ Ἐπισκοπὰς, ἡ δὲ
τὴν Ἐπισκοπὴν Πράγας, τὴν Ἐπισκοπὴν Μοραβίας καὶ τὴν Ἐπισκοπὴν Ἡρακλα-
δορροβίας, δυνάμει αἰρητέρον αὐξηθῆναι κατὰ πόσον τῶν ποιμαντορικῶν
ἀναγκῶν τῆς ἐν Τσεχοσλοβακίᾳ Ὁρθόδοξου ἐκκλησίας.

Β.) Ὁ Ἐπισκοπος ὁ ἐδρεύων ἐν Πράγᾳ κληρονομεῖται «Ἀρχιεπισκοπος Πρά-
γας καὶ πάσης Τσεχοσλοβακικῆς», ὑπὸ τὴν προεδρίαν δὲ αὐτοῦ συνέρχονται
οἱ Ἐπισκοποι εἰς ἐκκλῆσον κατικὴς μὲν διὰ τοῦ ἔτους, πρὸ τοῦ θεοῦ Πά-
σχα καὶ κατὰ τὸ ἑθιμώτερον, ἐπὶ αὐτῶν δὲ ὁσάμην ἂν κληθῶσιν ὑπὸ τοῦ
Ἀρχιεπισκόπου, συνέρχεται δὲ ὁδοῦ ἂν ὁρίσῃ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος.

Γ.) Ἡ ἐκκλῆσον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Τσεχοσλοβακικῆς ἔχει πάσης καὶ ἐκ-
κλησίας καὶ καὶ ἐκκλησίας, ἃς οἱ ἱεροὶ κανόνες τῆς ἐκκλῆσος τῆς ἐκκλησίας ἀνα-
γράφουσιν, ὑπέχουσα ἐκκλησίας ἐκκλησίας τοῦ Οἰουμενικοῦ Πατριάρχου
καὶ τῆς ἐπὶ αὐτὸν Ἀγίας ἐκκλῆσος διὰ τὴν παρὰ βυζαντινὴν τῶν δέσπονδων
ἐκκλησίας καὶ τῆς κατονικῆς τάξεως ἐν τῇ διαικονοσίᾳ αὐτῆς.

Δ.) Τοῖς Ἐπισκοποῦς προτινὴ μὲν ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαὸς τῆς ἐκκλησίας
διαικονοσίας, φησὶ δὲ ἡ ἐκκλῆσον, τὸ κληρὸς δὲ τῶν γενομένων ἀνήκει, ἡ
μὲν πρόκειται περὶ Ἐπισκόπου, τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ, ἡ δὲ περὶ τοῦ Ἀρχιε-
πισκόπου αὐτοῦ, τῷ Οἰουμενικῷ Πατριάρχῳ, ἐπὶ οὗ δὲ συζητηθῇ ἡ τῆς Ἀρχι-
επισκοπῆς ἐκκλῆσον, ἡ φησὶ ἐπὶ ἐκκλησίᾳ Ἐπισκόπου ἀνήκει τῇ Πατριαρχι-
κῇ ἐκκλῆσῳ.

Ε.) Οὐδὲς δύναται προταθῆναι ἢ ἐκκλησιάζει Ἐπίσκοπος, εἰ μὴ ἡ αὐτοῦ μὲν διαι-
κονοσία Ὁρθόδοξου θεολογικῆς ἐκκλησίας, προδεδωκεμένης δι' ἐν κατωτέρῳ ἱε-
ρατικῶν βαθμῶν ἐπὶ χρόνον οὐκ ἥσσονα τῶν τριῶν ἐτῶν καὶ ἡμίνας οὐκ ἥσσονος
τῶν τριῶν ἐτῶν.

καὶ ἀσφαλιστῶν τῶν νόμων τῆς χώρας αὐτῶν, ὑπὸ τὸν ἀσφαλιστὸν ὅρον ὅσαι μηδέ-
μιά διάταξις τῶν σχετικῶν ὀργανισμῶν ὑρεθῇ ἀντικειμένη τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τοῖς
κανόσι τῆς ἁγίας Ὁρθοδόξου ἑκκλησίας, ἐς οὗτοί εἰσιν ἡρμηνευμένοι ἐν τῇ πράξει
τοῦ Οἰκουμηνικοῦ Πατριαρχείου, οὗ ἐνεκεν οὐδεὶς μὲν ἐνοριακῶς κατονι-
σμός ἐσται ἔγκυρος, εἰ μὴ βερεῖ τὴν ἐγκρίσιν τοῦ ἀρμοδίου ἐπισκόπου ἢ τῆς
ἐκκλησίας τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, οὐδεὶς δὲ κανονισμός τῆς ὁγδὲς Ἀρχιεπισκοπῆς
τεθῆσεται ἐν ἰσχύϊ, εἰ μὴ προτέρον κερωθῇ ἐν ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμηνικοῦ
Πατριάρχου.

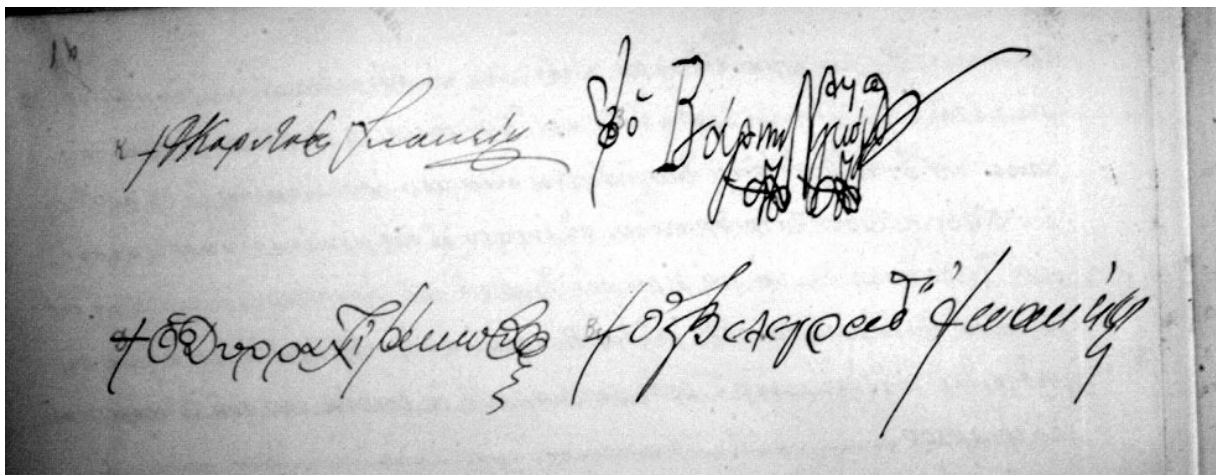
Παραγγέλλομεν δὲ πατριῶς τῷ τε κληρῷ καὶ τῷ λαῷ, ἐς τέκνοντες ἡμῶν
ἐν Χριστῷ ἀγαπητοῖς, ἐμῇ τοῖς ποιμνίᾳ αὐτῶν καὶ διδασκαλίᾳ καὶ ἐς
ἡγουμένους καὶ πνευματικοὺς αὐτῶν πατέρας «εὐδεδῶκε καὶ ἐβένυσεν»,
κατὰ τὴν τοῦ Παύλου ἐντολήν, «ἵνα μετὰ καρᾶς τὸ ἔργον τῆς σοιμαντο-
ριῆς διακονίᾳ ἐπιτελῶσι καὶ μὴ στενάζοντες».

Ταῦτα οὕτω δόξαντα καὶ κρινέντα, ἐκφράσασθαι συνοδικῶς, ἐκ μόνιμον
δε' τοῦτον παραθυρακτὴν ἐκδίδοται ὁ Πατριαρχικὸς καὶ συνοδικὸς οὗτος
τόμος, κατασφραγῆς μὲν καὶ ὑπογραφῆς καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς καθ' ἡ-
μᾶς Μεγαλῆς τοῦ Χριστοῦ ἑκκλησίας, ἐγκριθεὶς δὲ ἐν ἴσῳ καὶ ὁσα-
ραχταῖν τῷ ἐκκλησιαστικῷ Ἀρχιεπισκοπικῷ πράξει καὶ πάντες Τεχο-
σχοβαίᾳ κυρίῳ βιβλατίῳ εἰς τὴν κυρονομίαν αὐτοῦ.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, κατὰ μῆνα Μάρτιον μηνί, Ἰνδικτηῖνος 5'

ὁ Πατριάρχης ἑκκλησίας Μεγάλης Κωνσταντινῆς
ἡ ἀσφαλιστὴς Νικόλαος
ὁ Νικόλαος Βελόγκας.

ὁ Ἐκκλησιαστικὸς Τεχνοσχοβὴς 40^{ος} Ρωδὸς Ἀσφ.

Κωδιξ Α'β'5, σελ. 12 - 16, ημερ. Μάρτιος 1923

Překlad z řeckého⁴³³.

Meletios,

Boží Milostí Archiepiskop Cařihradu, Nového Říma, Oekumenický
Patriarch.

Čís. prot. 1132.

Svaté svazky od dávných časů poutají zemi Pražskou s Přesvatou Církví Cařihradskou. Neboť odtud vyšedše, přinesli Moravanům a národům kolem Moravy světlo Evangelia svatí mužové Cyrill a Methoděj, z nichž druhý stal se prvním jejich Episkopem.

Proto tedy i s radostí jsme viděli, že přicházejí k tomuto přesvatému Apoštolskému Patriaršímu Prestolu pravoslavní křesťané z nově založeného Československého státu a, majíce v paměti starodávné svazky, že žádají duchovního vedení na cestách nových smluv, na které se dostal jejich národní život sjednocením všech Čechoslováků ve vlastní stát. Laskavě jsouce tedy nakloněni žádosti dětí Svaté Pravoslavné Církve v Československu, a uslyševše hlas naší povinnosti, abychom pastýřsky pečovali o pravoslavné obyvatelstvo v hranicích každé jednotlivé Svaté Církve, rozhodli jsme se, uváživše věc v Synodě se svými Přeosvícenými a Velectěnými Metropolitami, uspořádati kanonickým rozhodnutím poměry Pravoslavné Církve v Československu, tak aby vše „dalo se slušně a podle řádu“, podle výroku svatého Pavla, „neboť není“ – dí – „Bůh nepořádku, ale řádu a míru.“

Pročež v Duchu Svatém z usnesení Synodu prohlašujeme ustanovujeme, aby od nynějška pravoslavní křesťané, žijící v Bohem chráněné Československé republice, se svými sbory byli spojeni v jednotný církevní obvod, jenž má jméno: Pravoslavná Archiepiskopie Československa, a zachovává neochvějně následující nařízení:

1. Tato Archiepiskopie, zbudovaná na základech dogmat a svatých Apoštolských Synodských Kanonů a ostatních církevních nařízení Jedné Svaté Pravoslavné Všeobecné Apoštolské Církve, a zachovávající kanonické spojení s Přesvatým Apoštolským a Patriarším Oekumenickým Prestolem, obsahuje prozatím tři Episkopáty, totiž: Episkopát Pražský,

⁴³³ GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev v Republice Československé*. Praha 1926. s. 121-123

Episkopát Moravský, a Episkopát Karpatoruský, které mohou býti později rozmnoženy podle pastorálních potřeb Pravoslavné Církve v Československu.

2. Episkop sídlící v Praze má titul: „Archiepiskop Pražský a celého Československa“ a pod jeho předsednictvím scházejí se Episkopové v Synod pravidelně dvakrát do roka: před Božskou Paschou a na podzim, mimořádně pak, kolikrát budou svoláni od Archiepiskopa a scházejí se tam, kde určí Archiepiskop.

3. Synoda Archiepiskopie Československa má všechna práva a povinnosti, které Svaté Kanony předepisují Synodě krajské, jsouc odpovědna Oekumenickému Patriarchovi a jeho Synodě za udržování dogmat a kanonického řádu ve svém správním obvodu;

4. Episkopy navrhuje kněžstvo a lid, volí je pak Synoda; potvrzení zvolených přísluší, jedná-li se o Episkopa – Archiepiskopu, jedná-li se o Archiepiskopa – Oekumenickému Patriarchovi. Do té doby však, než bude ustanovena Synoda Archiepiskopie, přísluší kanonická volba Episkopa Synodě Patriarší.

5. Nikdo nemůže býti navržen nebo zvolen za episkopa, kdo nemá diplomu pravoslavné bohoslovecké školy, a kdo se dříve neosvědčil v nižších stupních kněžských nejméně tři léta, a co do věku ne mladší 30 let.

6. Archiepiskop a ostatní episkopové, kanonicky na své prestoly dosazení, zůstávají na nich doživotně, vyjma, že se jich vzdají dobrovolně, anebo jsou z nich kanonicky složeni. Episkopové odsouzení svoji Synodou, mají právo odvolati se k Oekumenickému Patriarchovi, jenž pronáší konečný rozsudek se Synodou, složenou z jeho Metropolitů.

7. Každý Episkop, jsa pastýřem svého Episkopátu, má právo i povinnosti, které předepisují episkopské hodnosti svaté Kanony a dlouhověká církevní praxe. Obzvláště jest připomenouti práva a povinnosti každého Episkopa: světiti a Božské službě zasvěcovati chrámy a modlitebny; ustanovovati u nich kněze, kteří slouží Liturgií a pějí, jáhny a ostatní kleriky, pečovati ve slušnosti a pořádku k obecnému dobru o správu všech věcí u sebe (v Episkopátu), spojovati a rozlučovati duchovně manželství podle nařízení Pravoslavné Církve, a rozdělovati Myrro Svatého Pomazání, jež dostává prostřednictvím Archiepiskopa od Oekumenického Patriarchy.

8. U každého Episkopa jest v činnosti duchovní soud, skládající se z něho jako předsedy, aneb jeho zákonného zástupce, a dvou kněží. Tento soud rozhoduje v první instanci o všech kanonických proviněních kněžstva a lidu, mezi nimi také o těch, jež se vztahují k rozloučení manželství. Od rozhodnutí episkopských soudů jde odvolání k Synodě Archiepiskopie, jež rozhoduje konečně.

9. Při svátostech a bohoslužbách jsou kněží a jáhnové povinni připomínati svého Episkopa, Episkopové – Archiepiskopa, Archiepiskop pak Oekumenického Patriarchu, jehož prostřednictvím děje se styk s každým Episkopátem pravoslavných, kteří správně vyznávají slovo Kristové pravdy.

Budou-li tato nařízení jako neochvějná základna zachovávána – mají Archiepiskop a Episkopové s kněžstvem a lidem svobodu organisovati Pravoslavnou Církev v Československu podle požadavků státních zákonů, pod nezměnitelnou podmínkou, aby žádné nařízení příslušných orgánů nebylo shledáno odporujícím učením a pravidlům svaté Pravoslavné Církve, jak jsou tato vykládána praksí Oekumenického Patriarchátu. Pročež žádné ustanovení diecesní nebude platným, nebude-li míti schválení příslušného Episkopa aneb Synody Archiepiskopie; žádné pak ustanovení jež se vztahuje na celou Archiepiskopii nenabude platnosti, nebude-li dříve potvrzeno v Synodě Oekumenického Patriarchy.

Vybízíme otcovsky kněžstvo a lid, jako děti naše milé v Kristu, aby ctili své pastýře a učitele, aby jich poslouchali jako vůdců a duchovních otců a jim vyhovovali podle nařízení svatého Pavla: „aby vykonávali s radostí dílo pastýřské a ne sténající.“

Toto, když se nám tak zdálo a tak jsme se rozhodli, bylo stvrzeno Synodou, a na stálé zachovávání toho vydává se tato Patriarší a Synodská listina (Tomos), která byla zařazena a podepsána v kodexu naší Veliké Kristovy Církve, v stejném a nezměněném opisu

Přeosvícenému Archiepiskopu Pražskému a celého Československa Kyr SAWATIOVI při jeho chirotonii.

V Patriarchátu v měsíci března 1923. Indikce 6.

Patriarcha Cařihradský MELETIOS, rozhoduje v. r.

Metropolit Caesareae NIKOLAOS v. r.

Metropolit Chalkedonu GREGORIOS v. r.

Metropolit Koryce JOACHIM v. r.

Metropolit Dyrrhachia JAKOB v. r.

Metropolit Nikee VASILIOS v. r.

Metropolit Rodu APOSTOLOS v. r.

Metropolit Varny NIKODEMOS v. r.

Metropolit Velegradu JOACHIM v. r.

Přípis Cařihradského Patriarchy Kyr Meletia, Metropolitovi Kijevskému a Haličskému Antoniu v záležitosti Exarchátu Pravoslavné Církve v Podkarpatské Rusi z 16. března 1923, č. 1136.⁴³⁴

(Obsah tohoto přípisu vzat k úřední vědomosti v sezení ruské Synody dne 19. května (1. června) 1923, o čemž bylo oficiálně sděleno Vyskopřeosvícenému Archiepiskopu Pražskému a celého Československa Kyr SAWATIUI.)

P ř e k l a d z r u s k é h o .

„Vyskopřeosvícený Metropolito Kievský a Galický, v Duchu Svatém milovaný bratře a spolusloužiteli Naší Napatnosti, Kyr ANTONIE – milost a mír od Boha necht' budou s Vaší Vyskopřeosvíceností.

Jak nám oznámil při svém pobytu zde Kyr SAWATIJ, nyní od Naší Veliké Kristovy Církve kanonický ustanovený Archiepiskopem Pražským a celého Československa, Vaše drahá Vyskopřeosvícenost ví již o žádosti Pravoslavné Obce v Praze u našeho Patriaršího Prestolu ohledně tohoto ustanovení, ví též i o potřebách, jež vyžadují, aby v Pravoslaví v Československu Boží Milostí znovuzřízeném, byla pokud možno nejdříve taková organizace, jež by odpovídala nynějším potřebám a zabezpečila by další návrat tamního národa k otcovské zbožnosti. Proto nemáme žádné pochybnosti o tom, že i Vaše Vyskopřeosvícenost pocítila radost, zvěděvši zajisté již o učiněném církevním opatření. Rovněž zvláštní význam dodává věci to, že výše vzpomenutý Kyr Sawatij, jenž byl zvolen a navržen nám Pražskou Obcí, jest osobou, jak jsme se dozvěděli, známou a drahou Vaší Vyskopřeosvícenosti, a jest, dle Vašeho mínění, hoden takové důvěry a cti se strany Církve.

Doufáme, že s pomocí Boží tento první Archiepiskop jediné a jednotné Pravoslavné Církve v celém Československu důstojně odpoví nadějím Církve a pravoslavného národa.- Než i pro pravoslavný národ v Podkarpatské Rusi, s nímž zvláštní svazky dosavad poutaly Vaší Vyskopřeosvícenost jako Exarcha Patriaršího Oekumenického Prestolu, nastává učiněným kanonickým opatřením zajisté doba nového života a rozkvětu. Dle předpisu vydaného Patriaršího a Synodálního „Tomosu“, který uveřejňuje se v "Církevní Pravdě" - tato oblast tvoří Episkopskou Eparchii s vlastním Archierejem. Tedy Vaše drahá Vyskopřeosvícenost, jehož Exarchický poměr a jurisdikce k těmto krajinám dříve svěřené v důsledku učiněného nového opatření přirozeně končí, a jemuž se vyslovuje povinný církevní dík za dosavadní vykonávání Exarchických povinností - může býti přesvědčena, že potřeby této oblasti jsou náležitě zabezpečeny nejlepším způsobem.

Prosíme, aby Pán Bůh štědře daroval Svě požehnání, aby krása Pravoslavné správní soustavy ukázala se ve všem svém velkolepí, soustava, na níž se zakládá i učiněné kanonické opatření v církevních záležitostech v Československu. Jeho milost a nekonečné milosrdenství necht' budou s Vaší Vyskopřeosvíceností.“

⁴³⁴ GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev v Republice Československé*. Praha 1926. s. 125, 126

Příloha č. 9 – Dopis arcibiskupa Savvatije srbskému patriarchovi Dimitriji ohledně dění v ČČS a biskupa Gorazda – 1923

Его Святейшеству,
Господину Кврѣ ДИМИТРИЈУ, Патриарху Сербскому,
Митрополиту Вѣлградскому и Карловацкому,
Архиепископу Печскому.

Благодать Господа Нашего Исуса
Христа и лѣкбы Бога и Отца и об-
щеніе Святаго Духа да будетъ съ
нами.

Ваше Святейшество!

Въ недавнее время нашу страну посѣтилъ Епископъ братской намъ
Сербіи Преосвященный Николай Охридскій, изъявившій пожеланіе
видѣть и наше недостоинство. Въ послѣдніе же дни прибылъ къ намъ
на помощь и русскій Епископъ Преосвященный Веніаминъ.

Изъ бесѣдъ съ обоими сими Святителями для насъ выяснилось, что
какъ въ единовѣрной намъ Сербской Церкви, такъ и у русскихъ Іе-
рарховъ нѣкоторыхъ, существуетъ, повидимому недостаточно ясное и
что важнѣе, не вполне отвѣчающее дѣйствительности представленіе
о нашей мѣстной церковной жизни.

Будучи обязаны, по Апостолу, "глаголати кѣждо истину ближнему
своему", и стремясь по заповѣди Христовой, "аще возможно миръ
имѣти со всѣми", а особенно съ родственными намъ славянскими
Церквами, мы рѣшились снова писать Вашему Святейшеству, дабы от-
четливѣе выяснить то, что устно было нами раскрыто въ бесѣдѣ
Епископу Николаю въ краткомъ видѣ.

Еще въ 1922.году, 5/18. февраля, Православная Чешская Община
считала своею обязанностью освѣдомить Ваше Святейшество о дѣй-
ствительномъ положеніи вещей, въ частности о такъ называемой
Чешкословенской Церкви.

Послѣ того, обстоятельства церковной жизни нѣсколько измѣнились
и представляются нынѣ въ слѣдующемъ видѣ.

1. Существуетъ мнѣніе, будто въ Чехо-Словакии дѣйствуютъ двѣ
православныхъ Церкви, или по крайней мѣрѣ, двѣ православныхъ
іерархія - Цареградскаго и Сербскаго посвященія и юрисдикціи.

На самомъ же дѣлѣ это и доселѣ не вѣрно. Мы, члены Православ-
ной Чешской Церкви, болѣе 30.лѣтъ пребывавшіе въ Православной
Вѣрѣ и боревшіеся за нее, всецѣло принимаемъ и твердо хранимъ

Православную Вѣру и церковную жизнь во всей ихъ полнотѣ, съ общими для всего восточнаго Православія канонами, чинами и обрядами. И отъ этого мы не можемъ и не желаемъ отказаться, во всякомъ случаѣ впредь до какихъ бы то ни было измѣненій въ каноническомъ порядкѣ голосомъ самой Церкви. Мы — православнои е во всемъ и хотимъ такими оставаться; ибо мы твердо вѣруемъ и исповѣдуемъ, что спасеніе и человѣка и всего міравъ охраненіи и проведеніи въ жизнь, чистой, непорочной, святой единой истинной Вѣры Православной.

2. Это одно насъ и одушевляетъ. И если Преосвященный Епископъ Николай сказалъ намъ, что Сербская Церковь, принимая участіе въ церковной жизни Чехіи, не думала ни о какой политикѣ, ни даже о своихъ правахъ, о своей здѣсь юрисдикціи, а заботилась исключительно лишь о бѣ у с п ѣ х ѣ П р а в о с л а в і я ; то мы, и какъ вообще православные чада Христовой Церкви, а кромѣ того еще и какъ православные сыны своей родной страны, смѣемъ безбоязненно откровенно, какъ передъ Самимъ Богомъ, заявить и утверждать, что для насъ Православіе не менѣе — и осмѣлимся сказать — даже б о л ѣ е д о р о г о : если братья славяне иной страны, изрѣдка и на краткое время навѣщающіе насъ, думаютъ о нашемъ Православіи, неужели мы сами, постоянно живущіе у себя на родинѣ и страдающіе ея нуждами, заботимся и понимаемъ это менѣе?! Св. Апостолъ Павелъ за свой родной еврейскій народъ готовъ былъ даже отлученный^{быть} отъ Самого Христа, лишь бы они обратились къ вѣрѣ въ Него. Мы не дерзаемъ сравнивать свою ревность съ такой Христоподобной любовью и самоотреченіемъ, однако скажемъ съ ними: "непрестанная боль сердцу нашему," что и нашъ родной Чешскій народъ и доселѣ не ходитъ въ свѣтъ православія. И это, и только это — свидѣтель неложный въ томъ Богъ, Судья грозный — одушевляетъ насъ нести крестъ проповѣди и служенія своему народу, борясь съ препятствіями и, вмѣсто истинной поддержки, видя пока лишь затрудненія съ разныхъ сторонъ. Но мы не унываемъ; продолжая "насаждать и поливать", — а возвращеніе предоставляя Самому Богу.

3. Однимъ изъ такихъ препятствій на пути возвращенія Чеховъ въ Православіе является здѣсь, между прочимъ, и такъ называемая Чешкословенская Церковь. Мы уже писали Вашему Святѣйшеству, что эта Церковь не хотѣла называться и доселѣ не называетъ себя здѣсь "Православной" Церковью. Да и не можетъ она этого сдѣлать. И прежде всего потому, что она раскололась уже на два теченія: одно изъ нихъ, во главѣ котораго стоитъ докторъ фарскій, пошло на явно протестанскій путь, заходя иногда не только за границы Православія, но и за предѣлы Христіанства вообще, ставя, напримѣръ, — какъ это дѣлаетъ фарскій въ своемъ "катехизисѣ" для своей Церкви, — Спасителя Христа наряду съ Буддой, Ма-

гометомъ. А между тѣмъ, фарскій въ свое время былъ однимъ изъ кандидатовъ, и даже самымъ главнымъ, котораго Сербская Церковь хотѣла было рукоположить во главу Чехословенской Церкви. Можетъ ли быть какая либо рѣчь о православіи этого теченія? Другое теченіе возглавляется Преосвященнымъ Епископомъ Гораздомъ. Оно стоитъ несравненно ближе къ Православію; однако не можетъ именоваться, и доселѣ само боится называть себя православнымъ, говоря лишь о своемъ православномъ "направленіи"; ибо оно во многомъ сохранило еще доселѣ остатки католичества, а съ другой стороны по протестански, самочинно, безъ Церковнаго разрѣшенія вводитъ новшества. Не говоримъ уже объ обрядовой внѣшности, вещи сравнительно малозначительной, хотя народъ и это принялъ бы съ любовью; ибо онъ желаетъ отличія отъ прошлаго и во внѣшности. Но есть нѣчто болѣе важное: Насколько намъ извѣстно, Евхаристія совершается въ нѣкоторыхъ мѣстахъ на облаткахъ еще и доселѣ. Да и вообще вся Литургія совершается не по установленному и вѣсду въ Православной Церкви употребляющемуся чину Св. Іоанна Златоустаго, а по передѣлкѣ изъ него, по такъ называемому "прсекту" Литургіи, гдѣ самочинно одно выпущено, другое вставлено, иное представляется на произволъ служащему и такъ далѣе. Такое обращеніе съ Литургіей неприемлемо для православнаго сознанія, воспитаннаго въ послушаніи Святой Церкви и Церковному Преданію, а не въ духѣ протестантствующаго самоволія, которое начавшись съ малаго, можетъ затѣмъ дѣйти и до великаго. Есть и другія особеннѣсти, отличающія это теченіе отъ Православія: совершеніе мѣропомазанія не по православному чину сразу послѣ крещенія, а по католическому обряду надъ взрослыми, и непременно Епископомъ. И такъ далѣе.

4. Далѣе. Сродство ли психологій обоихъ этихъ теченій, боящихся перейти исповѣднически — смѣло и христіански — смиренно на сторону Святаго Православія, или и иное что, но второе теченіе пока доселѣ не прерываетъ явно связи съ протестантскою общиною доктора Фарскаго, не смотря на всю значительную разницу съ нимъ. То есть: не только не заявляетъ о разрывѣ открыто; не только не выходитъ юридически изъ такъ называемой "Чехословенской Церкви", признанной въ свое время правительствомъ, но и продолжаетъ быть во взаимоотношеніи съ докторомъ Фарскимъ, а именно: Епископъ Гораздъ рукополагаетъ въ эту явно протестантскую общину священниковъ; участвуетъ съ ними на конференціяхъ и прочее. немалымъ побужденіемъ къ сему общенію является, между прочимъ, то, что государственная помощь Чехословенской Церкви выдается черезъ доктора Фарскаго, отъ котораго нѣкоторую часть долженъ уже получать и Преосвященный Епископъ Гораздъ.

И если даже допустить, что такое взаимоотношеніе совершается противъ желанія, и тогда оно несетъ за собой большой соблазнъ для

Православія; ибо не всё знают про раздѣленіе на два теченія, но всё слышатъ объ одной Чешкословенской Церкви, и всё видятъ продолжающееся общеніе. И потому переносятъ мнѣніе объ одномъ теченіи на другое.

5. Откуда получаютъ вредныя послѣдствія. Знаетъ ли Ваше Святѣйшество, что теперь у Преосвященнаго Епископа Горазда вмѣсто прежнихъ нѣсколькихъ сотенъ тысячъ остается всего лишь нѣсколько тысячъ чловѣкъ? Не ужасный ли это результатъ? И онъ понятенъ. Ибо люди, видя неустойчивость и промежуточность позиціи Церкви Епископа Горазда, уходятъ одни - въ протестанствующую общину доктора фарскаго, а болѣе серьезныя - возвращаются въ католичество, столь исторически тяжелое для чешской души.

И сердце рвется отъ боли, когда видишь эти результаты неправильно взятаго направленія; когда сознаешь, что упущенъ самый лучший моментъ влеченія чеховъ отъ Рима къ Православію.

И Богъ будетъ судьей; но долгъ Православнаго Епископа, а итому же еще и Чеха, заставляетъ насъ сказать, что въ такомъ вредномъ направленіи дѣла Чешкословенская Церковь встрѣтила и встрѣчаетъ со стороны Православной Сербской Церкви не исправленіе и осужденіе, а поддержку.

6. При этомъ защитники такого промежуточнаго направленія ссылаются въ видѣ непреложнаго аргумента на н а р о д ъ , который якобы желаетъ идти не по строго православному пути, а по какимъ то новымъ "современнымъ" тропинкамъ. Мы утверждаемъ совершенно обратное: Народъ желаетъ настоящаго Православія. И если бы представители другихъ Православныхъ Церквей вмѣсто того чтобы самими говорить и писать и внушать идѣи приспособленія Церкви къ современнымъ условіямъ момента, имѣли бы общеніе по преимуществу съ самимъ народомъ, а не съ бывшими ксендзами, пропитанными въ школахъ католическимъ духомъ и не способными оторваться отъ привитаго тамъ яда, тогда можно было бы легко увидѣть, что народъ не только не бѣжитъ Православія, а ж е л а е т ъ е г о в ъ ч и с т о м ъ в и д ѣ .

7. Мы, конечно, знаемъ, что допустимы, возможны и даже нужны нѣкоторыя приспособленія примѣнительно къ наличному душевному состоянію чеховъ; напримѣръ, нѣкоторыя сокращенія въ Богослуженіи, упрощеніе во внѣшней сторонѣ и тому подобное. Хотя это не столь существенно, но все же не должно быть дѣлаемо самочинно, а въ какомъ либо каноническомъ порядкѣ, и при томъ должно дѣлать только въ томъ объемѣ, который вызывается дѣйствительною нуждой и состояніемъ народа, а не слабостью и худыми привычками бывшихъ ксендзовъ. Между прочимъ, когда въ Чешкословенской Церкви предположено было возстановить подготовительныя молитвы къ причащенію на Литургіи, то бывшіе ксендзы воспротивились этому со всей рѣшительностью, ибо это имъ показалось невозможно тяж-

кимъ. Гдѣ же здѣсь Православіе? И при чемъ тутъ народъ? Увы! Его вмѣсто Православія повели по протестантскому пути. И этотъ малосвѣдомленный въ Православіи народъ, не видѣвшій вокругъ себя доселѣ въ теченіи нѣсколькихъ столѣтій ничего, кромѣ католичества и отчасти протестантства, не виноватъ: Православіе Кирилло-Меѳодіевское было ему подмѣнено; впереди грозитъ протестантизмъ, граничащій съ безвѣріемъ. А виноваты въ этомъ вожди! 8. Но какъ трудно теперь поправлять дѣло! Однако, мы — православные, Чехи, не только не сойдемъ съ своего праваго пути, но еще крѣпче будемъ держаться спасительнаго Корабля Св. Православной Церкви. Хотя насъ пока еще и немного, но мы помнимъ слово Христово: "Не бойся малое стадо." Мы надѣемся, что истинныя овцы Христовы придутъ въ Его ограду. Не теряемъ мы надежды и на то, что и остатки Чешско-Словенской Церкви, близкіе къ Православію, придутъ въ Православную Церковь, какъ это случилось недавно въ Таборѣ и въ Торговыхъ Свинахъ. Хотимъ вѣрить, и молимся Богу, чтобы и братъ нашъ самъ Епископъ Гораздъ вошелъ въ искренне и полное общеніе съ нами. Еще нынѣ предъ Пасхой онъ велъ переговоры съ нами о возможномъ соединеніи, но предлагаемая имъ условія были неприемлемы: католическое мвропомазаніе надъ взрослыми епископомъ и другія тому подобныя. Господь Самъ да подастъ благодать Свою, сильную объединить еще не объединившихся, сочетать разрозненныхъ овецъ Своихъ. "Господь знаетъ сужихъ Своихъ." Мы молимся объ этомъ, молимъ и Ваше Святѣйшество, поспѣшествуйте и Вы Святому Православію во спасеніе народа Чешскаго. Подайте Преосвященному Епископу Горазду братскій и православный совѣтъ безбоязненно и окончательно придти къ подлинному Православію. Господи, даруй это! Тогда люди, видя объединившихся Епископовъ, пошли бы рѣшительнѣе въ Православіе, а не откалывались бы къ протестантству и не возвращались бы въ католичество.

Въ заключеніе же нашего обращенія къ Вашему Святѣйшеству считаемъ нужнымъ сказать нѣсколько словъ и о Карпато-Рисской Церкви. Уполномоченный Святѣйшимъ Вселенскимъ Патріархомъ въ качествѣ Архіепископа всей Чехо-Словакии, въ частности и Карпатской Руси, преимущественно получившій ее въ свое попеченіе послѣ Экзаршества тамъ Высокопреосвященнѣйшаго Митрополита Антонія Кіевскаго и Галицкаго, который освобожденъ отъ сего Святѣйшимъ Патріархомъ особой грамотой, передающей эти полномочія мнѣ, я почиталъ себя обязаннымъ прежде всего найти для Карпатской Руси Епископа, способнаго "право править слово истины", который бы постоянно на мѣстѣ окормлялъ свою паству. Таковымъ избранъ мною Преосвященный Епископъ Веніаминъ, братски согласившійся поднять на свои плечи часть бремени моего. Избранъ онъ, а не другія лица, которыхъ были предлагаемы, именно потому, что Преосвященный Епископъ Веніаминъ

Р. С. Въ дополнение къ сему считак нужнымъ сообщить Вашему Свя-
тѣйшеству, что въ дѣлѣ учрежденія Православной Церкви въ Чешо-
Словакія мы обратились къ Вселенской Патріархіи потому, что это
оказалось единственно возможнымъ, въ то же время наиболее цѣле-
сообразнымъ, а также и канонически правильнымъ путемъ. При этомъ
иниціатива этого дѣла принадлежала исключительно намъ самимъ,
равно какъ и выборъ Преосвященнаго Епископа Веніамина, — помимо
всякаго участія въ этомъ Высокопреосвященнаго Митрополита Анто-
нія, — какъ въ томъ позволяютъ себѣ обвинять его нѣкоторые Сербскіе
Святители, — къ нашему изумленію, ибо ни въ первомъ ни во второмъ
дѣяніи мы не только не усматриваемъ ничего преступнаго, но наобо-
ротъ, зримъ лишь волю Божию и требованіе пользы Православію.

А. Савва

Příloha č. 10 – Odvodní spis biskupa Gorazda – 3. ledna 1942

**Ministerium für Schulwesen und Volkskultur.
Ministerstvo školství a národní osvěty.**

Z. Č.	1.923. 194 2.	Miterledigte Schriftstücke, Zahlen: Spolu vyřízené spisy, čís.:	Sektion: Odbor: V.
			Abteilung: Oddělení: 2.

Betrifft: Antonín Vrabec /Sawatij/, Praha XI., Lutherova 89, úprava služebního poměru a výplata kongruových požitků. Stížnost k nejvyššímu správnímu soudu. Odvodní spis biskupa Gorazda Pavlíka.

Datum Datum	3. I. 1942 Z. ---	Bezeichnung der Dringlichkeit, Vertraulichkeit des Schriftstückes: Značka spěšnosti, důvěrnosti spisu:
Eingelangt am Došlo	5. I. 1942	
Von Od	biskupa Gorazda Pavlíka.	

Vorakten: č. 159.581/41-V/2 a předch.
Dřívější spisy:

Hängt zusammen mit den Akten:
Souvisí se spisy:
(Konnexion)
(Connex)

Nachakten:
Pozdější spisy:

2.043/42-V/2

Frist zur Wiedervorlage:
Lhůta repr.:

Zur Einsichtnahme:
Do spisu necht nahlédne:

Betrieben:
Upomináno:

**Abfertigungsstelle:
Výpravna:**

Eingelangt:
Došlo:
Abgeschrieben:
Napsal (a):
Verglichen:
Srovnali (y):
Abgefertigt:
Vypraveno:
Beilagen (Gewicht):
Přílohy (váha):

a. a.

**Registratur:
Spisovna:**

Eingelangt am: 19. I. 1942
Došlo:
Aktenbeschreibung: Referatsbogen, Exh., Anlagen
Popis spisu: ref. archů, exh., přil.
Aktenzeichen:
Značka:

Sawatij *Archiepiskop*
(Vrabec Ant.)

Skartierungsjahr:
Skartovati v roce:

Příloha č. 11 – Vyjádření k odvodnímu spisu biskupa Gorazda – 19. ledna 1942

Čti exhibit a předchozí spis.

Gorazd Pavlík, biskup české pravoslavné eparchie, dává zdejšímu ministerstvu na vědomí odvodní spis k stížnosti Ant. Vrabce /Sawatijsa/ z Prahy XI., v němž především uvádí základní kanonické zásady organizace církve pravoslavné a vysvětluje hlavně význam autokefality, příp. příslušnosti jednotlivých církevních skupin, dále historicko-právní vývoj pravoslaví v zemích rakousko-uherských do r. 1918, v dalším zachycuje vývoj pravoslavné církve v Čechách a na Moravě od r. 1918 do 23.2.1926, při čemž sleduje církevní příslušnost pražské náboženské obce pravoslavné, v poslední části odvodního spisu se biskup Gorazd vyrovnává se stížností samou.

Údaje odvodního spisu, ač jsou to tvrzení strany, jsou velmi zajímavé, zvláště pokud jde o zřízení české pravoslavné eparchie.

Spis však vzhledem k zdejšímu přípisu ze dne 5.I. 1942, č. 159.581/41-V/2, nevyžaduje žádného dalšího opatření.

Proto obsah jeho беру на vědomí a spis dávám a d a c t a.

V Praze dne 19. ledna 1942.

19. Sturma

10. Seznam příloh

Příloha č. 1 – Průvodní dopis od Konstantinopolského patriarchátu	95
Příloha č. 2 – Seznam archiválií poskytnutých Konstantinopolským patriarchátem	96
Příloha č. 3 – Zákon z 1. května 1893, zemského zákonníku, č. 19 – o příslušnosti řeckovýchodních k třem farnostem ve Vídni	97
Příloha č. 4 – Dopis Dr. Nikodima Milaše, biskupa Dalmatského, otci Nikolaji N. Ryžkovovi – 7. února 1905	103
Příloha č. 5 – Zpráva o volbě archimandrity Savvatije biskupem – 3. března 1923	105
Příloha č. 6 – Dekret (Tomos) o zřízení pravoslavné Archiepiskopie v Československé republice, daný v Cařihradě v březnu 1923, č. 1132	108
Příloha č. 7 – Dopis patriarchy Meletia metropolitovi Antonijovi – 17. března 1923	115
Příloha č. 8 – Dopis patriarchy Meletia arcibiskupu Savvatijovi – 30. března 1923	117
Příloha č. 9 – Dopis arcibiskupa Savvatije srbskému patriarchovi Dimitrijovi – 1923	118
Příloha č. 10 – Odvodní spis biskupa Gorazda – 3. ledna 1942	124
Příloha č. 11 – Vyjádření k odvodnímu spisu biskupa Gorazda – 19. ledna 1942	125

11. Summary

Pravoslaví v Československu 1920 – 1942 (Biskupové Gorazd a Savvatij)

The Orthodoxy in Czechoslovakia 1920 – 1942 (Bishops Gorazd and Savvatij)

Libuše Pipková

Presented thesis describes the development of Orthodoxy in the area of Bohemia, Moravia and Silesia with regard to the variety of groups, which were in this process involved.

There is described historic background and cultural context of Orthodoxy in our lands in the Middle Ages – since the time of Sts. Cyrill and Methodios mission. It continues with the renascence of Orthodoxy in the period of the Austrian Empire, which trully has its panslavic dimension and partially national and political connotations.

Third chapter is concerned with religious situation in the newly founded Czechoslovak Republic, namely with the topic of this thesis. It speaks about the birth and development of the Czechoslovak Church since its conceptus in catholic modernism through finding of its orientation during the so called orthodox crisis till its climax, taking the form of ideological split of the radical wing of Karel Farský with the moderate modernistic party gathered around bishop Gorazd Matěj Pavlík. It tries also to map the advancement of the Czechoslovak Orthodox Corporation (later Czech Religious Orthodox Corporation) in continuity with Czech Ortodoxy before the war.

Fourth chapter briefly deals with three jurisdictionally differen Orthodox congregations which did exist in our country.

Fifth chapter employs itself in biography of two leading exponents of both streams of future Orthodox Church and provides with biographical background of Antonín Vrabec (Archbishop Savvatij) and Matěj Pavlík (Bishop Gorazd).

Sixth chapter concurrently records emergence of congregations of both hierarchs unto their short-time fusion, followed by the State authority backing usurpation of the Prague cathedra (of the Prague archbishopric) by bishop Gorazd.

Final part of presented thesis displays the real jurisdictional situation – free of myths – in our country in aggrieved time and deals with questions of inedited archive materials.